

BÜLTEN'DEN

BÜLTEN

Mays-Ağustos 2010

Yıl 21 Sayı 73

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

Yayın Kurulu **Ali Pulcu, Faruk Deniz,
Mustafa Demiray, Salih Pulcu,
F. Samime İnceoğlu, Semih Atış**

Baskı **Elma Basım**

Baskı Tarihi Ekim 2010

Vefa Cad. No. 35 34134 Vefa İstanbul

Tel: 0212. 528 22 22 pbx

Faks 0212. 513 32 20

e-posta bsv@bisav.org.tr

www.bisav.org.tr

Ücretsizdir. Dört ayda bir yayınlanır.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

BSV HAVADİS 2

KAM Küresel Araştırmalar Merkezi 5

MOLA Kit'a / Yenişehirli Avni 35

MAM Medeniyet Araştırmaları Merkezi 36

MOLA Kit'a / Yenişehirli Avni 46

SAM Sanat Araştırmaları Merkezi 47

MOLA Kit'a / Yenişehirli Avni 60

TAM Türkiye Araştırmaları Merkezi 61

SEVRÜSEFER Princeton Postası / Serhat Aslaner 80

MESNEVİ Nür olmayınca renkler görünmez! 88

BSV Bülten'in Yaz döneminde yapılan faaliyetleri kapsayan 73. sayısı ile karşınızdayız.

Bilim, kültür ve sanat alanlarındaki faaliyetleriyle yirmi dört yıldır bu topraklardaki birikime katkıda bulunmaya çalışan Bilim ve Sanat Vakfı, Mayıs-Ağustos 2010 döneminde de faaliyetlerine ara vermeden devam etti.

Bu bağlamda, Küresel Araştırmalar Merkezi (KAM) 15 Mayıs 2010'da "Türk Dış Politikasında Dönüşüm: Ortadoğu, Batı ve Rusya ile İlişkiler" ve Türkiye Araştırmaları Merkezi (TAM) 8 Mayıs 2010'da "Gelenler, Gidenler, Kalanlar" başlıklarıyla birer sempozyum düzenlediler.

Medeniyet Araştırmaları Merkezi (MAM) de 15 Mayıs 2010 tarihinde çeşitli üniversitelerden gelen ve çalışmalarını Zeydilik üzerinde yoğunlaştıran akademisyenlerin katılımıyla düzenlenen Zeydilik Atölyesi'ne ev sahipliği yaptı.

Geleneksel Yaz Programı ise, 28 Haziran-3 Temmuz 2010 tarihleri arasında "şehir ve tarih" üst başlığı altında yapıldı.

Bu programlar haricinde Yuvarlak Masa toplantıları da devam etti. Yuvarlak Masa toplantıları ile KAM ve TAM'ın düzenlediği sempozyumlara dair ayrıntıları ilgili merkezlere ayrılan sayfalarda bulabilirsiniz.

15 Ekim 2010 tarihinde başlayacak 42. dönem Güz seminerlerine ilim merakı olan herkesi bekliyoruz...

Hayırda kalın!

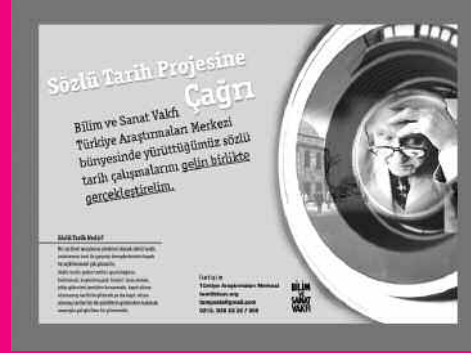
Türk dış politikası sempozyumda tartışıldı

Küresel Araştırmalar Merkezi 15 Mayıs 2010 tarihinde “Türk Dış Politikasında Dönüşüm: Ortadoğu, Batı ve Rusya ile İlişkiler” başlıklı bir sempozyum düzenledi. Dört oturumda toplam on tebliğin sunulduğu sempozyumun katılımcıları, çeşitli üniversitelerin siyaset bilimi ve/ya uluslararası ilişkiler bölümlerinden öğretim üyeleri ve araştırma görevlileri ile lisansüstü öğrenciler idi. Sempozyumda İran, Filistin, Irak, AB, ABD, Rusya, Orta Asya ve Kafkasya ile ilişkiler çeşitli yönleriyle ele alınırken, Özal ile AK Parti dönemlerinin karşılaştırılmasından Ermenistan ile ilişkilerde düşünce kuruluşlarının rolüne kadar geniş bir alanda Türk dış politikasında yaşanan dönüşüm tartışıldı. Küresel Araştırmalar Merkezi, Türk dış politikası ile ilgili benzer faaliyetlere önümüzdeki dönemde de devam

Dîvân 28 çıktı

Dîvan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi'nin 28. sayısı, özel bir dosya konusuna sahip olmasa da “gelenek” kavramının felsefeden tefsire, kelâmdan fıkha farklı disiplinlerde taşıdığı anlam(lar)ın ve bu anlam(lar)ın tarih içinde ve modern zamanlarda algılanış şekillerinin ayrıntılı olarak ele alındığı beş yazıdan oluşuyor. İsmail Kara'nın “Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not” başlıklı makalesi derginin ilk yazısını oluşturuyor. Bunun yanında M. Suat Mertoglu, Muhammet Fatih Kılıç, Mustakim Arıcı, Nail Okuyucu bu sayıya katkıda bulunan diğer isimler...

Sözlü Tarih İhtisas Sempozyumu: Gelenler, Gidenler, Kalanlar

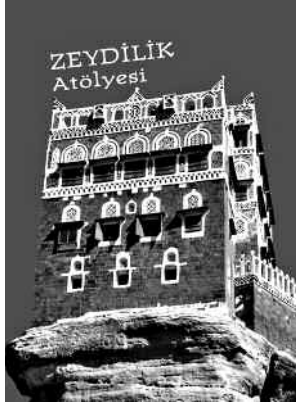
Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde bir süredir yürütülen Sözlü Tarih Atölyesi'nde teoriye yönelik bazı okumalar yapılmış ve atölye katılımcıları tarafından gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmeleri analiz edilmişti. 8 Mayıs 2010 tarihinde, 10.30-18.00 saatleri arasında vakıf binasında gerçekleştirilen ihtisas sempozyumu ile sözkonusu atölyenin katılımcılarının yaptığı sözlü tarih projeleri birer tebliğ halinde katılımcılarla paylaşıldı. “Gelenler, Gidenler, Kalanlar” başlığını taşıyan sempozyum temelde göç meselesini konu edindi.

Faysal Soysal ile Kısa Film Atölyesi başladı

Faysal Soysal'ın Sanat Araştırmaları Merkezi bünyesinde yürüttüğü Kısa Film Atölyesi yeni dönem (2010-2011) çalışmalarına başladı. Seçilen katılımcılarla yıl boyu sanat yönetmenliği, görüntü yönetmenliği, kurgu, ses, müzik, senaryo, yönetmenlik konularında çalışmalar gerçekleştirilecek. Daha sonra pratik kısa film çalışmalarına yer verilecek.

Zeydilik Atölyesi gerçekleşti

Medeniyet Araştırmaları Merkezi 15 Mayıs 2010 Cumartesi tam gün süren bir Zeydilik Atölyesi düzenlendi. Atölyede, Zeydilik mezhebi tarihsel gelişimi içerisinde ele alındı ve başta Zeyd b. Ali ve Kasım er-Ressi olmak üzere, önemli temsilcileri ve bunların kelâm, tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlere dair yaklaşımları, Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden gelen ve çalışmalarını bu konular üzerinde yoğunlaştırmış olan akademisyenler tarafından tartışıldı.

Hayal Perdesi sitesi yayında

Ocak-Şubat 2010 sayısından itibaren e-dergi formatında yayın hayatına devam eden *Hayal Perdesi* sinema dergisinin site ayağı da yine aynı adreste aktif hâle geldi: www.hayalperdesi.net. Sürekli güncellenen ve sinemayla ilgili haberlerin, vizyon değerlendirmelerin ve söyleşilerin yer aldığı site aynı zamanda "Sinefil" ve "Neden Film Seyrediyoruz?" köşeleri sayesinde takipçileriyle interaktif bir iletişim kur-

mayı hedefliyor. Derginin 17. sayısı (Temmuz - Ağustos 2010) "Düşlerin Eskizleri: İlk Filmler, İlk İzler"; 18. sayısı (Eylül-Ekim 2010) "Mutsuz Filmler" dosyasıyla yayında.

2010 Güz Seminerleri başlıyor

Bilim ve Sanat Vakfı'nın düzenlediği 42. dönem seminerleri 15-16 Ekim 2010 tarihinde başlıyor. Bu dönemki seminer programında, edebiyat, sinema, tarih, felsefe, iktisat, iletişim psikolojisi, sosyal teori, sosyal bilim gibi farklı disiplinlerden seminerler yer alacak. 2010 Güz seminerleri, Cuma ve Cumartesi günleri vakfın Vefa'da yer alan merkezinde 8 hafta sürecek. Seminerler ücretsiz olup, katılım için önceden kayıt yaptırmak gerekmektedir.

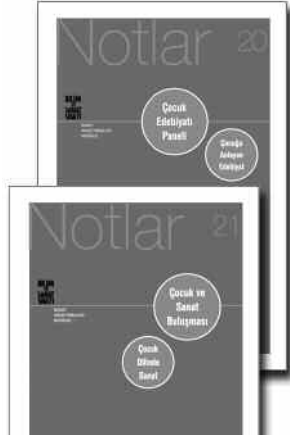
İhsan Fazlıoğlu İstanbul'daydı

17 Temmuz 2010'da MAM ile ortak gerçekleşen TAM Sohbet programında İhsan Fazlıoğlu, Kanada'da, İslâm/Osmanlı medeniyetine ilişkin yapılan felsefe ve bilim tarihi çalışmaları üzerine konuştu.

Notlar 20-21 çıktı

Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi 2007 yılında içeriğiyle farklı bir panele ev sahipliği yapmıştı. “Çocuğu Anlayan Edebiyat” başlıklı bu panelde sunulan konuşmalar BSV Notlar serisinin yirmincisi olarak yayınlandı. Aynı şekilde 2009 yılında düzenlenen “Çocuk ve Sanat Buluşması” başlığı altındaki etkinlikler kapsamında gerçekleştirilen “Çocuk Dilinde Sanat” başlıklı panel de yirmibirinci Notlar olarak yayınlandı.

12. dönem Osmanlıca Seminerleri başladı

Üç seneyi aşkın süredir başarı ile devam eden Osmanlıca okuma grubu 12. dönemine 19 Haziran'da yapılan seviye tespit sınavı neticesinde Matbu ve Yazma olmak üzere iki ayrı seviyede açılan 2 grup (yaklaşık 66 kişi) ile 26 Haziran'da başladı.

11 Ekim-28 Ocak 2010 tarihleri arasında Matbu, Yazma ve Arşiv olmak üzere 3 ayrı seviyede devam edecek 13. dönem seminerleri için başvurular 20 Eylül-1 Ekim 2010 tarihleri arasında alınacaktır.

Mimari Düşünceler Program dizisi nihayetlendi

Şimdiye kadar Saadettin Ökten, Uğur Tanyeli, İhsan Bilgin, Bülent Tanju, Emine Öğün, Mehmet Öğün, Yusuf Civelek'in katıldığı “Mimari Düşünceler” program dizisi, 27 Mayıs tarihinde Ahmet Ersen'in “Türkiye’de Koruma Kavramının Gelişimi ve Otantiklik” başlıklı sunumuyla yedinci ve son oturumunu gerçekleştirdi. “Kültür ve Mimari” ve “Türkiye Mimarlığı” alt başlığında yürütülen dizi, ilgili konuk ve katılımcılar eşliğinde derinleşen bir mimari tartışma zeminine imkân sağladı.

Geleneksel iftarımız yapıldı

Bilim ve Sanat Vakfı geleneksel iftar yemeği bu yılda geniş katılımı ile vakfın Vefa'daki merkezinde yapıldı. Yemeğin ardından Vakıf Başkanımız Dr. Mustafa Özel'in yanı sıra Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya, Prof. Dr. Ömer Dinçer ve Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu birer kısa konuşma yaptılar.

KAM Tezat

Çocuk Yargılama Sistemimizin Siyasal Boyutu

Faik Akçay

17 Nisan 2010

Değerlendirme: Hüseyin Ali Uğur

İlköğretim kurumlarında yaklaşık 30 yıl öğretmenlik ve yöneticilik yaptıktan sonra emekli olan, halkla ilişkiler ve uluslararası ilişkiler alanlarında iki yüksek lisansı bulunan Faik Akçay, çeşitli dallarda yaptığı araştırmalardan birisini, Türkiye'deki çocuk yargılama sisteminin siyasal boyutuna ilişkin araştırmasını sundu. Bu çerçevede Akçay, Türk yargı sisteminin çocuk yargılama alanına nasıl yansındığını, bu yansımaların taraf olduğu uluslararası hukuk sözleşmelerine uygunluğunu ve suç işleyen çocukların ceza verilmek yerine topluma faydalı birer birey hâline nasıl getirilebileceğini ele aldı.

Akçay'a göre, 1991'den sonra dünya genelinde güvenlik konuları ön plana çıkarken, Türkiye de bu eğilime uygun olarak 1991'de Terörle Mücadele Kanunu'nu kabul etti. Devlete karşı işlenen suçları düzenleyen bu ve benzeri kanunların çocuk yargılama alanına yansımalarına bakıldığında çok vahim durumlarla karşılaşıldı. "Taş atan çocuklar" olarak Türk siyasi tarihine geçen olaylarda tutuklanan çocuklar, bu kanunlar kapsamında yargılandı ve çok ağır cezalara çarptırılarak hapse kondu. Türkiye, 1989'da Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne –3 maddeye çekince koyarak– taraf olmasına rağmen

KAM Yuvarlak Masa Toplantıları

TEZAT

Çocuk Yargılama Sistemimizin Siyasal Boyutu	Faik Akçay 17 Nisan 2010
İstanbul'un Yeni Yoksulluk ve Dışlanma Pratiklerine Ayazma'dan Bakmak	Özgür Sevgi Göral 24 Nisan 2010
İslâm Dünyası ve Darfur? Türkiye'nin Darfur Politikasının Sınırları ve İmkânları	Mehmet Özkan 17 Mayıs 2010
Yazılı Basında İdeolojik Söylemler: Eleştirel Bir Söylem Analizi	İbrahim Efe 20 Mayıs 2010

ÖZEL ETKİNLİK

Orient in Europe	Jerzy Zdanowski 20 Nisan 2010
Pasif ve Dışlayıcı Laiklik: ABD, Fransa ve Türkiye	Ahmet Kuru 25 Mayıs 2010
Turkey in Far East	Michael Mikhailis 14 Haziran 2010
The Myth of Islamic Exceptionalism: Religion and Politics in Muslim Societies (KAM-MAM ortak)	Mohammed Ayoub 24 Haziran 2010

DİVÂN TOPLANTILARI (KAM-MAM ortak)

Civil Society, Christianity and Islam: A Clash of Civilizations or Multiple Modernities?	Robert W. Hefner 13 Mayıs 2010
--	-----------------------------------

MİLLİYETÇİLİK KONUŞMALARI

Sovyetlerden Bağımsızlık Sonrasına Azerbaycan Ulusçuluğu	Şammas Salur 15 Haziran 2010
--	---------------------------------

AVRUPA KONUŞMALARI

Identity and Corruption in Turkey-EU Relations	Tim Jacoby 30 Nisan 2010
Türkiye-AB Müzakereleri Sürecinde Türkiye-İspanya İlişkileri	Akın Özçer 8 Mayıs 2010

ETKİN YÖNETİM SÖVLEŞİLERİ

Çin'den Dünyaya Bakış	Haluk Dortluoğlu 3 Nisan 2010
Bir Üst Düzey Yöneticinin Hayatından Kesitler	Ahmet Ertürk 8 Mayıs 2010
Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim ve Yönetişim	Barış Görgüç 22 Mayıs 2010
Yönetimin Sayısallaştırılması ve Etkin Yönetim	Yakup Bilgin Koçal 5 Haziran 2010

DOKTORA TEZ TEKLİF TARTIŞMALARI

The Logic of Defection and Collaboration in Ethnic Conflicts: Kurdish Insurgencies in Turkey, Iran and Iraq	Kutbettin Kılıç 2 Temmuz 2010
Religion, Historical Legacy and Weltanschauungs: The Cases of Turkey, India and South Africa	Mehmet Özkan 7 Temmuz 2010
Jeo-mentalite: Türkiye'de Jeopolitik Gerçekliklerin Rolü	Murat Yeşiltaş 15 Temmuz 2010

SEMPOZYUM

Türk Dış Politikasında Dönüşüm: Ortadoğu, Batı ve Rusya ile İlişkiler Sempozyumu	15 Mayıs 2010
---	---------------

Faik Akçay, Türk yargı sisteminin çocuk yargılama alanına nasıl yansıdığını, bu yansımaların taraf olduğu uluslararası hukuk sözleşmelerine uygunluğunu ve suç işleyen çocukların ceza verilme yerine topluma faydalı birer birey hâline nasıl getirilebileceğini ele aldı.

men, çocuklara devlete karşı işlediği suçlarda en ağır cezaları verdi. Çocukların bireylere karşı işlediği suçlarda verilen cezalar, devlete karşı işlediği suçlarda verilenlerin üçte biri kadar ki bu da devlete karşı işlenen suçlarda verilen cezaların adaletsizliğini gözler önüne seriyor. Güvenlik güçlerine taş atarken yakalanan çocuklar 35 yıl gibi çok ağır cezalara çarptırılırken, bireylere karşı suç işleyen çocuklara verilebilecek en ağır ceza 12 yıla sınırlandırılmış durumda.

Akçay'ın araştırmasından çıkan bir diğer sonuç, 1997-2007 yılları arasında yargılanan çocuk sayısının 140.000 civarında olması. Türkiye'de 9-18 yaş aralığında bulunan suç işlemiş çocuklar, uygun olmayan ortam ve koşullarda tutuklanıyor ve yargılanıyor. Amerika'da çocuk suçluların yakalanması ve yargılanması sırasında uzman psikologların bulundurulması zorunlu; suçlu çocukların tutulduğu yerlerde görevli olan personel de çocuk psikolojisi ve

eğitimi konusunda eğitimden geçiriliyor. Türkiye’de ise çocukların tutuklu kaldıkları ortam ve koşullar çok ağır. Cezalarını tamamlayan çocuklar, topluma ve devlete karşı daha düşman olarak buralardan ayrılıyorlar ve örgütün propagandasına daha açık hâle geliyorlar. Bunun önlenmesi için devlete karşı suç işleyen çocukların daha kısa sürede yargılanıp daha az cezalar almaları gerekiyor. Ayrıca çocuk psikologları tarafından bu sürecin devamlı takip edilmesi ve çocukların psikolojik olarak desteklenmesi lâzım. En önemlisi ise yargılanan çocukların topluma tekrar kazandırılması için hangi ortamlarda ne tür cezalarla cezalandırılması gerektiğinin tartışılması.

Akçay, çocukların suçtan alıkoyma ve topluma geri kazandırılmasına yönelik en iyi örnek uygulamanın Şanlıurfa’da gerçekleştiğini dile getirdi. Şanlıurfa’da hırsızlık yapan, turistleri rahatsız eden, yan kesicilik yapan çocuklar tespit ediliyor ve hapis cezası yerine turistlere rehberlik etmesi amacıyla yabancı dil ve rehberlik eğitimi veriliyor. Eğitimden sonra rehberlik etmeye başlayan çocuklar hem harçlıklarını kazanacakları bir yol bulmuş hem de suçtan uzak durmuş oluyorlar. Oysa bu çocuklar hapis yatmış olsalardı, hapisten çıktıktan sonra suç işlemeye devam edeceklerdi. Çocukları topluma kazandıracak bu tür uygulamaların çeşitlendirilip geliştirilmesi gerekiyor. Terör örgütünün ne olduğunu algılayacak yaşta dahi olmayan çocukların terör örgütü propagandası yapıyor diye gözaltına alınıp yargılanması ve hapse atılması, onları devlete düşman hâline getiriyor ve terör örgütünün kucağına itiyor. Bunun önüne geçilmesi için çocukları topluma kazandıracak yeni düzenlemelerin ve yeni uygulamaların yapılması gerekiyor.

İstanbul’un Yeni Yoksulluk ve Dışlanma Pratiklerine Ayazma’dan Bakmak

Özgür Sevgi Göral

24 Nisan 2010

Değerlendirme: Gülnur Kılıçoğlu

Fransa’da EHES Tarih ve Medeniyet Bölümü Osmanlı ve Türk Tarihi doktora programına devam eden Özgür Sevgi Göral, yeni yoksulluk ve dışlanma siyasetini İstanbul/Ayazma semti örneği üzerinden anlattı. Göral’ın Türkiye tarihi, Türkiye’deki kadın çalışmaları, yoksulluk ve dışlanma pratiklerinin toplumu nasıl etkilediği üzerine ulusal ve uluslararası yayınları bulunuyor.

Göral, 1990’lı yıllar boyunca İstanbul’daki kentsel alanda yaşanan ciddi dönüşümün en önemli belirleyicilerinden biri olarak Kürt göçüne işaret etti. Buradaki “etnik” meselenin sistematik bir biçimde göz ardı edilip akademik çalışmaların içine yerleştirilmediğine dikkat çekti. Göral’a göre bunun bir sebebi, Kürt meselesiyle ilgili bütün toplumsal ve siyasal olayların muazzam bir biçimde kriminalize edilmesi ve ilgili akademisyenlerin “terör” paradigması içinde damgalanabilmesi; bir diğer sebebi de “akademik –etnik değil ama bakış açısı olarak kriminalize – Türklüğü”.

Alanında ilk sayılabilecek bu çalışmasını Göral, dört temel saikle gerçekleştirmiş:

1. Türkiye’deki kent çalışmalarında çoğunlukla birbirine karşıt ve ket vuran şeyler olarak ele

alınan *etnik köken, sınıf, cinsiyet* gibi farklı varoluş biçimlerinin, gerçekten birbirini dışlayan mı yoksa birbirini kuran, besleyen, çelişkiler oluşturan kavram setleri mi olduğuna Ayazma örneğinden bakmak.

2. İstanbul'un gecekondu bölgelerindeki kentsel dönüşüm projelerinin yarattığı “yeni kentsel tutsaklık/kapatılma” biçimlerini anlamak.
3. 90'lardaki Kürt göçünün politik ve kentsel sonuçlarını, İstanbul'u nasıl değiştirdiğini, yeni ve farklı kavramsal karşıtlıkları nasıl ortaya koyduğunu incelemek.
4. Kürt göçmenlerin buna verdikleri cevapları tespit etmek.

Göral'ın tasviriyle Ayazma, İkitelli'de Atatürk Olimpiyat Stadı'na bakan bir tepelikteki gecekondu mahallesi ve kentsel dönüşüm hikâyesi de stadın inşasıyla başlıyor. Ayazma iki bölgeden oluşuyor: Biri, 60'lar, 70'ler ve 80'lerde daha ziyade Karadenizlilerin göçüyle oluşan 3-4 bin nüfuslu Tepeüstü; diğeri, 90'lardaki göçle kurulan ve %90'ı Kürt olan yaklaşık 3 bin nüfuslu Ayazma. Ayazma havasıyla, içinden akan nehirle yemyeşil ve çok güzel bir mahalle. Ancak sağlık ocağı, bankası, postanesi, okulu olmayan; en yakın ulaşım aracınının 1,5 kilometre ötede olduğu bir yer. Gündeliğe giden gençlerin dışında kadınların çoğu dışarıda çalışmıyor, çok az paraya evde parça başı iş yapıyorlar. Erkeklerin hepsi enformel sektörde çalışıyor, hiçbir sosyal güvencesi olmadan. Burada tamamen “nöbetleşe yoksulluk” denen bir örüntü sözkonusu. Eğitim, sağlık gibi kamusal hakların da örselenerek ve hırpalanarak verildiği bir yer.

Özgür Sevgi Göral'a göre Türkiye'deki kentsel dönüşüm projelerinin dünyanın geri kalanından farkı, o mahallelerde yaşayanların hiçbir aşamada fikrinin alınmaması... Oysa ev basitçe bir ev değildir, bir evden atılmak da basitçe bir evden atılmak değildir.

1990'larda Türkiye'nin Güneydoğu'sunda yaşanan çatışma ortamında, devletin rakamlarına göre 300 ila 450 bin, STK'lara göre ise 2 ila 3 milyon Kürt yurttaş yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kaldı. İşte Ayazma'daki ailelerin bir bölümü köyü yakılıp da gelenler, diğer bir bölümü ise çatışmalar bölgedeki mevcut ekonomiyi ortadan kaldırıncaya göç etmek zorunda kalanlar –ki bu ikinci grubun göçü, yasal mevzuat çerçevesinde “gönüllü göç” kabul ediliyor. İlk mağduriyeti zorunlu göçle İstanbul'a gelerek yaşayan Ayazmalılar, ikinci mağduriyeti de Ayazma'nın kentsel dönüşüm çerçevesinde yıkılması nedeniyle TOKİ'nin yaptırdığı Bezirganbahçe Toplu Konutları'na giderek yaşıyorlar. Tapusu veya tapu tahsis belgesi olanlara belli bir miktar para veriliyor. Aldıkları para peşinata sayılıyor, gerisini ödeyemediklerinde evlerden çıkarılıyorlar. Kiracıların ise zaten hiçbir hakkı yok.

Göral'ın vurguladığı bir husus dikkat çekici: Türkiye'deki kentsel dönüşüm projelerinin dünyanın geri kalanından –sadece Batı'dan değil Hindistan'dan, Bangladeş'ten– farkı, o mahallelerde yaşayanların hiçbir aşamada fikrinin alınmaması... Oysa ev basitçe bir ev değildir, bir evden atılmak da basitçe bir evden atılmak değildir. Bu insanların içinde var oldukları bütün bir ekonomik, siyasal, kültürel dayanışma ilişkilerini ve anlam dünyalarını yıkıyorsunuz; onları ayakta tutan dayanışma ağlarını ortadan kaldırıyorsunuz. Bu insanlar giderken aynı yere, olmazsa yakın mahallelere gitmeye çalışıyorlar. Fakat asla Ayazma'daki gibi olmuyor. Onlar için Ayazma, “yitik bir cennet”; İstanbul'un onları bağrına basan, onların son derece travmatik bir göçten ötürü yaralarını saran tek yeri. Kentsel dönüşüm projesine bu yüzden muazzam bir nefret duyuyorlar. “TOKİ İsrail, biz Filistin” retoriği dönüyor hep.

Dışlanma konusunda Göral şu hususlara vurgu yaparak konuşmasını sonlandırdı: Eskiden devletin resmî söylemine göre, Kürt yoktu, hepimiz Türk'tük; onlar “dağlarda yürüyen, kart-kurt sesi çıkaran insanlar”dı. Şimdi devlet Kürtlerin varlığını kabul etti. Ama yeni bir ırkçı tanıma biçimi ortaya çıkıyor; Cenk Saraçoğlu'nun kavramsallaştırmasıyla “tanıyarak dışlama” sözkonusu ve bu çok daha tehlikeli... Bu insanlar sadece gündelik dışlanma ve aşağılanma pratiklerine maruz kalan “zavallı özneler” değil. Şehirde çok tuhaf bir imkânsız alan yaratıyorlar kendilerine. O alan kayıp duygusuyla, ağlıkla, acıyla, ama aynı zamanda bir itirazla, mücadele etmeyle, öfkeyle örülüyor ve bütün bu duyguların birikiminden yeni ve kentli bir Kürtlük ortaya çıkıyor.

İslâm Dünyası ve Darfur? Türkiye'nin Darfur Politikasının Sınırları ve İmkânları

Mehmet Özkan

17 Mayıs 2010

Değerlendirme: Bilal Yıldırım

Sevilla Üniversitesi'nden doktora adayı Mehmet Özkan, genelde İslâm Dünyasının özeld Türkiye'nin Darfur politikası üzerine kaleme almakta olduğu makalesini bizimle paylaştı. Konuşmasının başında İslâm Dünyasının en önemli problemlerinden biri olmasına karşın kaynak-literatür eksikliğinden dolayı Darfur sorunu üzerine çalışma yapmanın zorluğuna değindi ve çalışılması gereken bakir bir alanın varlığına işaret etti. Özkan sunumunu; İslâm Dünyasının Darfur politikası, bu genel çerçeve içerisinde Türkiye'nin Darfur politikası ve geleceğe dair yansımaları olmak üzere üç bölümde gerçekleştirdi.

İlk bölümde, Darfur'da yaşanan olaylar neticesinde 200.000 ila 400.000 kişinin hayatını kaybettiğine ve bunun, Bosna Savaşı'ndaki ölümlerin 2 ya da 4 katı olmasına rağmen Darfur sorununun, sivil ve uluslararası toplumun gündeminde Bosna Savaşı kadar hızlı ve geniş bir yer bulmadığına, dolayısıyla bu durumun, yabancı medyada “İslâm Dünyasının yüz karası” olarak değerlendirildiğine dikkat çekti.

Özkan, İslâm Dünyasının ve Türkiye'nin Darfur sorununa bakışının anlaşılabilmesi için bu sorunu

Mehmet Özkan, Darfur sorununun, sivil ve uluslararası toplum gündeminde Bosna Savaşı kadar hızlı ve geniş bir yer bulmadığına; bu durumun, yabancı medyada “İslâm Dünyasının yüz karası” olarak değerlendirildiğine dikkat çekti.

dört aşamada inceledi: Birinci aşama çatışmaların ortaya çıktığı ve ölümlerin yaklaşık yarısının gerçekleştiği Şubat 2003-Aralık 2004 dönemi; ikinci aşama, Aralık 2005’ten Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin (UCM) Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir hakkındaki kararını açıkladığı Temmuz 2008’e kadar olan dönem; üçüncü aşama, barış görüşmelerinin ve seçimin gerçekleştiği Temmuz 2008-Nisan 2010 dönemi; dördüncü aşama ise bundan sonrasına dair beklentileri içeren dönem.

Özkan’a göre, ölümlerin en yoğun yaşandığı ilk dönemde Darfur sorununun gündemde olmamasının temel nedeni, uluslararası toplumun ve İslâm Dünyasının dikkatinin Irak’a yoğunlaşması. Çatışmaların azaldığı daha sonraki aşamada ise ABD’de Cumhuriyetçilerin, medyanın ve “Darfur’u Korumak” koalisyonunu oluşturan STK’ların propagandası neticesinde uluslararası gündem Irak’tan Darfur’a kaydı. Çin’in Afrika’da etkin olma girişimleri esnasında Batı, meseleyi Çin’e bıraktı ve İslâm Dünyasını soykırımla suçladı. Bunun üzerine İslâm Dünyası savunmacı bir tavır takındı ve bu bağlamda Başbakan Tayyip Erdoğan “Darfur’da soykırım yoktur” söylemini dillendirdi. Irak Savaşı’nın gerekçelerinin asılsız çıkması, ahlâkî bakımdan ABD ve İngiltere’yi haksız, İslâm Dünyasını ise haklı bir konuma getirdikçe, bu haksızlığı unutturmanın en iyi aracı Darfur’u gündeme taşımak oldu; yani Darfur meselesi Batılılar için araçsallaştı. Üçüncü döneme gelince, UCM’ye havale ettikten sonra Batı’nın meseleye ilgisi iyice azalırken, sorumluluk artık İKÖ ve çatışan taraflar arasında arabuluculuk için devreye giren Katar’a düştü. İslâm Dünyasının, meselenin iyice farkına varması ve savunmacı tepkiden sahiplenici

bir tutuma yönelmesi de bundan sonradır. Katar’ın başkenti Doha’da gerçekleştirilen barış görüşmelerinin ardından Sudan’da yapılan ve el-Beşir’in kazandığı seçimlerle başlayan dördüncü dönem ise, zamanın ne getireceğine bağlı olarak gelişecektir.

İkinci bölümde Özkan, Türkiye’nin konumunu anlamada üç hususun önemli olduğunu ifade etti:

1. Teröre karşı savaş söylemi: Müslümanların potansiyel terörist olarak algılandığı bir ortamda terör soykırımla bir araya getirilmeye çalışıldı ki bu, İslâm Dünyasının savunmacı bir şekilde, Türkiye’nin de soykırımı reddeder bir tavırla meseleye yaklaşmasının önemli bir nedeni oldu.
2. Türk dış politikasının çok boyutluluğu ve bu durumun küresel siyaset ortamındaki sınır-

ları: Türkiye, nasıl ki Irak Savaşı'nda ABD'nin yanında ya da karşısında yer alma ikilemi yaşadysa, Darfur sorununda da ya Batı'nın soykırım söylemini kabul etmek ya da –son dönemde iyi ilişkiler geliştirmeye başladığı– Arap ülkelerinin sanki hiçbir şey olmamışçasına takındığı tavrı benimsemek arasında tercih çelişkisiyle karşı karşıya geldi ve Darfur meselesinde ağırlığını koyamadı.

3. Türkiye'nin Darfur yaklaşımının teorileştirilebilir olup olmadığı: Özkan'a göre Türkiye'nin yaklaşımı, “sessiz diplomasi”nin bir örneği ve bu, karar alıcılar tarafından bilinçli olarak tercih edilmese de doğal süreçte ortaya çıkan bir durum.

Son bölümde Özkan, “sessiz diplomasi”nin tanımı, türleri ve ona yöneltilen eleştiriler bağlamında Darfur meselesinin geleceğine nasıl etki edeceğini ortaya koymaya çalıştı. Güney Afrika'nın Zimbabve yaklaşımına dayanan (aktif) *sessiz diplomasi* hem iç ve dış baskıyı kısmen görmezden gelerek hem de taraflarla doğrudan görüşmeleri sürdürerek sorunu çözmeye çalışan bir çabanın kavramsallaştırılmasıdır ki *aktif* ve *pasif* olarak ikiye ayrılabilir. Türkiye'nin, Darfur bağlamında, Devlet Başkanı Beşir ile Ankara'da iki defa görüşmesi ve uluslararası forumlarda görüşmeyi sürdürmesi, diğer devletlerin ilişkileri gözden geçirdiği bir ortamda ekonomik ve siyasî ilişkileri geliştirme çabasında olması, *pasif sessiz diplomasi*nin bir örneğidir.

Pasif sessiz diplomasi'nin temel öğelerine ve sessiz diplomasiye yönelik eleştirilere de Türkiye'nin Darfur politikası bağlamında değişen Özkan'ın

BSV'deki bu sunumunu merak edenler, Birol Akgün ile birlikte kaleme aldığı ve *SETA Policy Brief*, Temmuz 2010'da yayımlanan “Why Welcome Al Basheer? Contextualizing Turkey's Darfur Policy” makalesini okuyabilir.

Yazılı Basında İdeolojik Söylemler: Eleştirel Bir Söylem Analizi

İbrahim Efe

20 Mayıs 2010

Değerlendirme: Abdullah Ayasun

İngiltere, Lancaster Üniversitesi'nde dilbilimi alanında yaptığı doktora çalışmasına devam eden İbrahim Efe, sunumunda “İslâmcılık” ile “laiklik” arasındaki mücadelenin dilbilimsel ve söyleme özgü özelliklerini tartıştı. Tez çalışmasında metodoloji olarak eleştirel söylem analizini kullanan Efe'nin temel sorunsalı, her iki olgu arasındaki ilişkinin mahiyetine ilişkin: İslâmcılık ile laiklik arasında ne türden bir ilişki söz konusu? Bir çatışma mı yoksa devam eden bir uzlaşma mı?

Efe, metodolojisini açıklamadan önce “İslâmcılık” ve “laiklik” kavramlarına ilişkin bazı tanımlar aktardı. Buna göre *İslâmcılık*, “politik uygulamaların merkezine İslâm'ı yerleştirmek, her türlü program ve projenin odağına İslâm'ı koymak; hayatın her

aşamasında İslâmî oluşum ve geleneklerin gündelik davranış boyutuna yansımaları, aksetmesi” anlamında kullanılıyor; *laiklik* de “bir devlet ideolojisi” olarak tanımlanıyor. Michel Foucault bağlamında laiklik söylemi ise “süreklilik ifade eden, kurumlar arasında işlev gören bir materyal ve dilbilimsel uygulamalar silsilesi”. Bu tanımları aktardıktan sonra Efe, eleştirel söylemin ve eleştirel olmanın ne anlama geldiği üzerinde durdu. Buna göre *eleştirellik* ve *eleştirel söylem*, negatif anlamlandırmaların ötesinde düşünsel işleve ve değere sahip. Eleştirel olmak, “olayları ve şeyleri olduğu gibi kabul etmemek” anlamına geliyor. “İndirgemeciliğe karşı koymak; dogmatik ikili karşıtıklardan uzak kalmak; ‘self-reflective’ olmak; kendi pozisyonunu eleştirmek; bulanık iktidar yapılarını, ideolojileri ve güç ilişkilerini açık hâle getirmek” eleştirel söylem analizinin kapsamını oluşturuyor. Diğer söylem analizlerinden farklı olarak eleştirel söylem analizi, tanımla yetinmeyip alternatif bir çözüm önerisi sunma hedefiyle de dikkat çekiyor.

Efe, çalışmasında üç dönemi ele alıyor:

1. 28 Şubat (1997) süreci.
2. Şubat 2008’de başörtüsü ile ilgili Anayasa’da ve YÖK Kanunu’nda değişiklik öngören teklifin TBMM’ye sunulduğu dönem.
3. İktidardaki AKP’ye kapatma davasının açıldığı 2008’in Mart ayı ve müteakip süreç.

Bu dönemleri incelerken Efe, dört gazeteden yararlanıyor: *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Zaman* ve *Vakit*. Bir bilgisayar dilbilimi programı kullanarak bu dört gazetede en fazla yer alan kavram ve terimleri sayısal

Cumhuriyet, *Hürriyet*, *Zaman* ve *Vakit* gazetelerinde en fazla yer alan kavram ve terimleri sayısal analize tâbi tutarak sınıflandıran İbrahim Efe, *İslâmcılık* ve *laiklik* gibi kavramların ele aldığı üç dönemde hangi bağlamlarda kullanıldığını ele alıyor.

analize tâbi tutarak sınıflandıran Efe, *İslâmcılık* ve *laiklik* gibi kavramların bahsi geçen süreçlerde hangi bağlamlarda kullanıldığını ele alıyor. Efe’nin bu gazeteleri seçme nedeni ise, *Hürriyet* ile *Zaman*’ın tirajlarının yaklaşık aynı olması, *Cumhuriyet* ile *Vakit*’in farklı (karşıt) ideolojik uçlarda yer alan dar ve marjinal çevrelerin temsilcileri olmaları ve aynı zamanda düşük tirajları.

“Derlem analizi” olarak da tanımlanan metodun (programın) kolaylıklar sağlamakla birlikte işin önemli kısmının yine analizciye düştüğüne dikkati çeken Efe, havuzda toplanan kavramların salt matematiksel kompozisyonunun pek bir anlam ifade etmediğini vurguladı. Buna göre, *Cumhuriyet* gazetesinde “ılımlı İslâm” teriminin sıklıkla yer alması tek başına bir anlam ifade etmiyor; analizcinin bizat metne giderek terimin hangi çerçevede kullanıl-

dığını ortaya koyması gerekiyor ki bahsi geçen kavram genel olarak bu gazetede olumsuz bir kip içinde kullanılmış.

Bu noktada nicel ve nitel araştırmanın tutarlı bir biçimde birlikte kullanılmasının önemi ortaya çıkıyor. Efe de zaten sunumunun ilerleyen bölümünde amacının, tez çalışmasında nicel ve nitel boyutu eleştirel söylem analizi çerçevesinde birleştirmek olduğuna vurgu yaptı. Sunum, metodolojiye ilişkin eleştirel soruların yöneltildiği soru-cevap fasıyla sona erdi.

KAM Özel Etkinlik

Pasif ve Dışlayıcı Laiklik: ABD, Fransa ve Türkiye

Ahmet Kuru

25 Mayıs 2010

Değerlendirme: *Veysel Kurt*

San Diego Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Ahmet Kuru, Türkçeye çevrilmekte olan doktora tezi üzerinden din politikaları uygulamalarının üç farklı örneği ABD, Fransa ve Türkiye'yi karşılaştırdı. Sunumuna, birçok konuda olduğu gibi, din-devlet ve din-toplum ilişkilerinde sürekli vurgulanan "Türkiye'nin biricikliği" ön kabulünü eleştirerek başlayan Kuru, şu iki kriter üzerinden dünya ülkelerinin din-

Din-devlet ve din-toplum ilişkilerinde sürekli vurgulanan "Türkiye'nin biricikliği" ön kabulünü eleştiren Ahmet Kuru, "devletin resmî dininin olup olmaması" ve "dinin hukuka egemen olup olmaması" kriterleri üzerinden farklı ülkelerdeki din-devlet ilişkilerini sınıflandırdı.

devlet ilişkilerini sınıflandırdı: (i) Devletin resmî dininin olup olmaması; (ii) dinin hukuka egemen olup olmaması. Bu iki ilkenin geçerli olduğu 12 ülke, yalnızca birinci ilkenin geçerli olduğu 60 ülke var iken; her iki ilkenin de geçerli olmadığı laik ülkelerin sayısı ise yaklaşık 120. Dine karşı bir yapılanma içinde olan ülkelerin sayısı ise yalnızca 5.

İdeolojik saiklerle açıklanabilecek iki tip laiklik bulunduğunu savunan Kuru, dinin kamusal alandan dışlanmasını ve dini, vicdanî bir çerçeveye yerleştirmeyi içeren sosyal bir mühendislik projesi olan laiklik anlayışını "dışlayıcı (*assertive*) laiklik"; devletin kamusal alanda da bireysel bağlamda da dinî tercihlere müdahil olmadığı daha yumuşak laiklik anlayışını ise "pasif laiklik" olarak tanımladı. Ardından Kuru, "Her üç ülke de laik olmasına rağmen ABD'de dine yaklaşım neden yumuşak?" sorusu üzerinden bu ülkelerin laiklik anlayışlarını

karşılaştırdı. Buna göre farklılığın temel sebebi, –güç mücadeleleri hâlen devam etse de– ABD’de *pasif laiklik*, Fransa ve Türkiye’de ise *dışlayıcı laiklik* anlayışının hâkim olması. Kuru bu farklılıkları açıklayabilecek alternatif yaklaşımlardan üçünü ele aldı:

1. Modernleşme Teorisi: Ekonomik kalkınma refah seviyesinin yükselmesine yol açtığı, refah seviyesi de bireylere alternatif hayat tarzı sunduğundan, bireylere daha seküler bir anlayış hâkim olur. Ancak hem ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile laiklik uygulamaları arasındaki ters orantı hem de refah seviyesi açısından birbirine yakın ülkelerin laiklik uygulamalarının farklı olması bu teorinin yetersizliğini ortaya koyuyor.
2. Medeniyet Yaklaşımı: Bernard Lewis ve Samuel Huntington’ın temsil ettiği bu yaklaşıma göre, dinlerin farklı tabiatlara sahip olması, laiklik uygulamalarının ana motoru. Hristiyanlık’ın özünde sekülerliği barındırması, İslâm’ın ise buna uygun olmaması, Batı ülkelerinin laikleşmesinin temel sebebi. Ancak bu yaklaşıma göre, her ikisi de Batı medeniyetinin birer parçası olan Amerikan ve Fransız laiklik biçimlerinin birbirine benzemesi gerekirken, hem teorik yaklaşım hem de uygulama açısından biri Batı diğeri İslâm medeniyetine ait olan Fransa ile Türkiye birbirine benziyor ve ABD bunlardan ayrılıyor.
3. Rasyonel Seçim (*Rational Choice*): Bu yaklaşım, yönetici elitin politik tercihlerinin siyasî ve ekonomik açıdan kâr-zarar hesabına da-

yandığını savunur. Hâlbuki en bariz örnek olarak başörtüsü yasağı, bu uygulamayı savunan politik yöneticilerin ne siyasî ne de ekonomik bir kazanç elde etmediğini gösteriyor.

Alternatif yaklaşımları bu şekilde eleştiren Kuru, kendi açıklama biçimini ideolojik saikler üzerinden kurdu. Buna göre, aynı medeniyete mensup olmalarına rağmen ABD ile Fransa’nın laiklik yaklaşımlarının çok farklı, farklı medeniyetlere mensup olmalarına rağmen Türkiye ile Fransa’nın laiklik anlayışlarının benzer olmasının temel sebebi, bu ülkelerdeki yönetici elitin ideolojik tercihleri.

Pasif laiklik anlayışının geçerli olduğu ABD’de bireysel haklar vurgusu hâkim. Dinî sembollerin kamusal alana girişi noktasında farklı görüşler bulunsa da, bu tartışmaların temel eksenini dini dışlayıcı değil; uygulamanın diğer din ya da mezhep mensuplarını nasıl etkileyeceği yönünde. Fransa’da ise mücadele, radikal laikler ile pasif laikler arasında. Türkiye’deki mücadele de, laikler ile din savunucuları arasında değil, özellikle son 10 yıldır radikal laikler ile pasif laiklik savunucuları arasında cereyan ediyor.

Peki, bu farklı laiklik uygulamalarının kaynağı ne? Kuru’ya göre bu, tarihî mirasla açıklanabilir. Bu noktada en önemli kavram “devr-i sâbık” (*old regime*) kavramı. Bir ülkedeki tarihî şartlar şu dört kritere karşılık geldiğinde dışlayıcı laiklik ya da dinin tamamen dışlanması ortaya çıkar: **(i)** Meşrûfî monarşinin varlığı; **(ii)** hâkim bir dinin varlığı; **(iii)** bu monarşi ile dinin işbirliği içinde olması; **(iv)** bu işbirliğine karşı başarıya ulaşan cumhuriyetçi bir hareket. Bu bağlamda ABD’yi Fransa ve Türkiye’den

farklı kılan tarihî şartlar, ilk üç aşamanın bu ülkede yaşanmamış olması. Ayrıca ABD’de pasif laikliğin benimsenmesinde kritik nokta, 1791 Anayasal Değişikliği’nde kabul edilen “devletin hiçbir dini veya mezhebi desteklemeyeceği ve hiçbir din ya da mezhebin yok sayılamayacağı” ilkesi. Diğer iki ülkeye gelince, Fransa’da 1875-1905 yılları arasında cumhuriyetçi-monarşi çekişmesi, Türkiye’de ise 1949’a kadar laiklik-din çatışması yaşandı.

Bu üç ülke halkının din konusundaki tercihlerine ilişkin istatistiklere bakıldığında, en dindar ülke Türkiye, ikincisi ABD, üçüncüsü Fransa. Kuru’ya göre, ABD’nin pasif laiklik anlayışı, halkının dindarlığı ile bir soruna yol açmıyor; Fransa’da dindarlık oranının düşüklüğü, dışlayıcı laikliği büyük bir sorun olmaktan çıkarıyor. Ancak bu durum, hem halkının büyük bir kesimi dindar hem de dışlayıcı laiklik anlayışının hâkim olduğu Türkiye açısından büyük bir paradoksa yol açıyor. Bu sorunun aşılması için de ya Türk halkının büyük bir kısmı sekülerleşmek ya da Türkiye’deki laiklik anlayışı yumuşamak durumunda.

Bu tespit ile sunumunu tamamlayan Kuru, bir soruya verdiği cevapta, kitabının en çok Türkiye’yi ilgilendirmesine rağmen en az tepkiyi Türkiye’den aldığını ve bu tepkilerin de maalesef ön yargılara dayanan çok sathî değerlendirmeler olduğunu ifade etti.

İslâm’ın İstisnailiği Miti: Müslüman Toplumlarda Din ve Siyaset

***(The Myth of Islamic Exceptionalism:
Religion and Politics in Muslim Societies)***

Mohammed Ayoob

24 Haziran 2010

Değerlendirme: Asena Demirel

Küresel Araştırmalar Merkezi ile Medeniyet Araştırmaları Merkezi’nin ortaklaşa düzenlediği “Özel Etkinlik” çerçevesinde Michigan State Üniversitesi Muslim Studies Programı Koordinatörü Prof. Mohammed Ayoob, İslâm’ın istisnailiği miti üzerine bir sunum gerçekleştirdi. Ayoob, Bush yönetiminin son dönemlerine hâkim olan “Müslüman toplumların takip edebileceği bir model olarak Türkiye” algısının, son yıllarda yerini “İslâm Dünyası ile Batı arasında seçim yapması gereken Türkiye” algısına bıraktığı tespitiyle başladı konuşmasına. Batı’nın Türkiye algısındaki bu kaymanın, İsrail’le ilişkilerin bozulmasıyla ilgisi olmakla beraber, kökeninde “İslâm’ın istisnailiği miti”nin yattığını vurgulayan Ayoob, bu konuda şunları söyledi:

Bu mit İslâm’ın özsel olarak demokrasi ve çoğulculuğa karşı olduğunu varsayıyor. Ancak mesela ABD, Evanjelik Hristiyanlığın ciddi anlamda yükselişine; İsrail, devlet kimliğini irksal-dinî terimlerle tanımlamasına; Hindistan, Gujarat’taki Müslümanlara karşı 2002’de devlet destekli pogrom uygulamasına

“Model Türkiye” algısının, son yıllarda yerini “İslâm Dünyası ile Batı arasında seçim yapması gereken Türkiye” algısına bıraktığını vurgulayan Mohammed Ayoob’a göre Batı’nın Türkiye algısındaki bu kaymanın kökeninde “İslâm’ın istisnaiği miti” yatıyor.

rağmen hâlâ demokratik ve çoğulcu olabiliyor da sözkonusu İslâm olduğunda durum değişiyor! Demokrasi ve çoğulculuktan sapma olarak düşünülebilecek bütün bu durumlar Hristiyanlık’a, Yahudilik’e ya da Hinduizm’e içkin olarak düşünülmemesine karşılık, sıra Müslümanlığa geldiğinde her şeyin İslâm’a yüklenmesi, İslâm’ın istisnaiği mitinden kaynaklanıyor.

Bütün bu analizlerin arkaplanında, demokrasi ve çoğulculuk kaygısından ziyade, Müslüman Dünyanın Batı’nın empoze ettiği düzenin meşruiyetini reddetmesi yatıyor. Hem barış hem de savaş sanatında asırlar boyunca Batı karşısında son derece üstün olan Müslümanlar, Batı sömürgeciliğinden –Afrika ve Asya’nın diğer toplumlarına kıyasla– çok daha fazla rahatsız oldular. Dahası bu durum, diğerlerinden üstün olduğunu varsayan Müslümanlar açısından doğal düzenin tersine çevrilmesi anlamına geliyordu. Bu sebeptedir ki Müslüman coğrafyalarda İslâm, sömürgeciliğe direncin bir ideolojisi hâline geldi. 19. yüzyılda Cezayir’de Emir Abdülkadir’in, Sudan’da Mehdi’nin, Somali sahillerinde Muhammed Abdullah el-Hasan’ın ve Kuzey Hindistan’da Şah İsmail Şehid’in ön-milliyetçi cihad hareketlerinde İslâmî bir terminoloji kullanıldı.

İslâm’ın Batı’ya karşı bir direniş ideolojisi olarak kullanımı, 20. yüzyılda da sürdü ve Batı ile İslâm Dünyası arasındaki ilişkinin arkaplanını oluşturdu. Tüm diğer milliyetçi cihad hareketleri Batı karşısında başarısızlığa uğrarken, sadece *Anadolu cihadi* yani Türk İstiklal Savaşı başarıya ulaştı.

Ayoob “Neden Batı’da İslâm’a yönelik muazzam bir korku var?” sorusunu, (i) İslâm’da siyaset ve di-

nin ayrılmazlığı, (ii) İslâm’ın demokrasiyle bağdaşmazlığı ve (iii) İslâm’ın ulus-aşırıcılığı mitleri çerçevesinde yanıtladı:

“İslâm’da siyaset ve dinin ayrılmazlığı miti”nin yaygın kabul görmesi, Hz. Peygamber’in hem dinî hem de dünyevî bir lider olmasının bir model teşkil etmesinden ve Müslümanların bu modelden sapamayacakları düşüncesinden kaynaklandı. Oysa İslâm’ın klâsik döneminde –Arap Hilafeti ve Osmanlı İmparatorluğu–, siyasal ve dinî alanlar arasında Ortaçağ Hristiyanlığından çok daha net bir farklılaşma sözkonusuydu. Ulema ile dünyevî yöneticiler arasında yazılı olmayan bir sözleşme vardı; ulemanın etrafında oluşan kalabalığa siyasal olarak sessizliklerini korumaları tavsiyesinde bulunmalarına karşılık devlet de toplumla ilgili konulara gayet düşük oranda müdahale ediyordu. Bu *siyasal sessizlik* davranışı, dinî ve dünyevî alanların büyük oranda birbirinden ayrılmasını mümkün kıldı.

İslâm'ın yüksek derecede siyasallaşması, Batı ile etkileşimine bir reaksiyon ve aynı zamanda Batı ile etkileşiminin bir ürünü. Avrupa'nın Müslüman Dünyayı sömürgeleştirme süreciyle Müslümanların Müslümanları yönettiği eski paradigma ortadan kalktı ve yabancı siyasî baskıya direnme, dinî bir vazife olarak görülür hâle geldi. Bu gelişmeyle beraber İslâm Dünyasında önsel-reformasyon yaşamaya başlandı ve beş mezhebin hiçbirini taklit gereğine inanmayan âlimler ortaya çıktı. Bugün İslâmcılık ya da siyasal İslâm dediğimiz olgunun 19. yüzyılda ortaya çıkışı da bu önsel-reformasyonun etkisiyle oldu.

“İslâm'ın demokrasi ve plüralizmle bağdaşmazlığı miti”ne gelince, bu mit Kur'an ve hadislerin demokrasi ile bağdaşmadığı varsayımına dayanıyor. Oysa Eski Ahit, Yeni Ahit ya da herhangi bir dinî metnin de hiçbir yerinde bir 19.-20. yüzyıl olgusu olan demokrasiden bahsedilmez, bahsedilmesini beklemek de anlamsız. Diğer taraftan, bugün Müslüman Dünyanın üçte ikisi muhtelif demokratik rejimlere göre yönetiliyor. “Demokrasi açığı” büyük oranda bir Arap olgusu ve bunun kökenleri de İslâm'ın istisnailiğinde değil, Arap toplumlarının kendi bağlamlarında aranmalı.

Siyasal İslâm'ın, ulusal sınırları aşan yaygın ve topyekûn bir ağ olduğunu öngören “İslâm'ın ulus-aşırıcılığı miti” de inandırıcılıktan çok uzak. Nitekim Müslüman Dünyada tek bir İslâmî model yok; kendilerini İslâmî yönetim modeli olarak sunan İran ve Suudi Arabistan kadar birbirinden farklı iki siyasal sisteme rastlamak zor. İslâmî hareketler ise çok daha büyük farklılıklar taşıyorlar ve hepsi de kendi

bağlamlarının ürünleri. İslâm'ın gerçek yüzü gibi sunulan el-Kaide ve benzeri hareketler de İslâm Dünyasındaki farklı toplumların ve siyasî yapıların kaygılarını temsil etmekten oldukça uzak.

KAM-MAM Divân Toplantıları

Sivil Toplum, Hristiyanlık ve İslâm: Medeniyetler Çatışması mı, Çoklu Moderniteler mi?

(Civil Society, Christianity and Islam: A Clash of Civilizations or Multiple Modernities?)

Robert W. Hefner

13 Mayıs 2010

Değerlendirme: Özgür Dikmen

Küresel Araştırmalar Merkezi ve Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin ortaklaşa düzenlediği “Divân Toplantıları”nın Mayıs ayı konuğu, Boston Üniversitesi Kültür, Din ve Dünya Araştırmaları Merkezi (*The Institute on Culture, Religion, and World Affairs - CURA*) Direktörü Prof. Dr. Robert W. Hefner idi. Hefner'dan İslâm ve Hristiyanlık bağlamında modernleşme, sivil toplum ve demokrasi üzerine bir sunum dinledik. Uzmanlık alanı antropoloji olmakla birlikte karşılaştırmalı din sosyolojisi çalışmaları da yapan Hefner'ın ilgi alanında genelde

Din ve modernleşmenin modern ulus-devletler üzerindeki şekillendirici etkisine işaret eden Robert W. Hefner'a göre İslâmî yapılarda meydana gelen dinamizm, bu şekillendirici etkiyle ve sözkonusu iki olgunun da değişikliğe uğramasıyla bağlantılıdır.

Güneydoğu Asya, özelde ise Endonezya ve Malezya toplamları bulunuyor.

Sunumuna, *din ve modernleşmenin* modern ulus-devletler üzerindeki şekillendirici etkisini anarak başlayan Hefner, İslâm coğrafyasının değişik yerlerindeki İslâmî yapılarda meydana gelen dinamizmin, din ve modernleşmenin bu şekillendirici etkisiyle ve bu iki olgunun da değişikliğe uğramasıyla bağlantısı olduğunu belirtti. Bir anekdot olarak Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezi ne değinen Hefner, bu tezin Amerikan siyasetindeki etkisinden ve İslâm algısında yaptığı değişiklikten bahsettikten sonra, artık Amerika'da da giderek reddedildiğini sözlerine ekledi.

Konuşmasının "din ve modernleşme" ilişkisine ayırdığı bölümünde Hefner, uzunca bir dönem Batı siyasetinde önemli bir köşe taşı olan modernleşme teorisinin, toplumlar modernleştikçe dinin toplumsal hayattan çekileceği ve bireysel alanla sınırlanacağı öngörüsünün boşa çıktığına; dinî canlanmanın yalnızca İslâm Dünyasında değil, dünyanın pek çok yerinde farklı din mensupları arasında da yaşandığına vurgu yaptı. Bu bağlamda modernleşme teorisinin ve bu teorisinin öngörüsü olan sekülerleşme varsayımının akademik dünyada yeniden düşünülmesi gerektiğine dikkat çekti. Nitekim "sosyoloji teorisyenleri Batı Avrupa'daki yanlış ülkeleri (Fransa gibi) model olarak aldıkları için bu sonuca vardılar; eğer bireylerin dinî yaşantılarında modernleşmenin oldukça olumlu bir etki yaptığı ABD model alınsaydı, mevcut teoriler daha farklı olurdu."

"Din ve sivil toplum"a dair anlatımına Alexis de Tocqueville'in 19. yüzyıl Amerikan toplumundaki

gözlemlerine değinerek başlayan Hefner, bu dönemde dinin, sivil toplumun ve Amerikan demokrasisi ile piyasa ekonomisinin gelişimine katkıda bulunduğundan söz etti. Ancak Tocqueville'in gözleminin bu ülkedeki çoğunluğun diniyle sınırlı olduğunu; bırakın tüm dinleri, tek bir dinin çatısı altındaki farklı mezhepler arasında bile demokrasi, piyasa ekonomisi ve sivil toplum açısından ciddi farklılıklar bulunduğunu kaydetti. Buradan hareketle Hefner, farklı coğrafyalardaki İslâmî geleneklerin tâbi oldukları değişkenlere göre farklı alternatifler geliştirdiklerine ve din-demokrasi, dinsel toplum arasındaki ilişki incelenirken bu noktanın göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret etti.

İslâmî canlanmanın siyasî, kültürel ve örgütlenme yönüyle dünya üzerindeki diğer dinî uyanış hareketleriyle kimi yönlerden benzeştiğini kimi yönlerdense ayırdığı belirten Hefner, Türkiye'nin genel İslâmî canlanma sürecine bir istisna dahi olsa örnek gösterilebileceğini ve Türkiye'de –birçok Latin Amerika, Asya veya Afrika ülkesinde olduğu gibi– dinî canlanmanın, kırsal alanda yaşayan iki neslin şehirlere göçüyle ortaya çıkan sosyal otorite kaybına rağmen gerçekleştiğini belirtti. Nitekim belli dönemlerde dünyanın pek çok yerinde yaşanan kente göç dalgası, geleneksel sosyal otoritenin etkisinin azalmasına, hatta yok olmasına yol açarken, buna zıt olarak dinî canlanma ortaya çıktı.

Hefner'a göre, kırdan kente göçün yol açtığı sosyal otorite kaybının bir sonucu da, ulusçu elitin Müslüman nüfusa yeni bir ahlâk anlayışı ve sosyalleşme modeli benimsetmeye çalışması. Ulusçuluk bu

amaçla en ciddi şekilde ulusal eğitimi kullandı ve İslâm Dünyasında toplumsal dönüşüm bu yolla gerçekleştirilmeye çalışıldı. Ancak kitlesel eğitimin bireylere teknik beceriler kazandıracağı ve ulusal bir bütünleşme sağlayacağı varsayılırken, Müslümanların yazılı kaynaklar üzerinden dini öğrenme çabalarını ve dolayısıyla İslâm'a ilgiyi artırdı. Bu, İslâmî kültürün aktarımında okuma-yazmanın merkezî bir öneme sahip olmasıyla bağlantılıydı. Bu durumun dolaysız bir sonucu da *fıkıh* ve *şeriat* kavramlarına dair ciddi soruların sorulması ve fikhî kavramların anlam ve kapsamlarının toplumun hafızasından yazılı kaynaklara geçiydi. İslâm bu yolla Hristiyanlık'tan ayrıldı. İslâm'da Tanrı'nın buyruğunun ve Kur'an'ın merkeziliğinden ötürü metinsellik ciddi bir gelenek hâline geldi. Dolayısıyla okuryazarlığın yükselişiyle birlikte Müslümanlar arasında *şeriatın* anlamı konusunda cereyan eden tartışmalar, bazı çevrelerce İslâmî canlanmanın diğer dinlerdekinden farklı olarak algılanmasına yol açtı. Şeriatın bazı Müslüman çevrelerce "tamamlanmış bir kavram" olarak düşünülmesi ve bir bağlama oturtulması için herhangi bir çabaya gerek görülmemesi, İslâmî canlanmanın katı bir şeriat bilinci getirdiği ve bu tarz bir İslâm'ın bu çağın gereklilikleriyle uyum sağlayamayacağı düşüncesindeki Batı Dünyasında kaygı uyandırdı. Ancak mevcut sosyolojik gerçekler bundan farklıydı; şeriat, buna bağlı hukuk doktrinleri ve kamu ahlakıyla ilgili soruların daha çok gündeme taşınması, Müslümanların İslâm'ı kaynaklarından okuyarak öğrenebilmesinden ötürü ortaya çıktı.

Tüm bu ifadeler ışığında Hefner, İslâmî canlanma tecrübesinin dünya üzerindeki diğer canlanma ha-

reketlerinden çok da farklı bir yol izlemediğini, gelecekte de küresel mânâda diğer canlanmalarla benzer bir yolu takip edeceğini belirtti.

KAM Avrupa Konuşmaları

Türkiye-AB İlişkilerinde Kimlik ve Yolsuzluk (Identity and Corruption in Turkey-EU Relations)

Tim Jacoby

30 Nisan 2010

Değerlendirme: Harun Küçükakaladağlı

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin düzenlediği "Avrupa Konuşmaları"nın ikincisinde, Manchester Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Tim Jacoby ile Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde *kimlik* ve *yolsuzluk* arasındaki ilişki tartışıldı. Programda Jacoby, *Review of International Studies* dergisinde "Turkey and Europe: Culture, Capital and Corruption" başlığı ile yayımlanan makalesi çerçevesinde Türkiye'nin AB üyeliği önündeki engellerden biri olarak resmî belgelerde sık sık gündeme getirilen *yolsuzluk* konusunu farklı bir açıdan değerlendirdi.

Jacoby, tarihsel ve kültürel arkaplanın, diğer konularda olduğu gibi *yolsuzluk* konusunda da Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir rol oynadığını, bu unsur-

Tim Jacoby, Türkiye'nin AB üyeliği önündeki engellerden biri olarak resmî belgelerde sık sık gündeme getirilen *yolsuzluk* konusunda da tarihsel ve kültürel arkaplanın önemli bir rol oynadığını, bu unsurları göz ardı ederek yapılacak analizlerle sorunun anlaşılamayacağını savundu.

ları göz ardı ederek yapılacak analizlerle sorunun anlaşılamayacağını savundu. Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesine ilişkin sürekli gelişen bir literatür olmasına karşın, *yolsuzluk* konusunun, kültürel uyumsuzluğa dair tartışmalardan ziyade iktisadî ilişkilerde gündeme geldiğine dikkat çekti. Türkiye örneğinde bunun eksik bir değerlendirme olacağını savunan Jacoby, kimlik ve kültürel değerlerin Avrupa'nın Türk algısını belirlediğini; Türklerin bu değerlerle birlikte tarihsel perspektiften bakıldığında Avrupa kimliğine göre "öteki" olduğunu; hilekâr, dolandırıcı, kurnaz Türk algısının zihinlerde inşa edildiğini vurguladı. Bu iddiasını da Oxford'un 24 ciltlik sözlüğünde *Türk* kelimesinin zalim, insafsız, kurnaz gibi anlamlarla karşılanmasını örnek göstererek destekledi. Jacoby, Avrupa'nın siyasî ve kültürel sınırlarını belirlerken geleneksel bakış açısı çerçevesinde "medenî Batı/barbar Doğu (Osmanlı-Türk)" anlayışının hâkim olduğunu siyasîlerden ve akademi çevresinden yaptığı alıntılarla açıkladı.

Jacoby'ye göre "yolsuzluğa bakış, Soğuk Savaş sonrası dönemde dönüşüme uğradı. Soğuk Savaş döneminde pek gündeme gelmeyen yolsuzluk, 1990'dan itibaren ulusal-uluslararası kamuoyunda ve basında çok yoğun bir şekilde tartışıldı; uluslararası organizasyonlar (BM, Dünya Bankası, OECD, AB) tarafından yolsuzlukla mücadele için çeşitli girişimler devreye sokuldu". Jacoby burada da konuya farklı bir açıdan yaklaşarak Soğuk Savaş sonrası dönemde yolsuzlukla mücadele ve iyi yönetim konularının gündem hâline gelmesini, hemen her konuda olduğu gibi, "kültürcülüğün" geçmişten bugüne süregelen hâkimiyetiyle bağlantılandırdı. "AB

yolsuzluk konusunda Türkiye'den çok daha kötü durumdaki Doğu Avrupa ülkelerini Birliğe aldı ve ayrıcalıklı muamele etti. AKP'nin 2002'de iktidara gelmesiyle birlikte de Türkiye ile Avrupa arasındaki farklılıklara ilişkin kimlik temelli sorular etrafında kültürel tartışmalar ortaya çıktı." Jacoby, yönetime dindar geçmişi olan bir hükümetin gelmesini, Türkiye'nin Avrupa kültürüne dâhil olmadığına en önemli dayanak olarak sunan yazarlardan da örnekler verdi ve ekledi:

AKP'nin eşcinsel evliliği ve zınayı yasaklayan yasa tekliflerini hazırlaması, AB tarafından İslâmî kurallar çerçevesinde alınmış kararlar şeklinde nitelenerek eleştirildi. Türkiye örneğinde din-kanon ilişkisine vurgu yapılırken, aynı yasa çıkarılan Romanya örneğinde karar sadece insan hakları çerçevesinde değerlendirildi. Bu çifte standardın kaynağında İslamofobi bulunuyor.

Jacoby, yolsuzluk konusunu iktisadî açıdan da ele aldı. "AB'nin yolsuzlukla mücadele programı doğrudan sorunun üstesinden gelmek için yapılmadı. Gerçek amaç yabancı yatırımcıların kâr arayışlarını desteklemek ve Batı sermayesinin Türk pazarına girişini kolaylaştırmaktı. Avrupa'da yolsuzluğun en önemli aracı olan rüşvet, kişisel olarak verildiğinde suç teşkil ediyor; fakat şirketler rüşvet verdiğinde bu, suç değil kolaylaştırıcı işlem olarak tanımlanıyor ve tamamen yasal bir durum." Buradan yola çıkarak yolsuzlukla mücadelenin etik değerlerden ziyade iktisadî getiriler için yapıldığını söyleyen Jacoby, yolsuzluğun gündemde tutulmasıyla Türkiye üzerinde siyasî baskı kurulmaya çalışıldığına da dikkat çekti.

Jacboy, sunumunun sonunda, AB'nin yolsuzlukla mücadele çalışmalarının tam olarak anlaşılabilmesi için yapılan değerlendirmelerde kültürel mirasın mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğini bir kez daha vurguladı. Program, dinleyicilerden gelen sorular çerçevesinde AKP Hükümeti ve Avrupa, Avrupa'da Müslüman algısı, ırkçılık, İslamofobi, kültürel farklılık gibi konulara ilişkin tartışmalarla sona erdi.

Türkiye-AB Müzakereleri Sürecinde Türkiye-İspanya İlişkileri

Akın Özçer

8 Mayıs 2010

Değerlendirme: Ebru Afat

İspanyolca ile İspanya tarihi ve siyasetine ilişkin derin bilgisinin yanı sıra Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin gelişmesine yaptığı katkılarla tanınan emekli diplomat Akın Özçer, Türkiye-İspanya ilişkileri ve iki ülkenin yakın siyasî tarihindeki paralellikler bağlamında ufuk açıcı bir konuşma yaptı. Gerek İspanya'daki ayrılıkçı milliyetçilikler gerekse bu ülkenin askerî yönetim sonrası demokratikleşme süreci konusunda uzman olan Özçer'in *Euskal Herria: İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği* (2 cilt, Doğan Kitap, 1999) ve *Çoğul İspanya: Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Modeli* (İmge, 2007) adlı

İspanya'nın AET/AB üyelik sürecindeki ve sonrasındaki söylemlerini, Türkiye'nin söylemleri ile karşılaştırmalı bir şekilde izah eden Akın Özçer, Türkiye-İspanya ilişkileri ve iki ülkenin yakın siyasî tarihindeki paralellikler bağlamında ufuk açıcı bir konuşma yaptı.

kitapları bulunuyor. Ayrıca *Newsweek Türkiye* dergisinde güncel meseleleri değerlendiriyor.

Özçer sözlerine, 1995'te İspanya'nın AB Dönem Başkanı olmasıyla birlikte ivme kazanan Türkiye-İspanya ilişkilerinin, bundan on yıl öncesine göre çok geliştiği ve çeşitlendiğini belirterek başladı. Ardından İspanya'nın AB üyeliği ve demokratikleşme sürecinin seyrini ana hatlarıyla ortaya koydu.

İspanya'yı Soğuk Savaş boyunca Avrupa siyasetinin periferisinde bırakan askerî dikta yönetimi, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde yaşanan İspanya İç Savaşı'nı (1936-39) Cumhuriyetçilerin kaybetmesiyle ülkeye hâkim oldu. Kendisi için "*El Caudillo*/Şef, Önder" nitelemesini kullanan ve 1947'de "İspanya Krallığı'nın Naibi" sıfatını alan dikta lideri General Francisco Franco, özellikle Latin Amerika'da çok etkili olan *caudillismo* (otoriter, popülist sivil/asker liderlik) geleneğinin İspanya'daki örneğiydi.

1975'te Franco'nun ölümünün ardından, Juan Carlos'un Kral ve Devlet Başkanı olması ve 1976'da Adolfo Suárez'in başbakan olarak atanmasıyla başlayan İspanya'nın demokrasiye geçiş süreci, Ekim 1982'de düzenlenen genel seçimler ile tamamlandı. Bu sürecin dönüm noktaları, serbest seçimler ve yeni anayasaydı. Bütün antidemokratik kurumlar ve kanunlar kaldırıldı, yasaklanan bütün siyasi partiler yeniden açıldı ve 1977'de yapılan demokratik seçimlerle oluşan parlamento tarafından hazırlanan yeni İspanya anayasası, 1978'deki referandumun ardından yürürlüğe girdi. Yeni anayasanın hazırlanma süreci ve demokratik hukuk devleti üzerinde önemle duran Özçer'e göre İspanya, anayasaların –demokratik olmak kaydıyla– kurucu meclisler tarafından yapılması gerekmediğinin başarılı bir örneği.

Demokratik anayasayı ortadan kaldırmaya dönük bir darbe girişimi, orduda hiyerarşi dışına çıkan bir grup asker tarafından 23 Şubat 1981'de İspanyol Temsilciler Meclisi'nin basılmasıyla gerçekleşti. Ülkeyi bölünmeye sürüklediği gerekçesiyle –ki 1978 Anayasası Bask, Katalanya ve Galiçya bölgelerine simetrik özerklik getiriyordu– demokratik yönetime isyan eden bu grubun darbe girişimi, Juan Carlos'un engellemesiyle başarıya ulaşamadı ve 29 ordu mensubu yargılandı. Bundan sonra İspanya'da asker-sivil ilişkilerinin demokratikleşme sürecine uygun bir şekilde yeniden tanımlanması süreci hızlandı. Ordu doğrudan Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanarak askerinin sistem içindeki özerkliği kaldırıldı. Askerin iç güvenlikten çekilerek tamamen yurt savunmasına ve uluslararası misyonlara odaklanması sağlandı. 1989'da çıkarılan Askerî Müfre-

dat Kanunu ile askerî eğitim programının müfredatı sivililer tarafından belirlenir hâle geldi.

Demokratikleşme sürecinden geçen İspanya, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik hedefini de gündemine aldı. Askerî diktatörlük ile yönetildiği için daha önce reddedildiği AET'ye 1977'de bir kez daha başvurdu. Uzun ve oldukça zorlu bir sürecin ardından 1986'da Portekiz ile birlikte AET üyesi oldu. İspanya'nın AET/AB üyelik sürecindeki ve sonrasındaki söylemlerini, Türkiye'nin söylemleri ile karşılaştırmalı bir şekilde izah eden Özçer, iki ülkenin politikaları arasındaki paralelliklere de dikkat çekti. İspanya ve Portekiz'in gerçek anlamda Avrupalı olmadığını öne süren Fransız politikacılara karşı İspanyol politikacılar, sürekli olarak İspanya'nın Avrupalılığına vurgu yapıyorlardı; bugün de Türkiye, Fransa ve Almanya'nın benzer tezlerine Avrupalı olduğu iddiasıyla karşı çıkıyor. Ayrıca, İspanya Avrupa ile Akdeniz ve Avrupa ile Latin Amerika arasında bir köprü olduğunu iddia ettiği gibi Türkiye de Doğu ile Batı arasında bir köprü olduğunu ifade ediyor.

Tarihsel olarak İspanya hep bir Akdeniz gücü olageldi. Ayrıca 15. yüzyılın sonlarından itibaren Latin Amerika'da bir sömürge imparatorluğu kurarak 19. yüzyılın sonuna kadar bu bölgeyi doğrudan idare etti. İspanya, işte bu tarihsel geçmişine dayanarak kendisini, AB'nin Kopenhag Kriterleri'ni Latin Amerika'ya aktaran ülke pozisyonuna oturtmaya çalışıyor. Diğer yandan İspanya, Türkiye üzerinden Ortadoğu ve Orta Asya'ya açılırken; Türkiye de İspanya üzerinden Latin Amerika'ya açılıyor. İspanya Başbakanı Zapatero'nun, Başbakan Tayyip Erdoğan ile birlikte Medeniyetler İttifakı çerçevesinde

İslâm Dünyası ile Hristiyan Batı arasındaki önyargı ve problemleri aşıp karşılıklı diyalogun geliştirilmesi yönündeki çabaları, bunun bir yansıması.

İspanya, 1990'ların sonundan beri AB'nin temellerini atan Fransa-Almanya ikilisinin Avrupa'daki egemenliğine karşı mücadele yürütüyor ve bu çerçevede Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor. Türkiye'nin İspanya ile ilişkilerinin gelişmesinde AB çıpası çok önemli. Özçer tam bu noktada, Türkiye'nin tüm Avrupa kuruluşları içinde yer almasına rağmen AB'nin bazı koşullarını yerine getirme hususunda, "kendine özgü koşulları"na öne sürerek ayak diremesinin, AB üyeliğini zorlaştırdığına vurgu yaptı. Türkiye'nin, İspanya'nın demokratikleşme deneyimlerini dikkatle incelemesi ve AB üyeliği için daha yoğun çaba harcaması gerektiğini dile getirdi.

KAM Milliyetçilik Konuşmaları

Sovyetlerden Bağımsızlık Sonrasına Azerbaycan Ulusçuluğu Şammas Salur

15 Haziran 2010

Değerlendirme: Mehmet Sabri Akgönül

Hakkındaki bütün kehanetlere rağmen *milliyetçilik* günümüzün en mühim ve en tartışmalı konuların-

dan birisi olmaya devam ediyor. Son zamanlarda özellikle Karabağ meselesiyle Türkiye kamuoyunu meşgul eden Azerbaycan-Ermenistan geriliminin önemli bir kolu olan Azerbaycan ulusçuluğunu ve onun Sovyetlerden günümüze uzanan değişim ve dönüşümünü Fatih Üniversitesi öğretim üyelerinden Şammas Salur ile konuştuk.

Başlarken, milliyetçiliğin toplumdaki "yüksek değerler"e eklenen bir ideoloji olduğunun ve her devletin milliyetçi bir altyapısı bulunduğunun altını çizen Salur, ulus-devletlere ait "kutsallar"ın sadece asker-bürokrat-polisten ibaret olmadığını, öğretmenlerin de bu ideolojinin aktarılmasında ve benimsetilmesinde ciddi roller oynadığını hatırlattı. Öğretmenlerin üstlendiği bu aktif role binâen kaynak olarak ders kitaplarını ve okullardaki görsel malzemeleri incelediğini ve semboller üzerinden bir milliyetçilik okuması yaptığını ifade etti.

Azerbaycan ulusçuluğunun doğuşunda 1813, 1828 ve 1830 tarihlerinin oldukça önemli olduğunu kaydeden Salur, tarihi arkaplanı şu şekilde özetledi: Mezkur tarihlerde Rus Çarlığı'nın bölgede dizayn çalışmaları vardı; birtakım spot Ermeni yerleşim yerleri oluşturuldu ve Ermeniler buralara göç ettirildi. Azerilerin algılarındaki "yakın öteki"nin Ermeni olmasında göç, "uzak öteki"nin ise Rus olmasında Rusya'nın sınırını güvenceye alma çabaları etkili oldu. 1905'te Erivan'da Müslüman sayısı Ermeni sayısından çok daha fazla olduğu gibi, Bakü'de de Ermeni nüfusu Müslümanlardan oldukça fazla idi. Rusya'da 1905-1917 yılları arasındaki otorite boşluğu millî duyguların "yükselme"sine imkân sağladı. Daha sonra Sovyetler döneminde Eri-

van'ın Ermenileştirilmesi ve Bakü'nün Azerileştirilmesi gibi politikalar uygulandı. Kruşçev (1953-1964) döneminde belli bir kültürel canlanma sözkonusu oldu. Stalin'in paranteze aldığı, tamamen yasakladığı ve içini boşalttığı kültür formlar canlandı; onun döneminde (1922-1953) öldürülen aydın ve kanaat önderlerine iade-i itibar verildi ve bu insanların kendilerini yeniden "keşfetme" sine olanak sağlandı. Gorbaçov döneminde (1985-91) "Bırakınız kendi yollarına gitsinler" diye özetlenen politikayla ulusal sosyalizmlerin kurulabileceği düşüncesi, Azerbaycan ulusçuluğunun tarihinde önemli bir etki yaptı.

Sembollerin meta-linguistik bir değeri vardır. Sembollerin bu etkisine dayanarak milliyetçiliğin Azerbaycan okullarında ve ders kitaplarında nasıl işlendiği hakkında Salur şunları söyledi:

Milliyetçiliğin sözel ve görsel yansımalarında (ikonografiler ve duvarlarda asılı olan sözler) çok bariz tutarsızlıklar fark edilmesine rağmen temel tutarlılığın Ermenilerin ötekileştirilmesine yönelik olduğunu gözlemledim. Yakın öteki olarak Ermenileri, uzak öteki olarak Rusları düşmanca hedef alan birçok ikonografik malzeme gördüm.

Salur, ders kitaplarında Ermenilerle olan tarihsel düşmanlık, Ermeni ve Azerilerin bir araya gelmelerinin sosyolojik açıdan mümkün olmadığı gibi temaların işlendiğini; ayrıca Türklerin misafirperverliği, Mete'nin düşmanlarıyla nasıl "kahramanca" savaştığı gibi konuların bulunduğunu aktardı. Kısaca Azerbaycan'da tarih, daima düşman ve savaş

Şammas Salur, ders kitaplarında Ermenilerin ve Azerilerin bir araya gelmelerinin sosyolojik açıdan mümkün olmadığı gibi temaların işlendiğini; ayrıca Mete'nin düşmanlarıyla nasıl "kahramanca" savaştığı gibi konuların bulunduğunu aktardı.

üzerinden ya da Azerilerin/Türklerin cesurluğu üzerinden öğretiliyor.

Son olarak Salur, Türkiye'de Azerbaycan milliyetçiliği üzerine yazılan metinlerde varolan bir eksiklikten bahsetti:

Haydar Aliyev döneminde (1993-2003) Azerbaycan milliyetçiliği için farklı bir kavram ortaya çıktı. Devletin resmî ideolojisi hâline gelen bu kavram, *devlet milliyetçiliği* ya da *Azerbaycancılık ideolojisi* olarak betimleniyor.

Bu dönemde Azerbaycan'da "Azerbaycanlıların *etnogenesisini* kim(ler) oluşturuyor?" tartışmalarının baş gösterdiğini ifade eden Salur, bu soruya verilen farklı cevapları şöyle sıraladı: Bu yapıyı, **(i)** tarih öncesinde arayan perspektif, **(ii)** Moğol İstilasası sonrasına götüren anlayış ve **(iii)** İslâmiyet'le karşılaşılması sonrasına götüren bakış açısı.

Sunumunun ardından soru-cevap faslında Salur, Karabağ meselesine, Ermenistan-Azerbaycan arasındaki sorunlara ve Türkiye'nin bu sorunlar karşısındaki tutumuna dair soruları cevapladı.

KAM Etkin Yönetim Söyleşileri

Çin'den Dünyaya Bakış Haluk Dortluoğlu

3 Nisan 2010

Değerlendirme: Melih Torlak

BİM Finansman Direktörü Haluk Dortluoğlu, Mart ayında gerçekleştirdiği 10 günlük Çin ziyaretinin ardından bu ülkeye ilişkin izlenimlerini rakamsal verilerle de destekleyerek bizimle paylaştı. Çin tarihine değinerek söyleşiye başlayan Dortluoğlu'nun dikkatimizi çeken sözleri şunlardı:

- Yaklaşık 1,5 milyar nüfusa sahip Çin'de 22 ay- rı dil konuşuluyor ve bu dilleri konuşanlar kendi aralarında anlaşamıyor.
- Budizm inancı geniş bir kitle tarafından sahipleniliyor.
- Eğitim kalitesi giderek artıyor. Çince önümüzdeki 20 yıl içerisinde dünyada önemli bir yere gelecek.
- Çin'de İngilizce iletişime müsaade ediliyor. Bu konuda katı bir milliyetçi politika güdülmüyor.
- Hiçbir gayrimenkul satılmıyor, 99 yıllığına devletten kiralanıyor.
- Dünyanın en kirli 20 şehrinin 19'u Çin'de bulunuyor.
- Köyden kente göçün giderek arttığı Çin'de McKinsey araştırmasına göre, 2025 yılında halkın %80'inin kentte yaşayacağı öngörülüyor.

Haluk Dortluoğlu'na göre Çin'in kadim tarih birikimiyle kendini dünyanın merkezinde görmesi, Çinlilerin -oranları değişse de- niçin birçok uluslararası markayı Çin markası olarak algıladığını açıklayabilir.

- Şehirlerarası nüfus hareketi sınırlı; bir yerden başka bir yere ancak hükümetin izniyle geçilebiliyor.
- Pasaport kontrolü sonrasında polislere oy verilebilen bir aygıt bulunuyor ki bu, Çinlilerin hizmet odaklı bir yaklaşıma ülke olarak geçtiklerinin bir göstergesi.
- Çin'deki dönüşüm 1977'de Mao'nun ölümüyle başlıyor, 1990'larda meyvesini veriyor.
- Çinliler serbest piyasa uygulamalarıyla planlı ekonomiyi entegre etmiş görünüyorlar.
- Yoğun altyapı yatırımlarının yapıldığı Çin'in Şanghai şehri, görünüm olarak New York ve Londra'dan çok farklı değil; ancak halk bu değişime tam anlamıyla adapte olamamış.
- Kriz döneminde 200 milyar dolarlık altyapı yatırımı yapılarak krizin etkisi en aza indirilmeye çalışılmış.

- Hızlı büyüme sürecinde Çin'deki en büyük sıkıntı, "kalifiye eleman" noktasında kendini gösteriyor.
- Çinliler, gayriinsanî şartlarda çalıştırılıyor; ancak bu durum giderek değişiyor. Asgarî ücretin yükselmesiyle iç pazar giderek büyüyor ve önümüzdeki dönemde Çin iç pazarının hacmi, ABD iç pazarının hacmine ulaşabilir.
- Yatırım olanakları ve bürokratik işlemler Türkiye'ye göre daha rahat.
- Dünyanın bütün büyük şirketlerinin Çin'de yatırımı bulunuyor.
- Taklit aşamasında kalmayan Çinliler, AR-GE'ye büyük yatırım yapıyorlar. 2008'de dünyada en çok patent alan şirket, Çinli bir şirket ve ilk 10 içinde ABD şirketi bulunmuyor.
- Dünya domuz eti tüketiminin %50'si Çin'de gerçekleşiyor.
- Çin'de gazlı içecek ve süt-yoğurt kültürü bulunmuyor. Özellikle süt kültürünün olmayışından dolayı Çinlilerde kalsiyum eksikliği yaşanıyor. Devlet bu konuya el atmış durumda.
- McKinsey araştırmasına göre;
 - Çin'de 3.000'e yakın KFC (Kentucky Fried Chicken) var ve bu zincir bütün şehirlere yayılmış durumda.
 - Çinliler daha çok yerli ürünlere güveniyor ve satın alıyor.
 - Çinlilerin %41'i Coca Cola'nın Çin markası olduğunu düşünüyor. Birçok uluslararası markada bu oran çok daha yüksek. Çin'in

kadim tarihî birikimiyle kendisini dünyanın merkezi olarak görmesinin bu durumu açıklamada yardımcı olduğunu düşünen Dortmundlu, böyle bir algının varlığının yabancı şirketlerin de işine geldiğine dikkat çekiyor.

Bir Üst Düzey Yöneticinin Hayatından Kesitler

Ahmet Ertürk

8 Mayıs 2010

Değerlendirme: Neslihan Sözeri

"Başarılı insanların karar anı", "Onlar nasıl yönetiyorlar?", "CEO'ların bilgeliği", "Yöneticinin kılavuzu"... Bu başlıklar, herhangi bir kitapçının yönetime dair raflarını doldurabilecek kitap isimleridir. Hepsi bize, yönetime dair karanlıkta kalmış noktaları âdeta bir gece, "haminnenin kulağımıza bir sırı fısıldaması" gibi anlatacağımı vaat eder. Yönetim ustasının herkesten sakladığı "püf nokta"sının kendi sayfalarında olduğunu söyler, bağırır, çığırıklık yapar. Bir tanesini dayanamaz alıp okuruz. Kitabın son sayfasına gelip kapağını kapattığımızda ise dilimizde kekremsi bir tat vardır. Oysa "Etkin Yönetim Söyleşileri"ne davet ettiğimiz Ahmet Ertürk, 6 yıllık TMSF ve öncesindeki 29 yıllık yönetim tecrübesinden yola çıkarak, teoride sıradan gibi görünen ama pratikte gerçekleştirilmesi zor ve irade isteyen güzel noktaları bizimle paylaştı. "Kamu yöneticiliği,

insanî değerler üzerine inşa edilir” veciz sözüyle beraber Ertürk, “Kamu yöneticisi nasıl olmalı? Hangi değerlere, karaktere ve bakış açısına sahip olmalı?” gibi soruların cevaplarını aktardı.

Bir kamu yöneticisinin insanî değerlere sahip olması, bazı hususlarda iradeli ve ilkeli olmasına bağlıdır. Bir yönetici, özellikle de kamu yöneticisi, aşağıdaki maddelere dikkat etmelidir:

- Makamın kendisine sağladığı faydalara karşı “müstağni” kalabiliyor mu?
- Ekibini kimlerden oluşturdu? Yol arkadaşlarını seçerken kriterleri neydi?
- Şirketler için yapılan SWOT (Üstünlükler, Zayıflıklar, Fırsatlar ve Tehditler) analizini kendisi için (yani bireysel SWOT analizi) yaptı mı?
- Çizgisinden ayrılmaya başladığında harekete geçen, “kendisini haklı gösterme mekanizmaları”nın farkında mı?

Ertürk’ün bahsettiği bu maddeleri söyleşiye dayanarak açalım:

Kamuda görev alan bir kişinin öncelikli amacı, özel şirketlerde olduğu gibi, sadece kâr etmek değildir. Kârı sadece kamu hizmetini devam ettirebilmek adına gerçekleştirir. Buradan anlayabiliriz ki kamuda yönetici olmak, evvela insanî değerleri ön planda tutmayı, makamın getirebileceği gayriahlâkî rantlar ve faydalar uğruna kamu hizmetini feda etmemeyi gerektirir. Aksi takdirde yönetimin durumu, genel fayda için inşa edilmiş bir kurumu, tüm basit insanların yaptığı gibi –bir fare misali– kemirmekten başka bir şey olmayacaktır. Bir kıssada, Hz.

Ahmet Ertürk, 6 yıllık TMSF ve öncesindeki 29 yıllık yönetim tecrübesinden yola çıkarak, her zaman gözümüzün önünde olduğu için “basit” algısı uyandıran, fakat uygulaması irade ve bilinç gerektiren ve sadece iyi bir yönetici olmaya değil, nitelikli bir insan olmaya da götüren önemli maddelere değindi.

Ömer’in kendisine hediye edilen bir elmayı tekrar geri gönderdiği anlatılır. Sebebi sorulduğunda ise şu cevabı verir: “Ben burada yönetici olmasaydım bu bana hediye edilemezdi. Devlet, bana buradaki emeğimin karşılığını veriyor. Bu elma, haramdır.”

“Makamı kötüye kullanmak, bilinçli ya da bilinçsiz olarak çıkarlara araç edinmek” son madde ile çok bağlantılıdır. Zira kişi, belli ilkelere sahip olsa bile çizgisinden ayrılmaya başladığı zaman –bu, makamını kötü kullanmak ya da kişisel hayatındaki değerlerinden ödün vermek olabilir– devreye hemen “ama” mekanizmaları girer. Ya “Ben bunu yaptım ama herkes yapıyor” ya da “Bu yaptığım doğru değil; ama ben bunu, şu değerleri gerçekleştirmek için yaptım” der. Unutmamak gerekir ki hayra haramla ya da şerle varılmaz. Süte damlayan bir damla zehir bile onun içilemez olmasına kâfi gelir. “Herkes yapıyor” mantığı ise, herhangi biri olmayı kabul etmişlik demektir ki bu da başarısız bir yönetime adım atmaktır.

Bir ekibi kimlerden oluşturduğunuza bakarak işin sonucunu rahatlıkla tahmin edebilirsiniz. Zira herkes kendinden bir renk, bir usul katacaktır o işe. Eğer çalışkan, ahlâklı, ekip ruhuna sahip insanlar seçmişseniz başarıya yarı yarıya ulaştığınız demektir. Sizin fikirlerinize zıt, nemalanma zihniyetinde, kendini ön plana çıkararak çabasında insanlar seçmişseniz bu insanlar en yakın zamanda bunları ortaya koyacaklardır. Çalışmak zorunda kalsanız, “ahlâksız ama çok çalışkan biri” yerine “ahlâklı ama çalışkan olmayan kişiyi” tercih etmelisiniz. Çünkü ahlâksızlık bulaşıcıdır, tembellik ise değildir.

Şirketler için yapılan SWOT analizleri, birçok şirketin güçlü ve zayıf yönlerini ve sektördeki durumunu objektif olarak ortaya koyar. Dahası şirket, SWOT analizindeki sonuçlara göre hangi stratejiyi izleyeceğini de belirler. SWOT analizi şirketler için hayatî bir tahlil, erken teşhis imkânı verir. Erken teşhis ise çoğu zaman hayatı kurtarır. Kişi, kendi SWOT analizini yapabilirse, pek çok hatayı önleyebilir. “Hatalar, en büyük öğreticidir; ancak kariyer hayatınızı da sonlandırabilir.” Hataları engellemenin yolu, kişisel SWOT analizinden geçer. Ancak bu analizi yapmak, şirketlerde yapıldığı kadar kolay değildir. Çünkü kişi eksik ve zayıf yönlerini kendine itiraf edemez ya da bunları kendinde göremez. Bu durumda kişi, güvendiği insanların uyarılarını göz önüne almalı, gurur meselesi yapmamalı, bilakis bu tür uyarılara sevinmelidir. Zira hükümdarların ve kralların iktidarlarını kaybetmeleri, etraflarının “şakşakçılar” ile

çevrili olmasından kaynaklanır. “Şeyh uçmaz, uçurulur” deyimini bunu yeterince özetler.

Ertürk, iyi yöneticiliğe dair birkaç madde verdi bize. Bunlar, her zaman gözümüzün önünde olduğu için basit algısı uyandıran, fakat uygulaması irade ve bilinç gerektiren önemli maddelerdir. Sadece iyi bir yönetici olmaya değil, nitelikli bir insan olmaya da götüren yollardır. Herkes evinde –anne ve baba olarak-, işinde –işveren, öğretmen vs. olarak– yönetici olduğu için, en azından “insan” olmaya çalıştığımız için, bu maddeler kuşatıcıdır ve herkesi ilgilendirir. Zaten yönetici olmak da en başta nitelikli insan olmaktan geçmez mi?

Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim ve Yönetişim

Barış Görgüç

22 Mayıs 2010

Değerlendirme: Melih Torlak

Mobilya Sanayi İş Adamları Derneği (MOBSAD) Genel Sekreteri Barış Görgüç, “Sivil Toplum Kuruluşları’nda (STK) Yönetim ve Yönetişim” konulu söyleşisine STK’ların tanımı ile başladı. Bu tür kuruluşların aslında yeni olmadığını, kendi tarihimizde Ahilik gibi kuruluşların bulunduğunu sözlerine ekledi. Bugüne kadar Türkiye’de kurulan dernek sayısının 215.560, hâlen faal olanların sayısının

Barış Görgüç'e göre *yönetim*, değişmekte olan çevre koşullarında kıt kaynakları verimli kullanarak işletmenin amaçlarına etkin bir şekilde ulaşmak için başkalarıyla işbirliği yapmak anlamına gelirken; *yönetişim* çoğulculuğa dayanan, birlikte yönetim ve üretimin esas alındığı bir kavramdır.

84.594, İstanbul'da yer alanların sayısının ise 17.285 olduğunu ifade eden Görgüç, amaç ve işlevlerine göre STK'ları şu şekilde sıraladı:

- Makro ekonomik amaçlı olanlar,
- Belirli ekonomik grup ve mesleklerin sözcüleri olanlar,
- Yardımlaşma ve dayanışma amaçlı olanlar,
- Doğa, çevre, hayvan, kültürel varlıklar gibi alanlarda ihtisaslaşanlar,
- Eğitim, sağlık, hukuk gibi alanlarda uzmanlaşanlar.

Görgüç'e göre "yönetim", değişmekte olan çevre koşullarında kıt kaynakları verimli kullanarak işletmenin amaçlarına etkin bir şekilde ulaşmak için başkalarıyla işbirliği yapmak anlamına gelirken; "yönetişim" çoğulculuğa dayanan, birlikte yönetim ve üretimin esas alındığı bir kavramdır. Yönetim daha dar kapsamlı iken, yönetişim gönüllü kuruluşları da içine aldığı için kapsam bakımından daha geniştir. Yönetim tepeden inmeci iken, yönetişim farklı sistemleri yönlendirmeyi esas alır. Yönetim daha sert, yönetişim ise daha katılımcı ve esnek. STK ve yöneticileri için yönetişimin bazı ilkeleri mevcuttur:

- Toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tutmak,
- Finansal olarak başkalarına bağımlı hâle getirecek bağlantılardan kaçınmak,
- Tarafsız olmak,
- Hesap verebilir olmak,

- Şeffaf olmak,
- Açık ve dürüst olmak,
- (Yukarıda ifade edilen tüm ilkeleri) yaşayarak örnek olmak.

Dünyadaki ve Türkiye'deki örneklerden hareketle Görgüç söyleşisini şöyle sürdürdü: Küresel STK'lara örnek olarak Greenpeace, Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF), Sınır Tanımayan Doktorlar, Soros Vakfı ve Bill&Melinda Gates Vakfı verilebilir. Ancak politik ve iktisadî konularda öne çıkan söylem ve davranışları sebebiyle bu kuruluşları sadece sivil toplum kuruluşları olarak görmek pek mümkün değil.

Ülkemizde STK'lar çeşitli yazarlar tarafından "kirlenmiş bir kavram", "oryantalist bir kavram", "uluslararası siyasetin 'fetiş' kavramı" olarak nitelendiriliyor. Türkiye'deki STK'lar değişik kategori-

ler altında şu şekilde örneklendirilebilir: TÜSİAD, MÜSİAD, TUSKON, TÜMSİAD; TOBB, İSO, İTO, ATO, DENSO; Bakkallar Federasyonu, Alışveriş Merkezleri ve Perakendecileri Derneği; Türkiye Bankalar Birliği, Barolar Birliği; İnsan Hakları Derneği, Genç Siviller Hareketi, MAZLUMDER, İHH; KALDER; TÜRK-İŞ, DİSK; LASİAD, BUİKAD; KAGİDER, ÇYDD, TED. Bu kuruluşların hepsinin özünde belirli insan gruplarının haklarını korumak sözkonusu; ancak uygulamada iç ve dış politik etkenler oldukça baskın.

Öte yandan Bilim ve Sanat Vakfı, Sabancı Vakfı, Ehl-i Beyt Vakfı, TEV, LÖSEV, TEMA vb. STK olarak ifade edilebilecek vakıf ve derneklere birer örnek. Meslek grubu olarak faaliyette bulunan STK'lar arasında ise Türkiye Gemi İnşa Sanayicileri Birliği (GİSBİR), Türkiye Ev Tekstili Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TETSİAD), Uluslararası Nakliyeciler Derneği (UND), Otomotiv Sanayi Derneği (OSD), Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği (SETBİR) ve MOBSAD sıralanabilir. Bu kuruluşların etkinlikleri, değişik alanlardaki “güç”leri çerçevesinde şekillenmektedir. Mesela yan sanayisiyle birlikte 200-250 bin civarında çalışanı ve büyük miktarda yaptığı vergi ödemeleri ile GİSBİR, hükümet ve çevredeki kuruluşlar ile olan ilişkilerinde güçlü bir rol alabilmektedir.

Genel sekreterliğini yaptığı MOBSAD'ın görece küçük olmakla birlikte Türkiye mobilya üreticilerinin %80'inin bu derneğe dâhil olduğunu ifade eden Görgüç, işe ilk başladığında maaşını alamayacak durumda olduğuna ama yapılan çalışmalar sonucunda kısa sürede dergi ve katalog basımından fuar

katılımlarına kadar birçok işi yapar hâle geldiklerine dikkat çekti.

Sonuç olarak;

- STK, dünyada ve Türkiye'de yeni değildir, yeni anlamlar yüklenmiştir.
- Hiçbir STK, tabiatı gereği tam bağımsız ol(a)maz.
- İletişim ve etkileşim her STK için vazgeçilmezdir.
- Her STK, özünde bir lobi örgütüdür.
- Her STK, yönetimden yönetişime geçemez.
- Yönetimden yönetişime geçiş, STK'ların etkinliğini artırır.

KAM Sempozyum

Türk Dış Politikasında Dönüşüm: Ortadoğu, Batı ve Rusya ile İlişkiler Sempozyumu

15 Mayıs 2010

Değerlendirme: Volkan Yaşlı

Dış politikada son dönemde artan süreklilik ve değişim tartışmalarının, uluslararası ilişkiler alanından çeşitli isimler tarafından mercek altına alındığı “Türk Dış Politikasında Dönüşüm: Ortadoğu, Batı ve Rusya ile İlişkiler” başlıklı sempozyum, her biri tematik olarak bölünmüş dört oturumda gerçekleş-

ti. KAM Koordinatörü Sevinç Alkan Özcan'ın daha önceki çalışma, sempozyum ve faaliyetleri tanıtıcı konuşmasının ardından, Vakıf Başkanı Mustafa Özel'in açılış konuşmasıyla başlayan sempozyum oturum konularına göre ilerledi.

1. Oturum: Ortadoğu'da İyi Niyetli Tarafsızlıktan Arabuluculuğa

Sempozyumun ilk konuşmacısı Doç. Dr. Kemal İnat, Türkiye-İran ilişkilerinde rekabet ve çatışmadan uzlaşa ve işbirliğine geçişi, son on yılda ekonomi, güvenlik ve siyaset alanlarındaki gelişmelere odaklanarak ele aldı. Osmanlı-İran arasında hep bir rekabet ilişkisi sözkonusu iken, son yıllarda ikili ilişkilerde yaşanan dönüşümü "Yeni Osmanlıcılığın bir tezahürü" olarak okumanın çok absürt olduğuna dikkat çekti. Ticaret hacmi on yılda on yedi kat artmış, enerji (doğalgaz) ve güvenlik (PKK terörü) alanlarında işbirliğine gidilmiş vs. olsa da İnat, ikili ilişkilerde henüz kat edilmesi gereken uzun bir mesafe olduğunu vurguladı.

Dr. Ali Balcı, Türkiye-İsrail ilişkilerini tarihsel karşılaştırmalı bir analize tâbi tutarak değişim ve süreklilik unsurlarını ortaya koydu. İç politika-dış politika ayrımının hem klasik yaklaşım hem de sözkonusu inceleme açısından yetersiz ve engelleyici olduğunu belirterek, Türkiye'de siyasal İslâm'ın yükselişinin güvenleştirilmesi üzerinden ikili ilişkilerin ilerlediğine dikkat çekti. 1990'larda İsrail'le ilişkilerin askerî-bürokratik elite ayrıcalıklı bir konum kazandırırken, 2000'lerde sivil politikaların asker tahakkümünü azalttığını savundu. Öcalan'ın yakalanmasını, Marmara Depremi, Türk dış politika-

"Ortadoğu'da İyi Niyetli Tarafsızlıktan Arabuluculuğa" başlıklı ilk oturumda Kemal İnat, Türkiye-İran; Ali Balcı, Türkiye-İsrail ilişkilerini tarihsel süreci de dikkate alarak ele aldı. Mesut Özcan ise, Türkiye'nin Irak politikasının mesafeli bir duruştan müdahil ve faal bir politikaya dönüşümünü üç dönemde inceledi.

sının Avrupalılaşmasını, komşularla ilişkilerin düzelmesini, İkinci İntifadayı ve ekonomik krizi, askerin güvenleştirme siyasetini zayıflatan ve sivil siyaseti devreye sokan unsurlar olarak ele aldı.

Yrd. Doç. Mesut Özcan, Türkiye'nin Irak politikasının mesafeli bir duruştan müdahil ve faal bir politikaya dönüşümünü üç dönemde inceledi: 1999'da Öcalan'ın yakalanması, güvenlik endişesinin azalması ve AB adaylığı, Türkiye'nin komşularıyla iyi ilişkilerinin önünü açtı. 2003'te 1 Mart Tezkeresi'nin Meclis'ten geçmemesi, dış politikada demokratik aktörlerin etkinliğini artırdı. 2007-2008'de PKK'nın Dağlıca ve Aktütün karakollarına saldırıları karşısında Türkiye, beklentinin aksine, Irak'la temaslarını artırdı. Özcan, Türkiye'nin risk alarak yeni politikalar ürettiğine ve karşılıklı güven için yeni bir dil inşa ettiğine vurgu yaptı. Ticarî ilişkiler, dış yardımlar ve medya üzerinden artan etkileşim sonucunda Türkiye'nin, Irak siyasetinde aktifleşir-

ken, ekonomik faktörlerin de gitgide önem kazandığına dikkat çekti.

2. Oturum: Batı'ya Rağmen Batı ile Birlikte Hareket Etmek

İkinci oturumun ilk konuşmacısı Doç. Dr. Ali Resul Usul, AB-Türkiye ilişkilerini bir modernleşme modeli, demokratikleşmenin parçası, ekonomik entegrasyon meselesi, kimlik sorunu, Kıbrıs meselesi, tarihî ve coğrafi unsurlar gibi çeşitli boyutlarda ele aldı. Yapısal dönüşümleri anlamak için ilişkileri dört safhada değerlendirdikten sonra Usul, Aralık 2004'teki Brüksel Zirvesi ile karşılıklı diyalog başlasa da AB genişleme politikasının değiştiğine; müzakerelerin ucunun açık olması, "özümseme"nin ilk kez uygulanacak olması, yapısal dönüşüm için gerekli finansmanın gelmemesi ve Kıbrıs meselesinin AB-Türkiye ilişkilerinin gidişatını muğlaklaştırdığına dikkat çekti.

Dr. Helin Sarı Ertem, Türkiye-ABD ilişkilerinde 2000'li yıllardaki değişimi Kuzey Irak ve Kürt sorunu üzerinden değerlendirdi. Kuzey Irak ve PKK, ikili ilişkileri tehdit eden ve stratejik ortaklığın içini boşaltarak Amerikan karşıtlığını körükleyen unsurlar iken; PKK ile mücadelede etkin işbirliğine geçilmesi ve Türkiye'nin Kuzey Irak'la ekonomik ve ticarî ilişkiler geliştirmesi, zamanla çıkarların ve güvenlik algılarının örtüşmesine yol açtı. ABD'nin, Kuzey Irak'taki istikrarı koruma ve İran'ın yükselen etkisini frenleme çabası Türkiye'ye olan ihtiyacını artırdı. İşte iç içe geçmiş bu ekonomik, siyasal ve toplumsal hareketlilik, Ertem'e göre, ABD-Türkiye ilişkilerini Kuzey Irak özelinde olumlu yönde etkiledi.

3. Oturum: Tarihi Miras ve Yeni Aktörler Bağlamında Türk Dış Politikası

Yüksek lisans öğrencisi Enes Tüzgen, Türk dış politikasındaki süreklilik ve kopuş unsurlarını Turgut Özal ve AK Parti'nin uygulamalarını karşılaştırarak ele aldı: Özal Soğuk Savaş'ın, AK Parti ise 11 Eylül saldırılarının akabinde Türkiye'nin potansiyelini harekete geçirdi. Özal'ın "köprü ülke" kavramsallaştırması, Ahmet Davutoğlu'nda "merkez ülke"ye dönüştü. Her ikisinde de mevcut olan çok kimlikli söyleme, Davutoğlu "medeniyet" kavramını da ekledi. Çıkar algılarında ise farklılıklar sözkonusu: Özal'ın dış politikası ekonomiye endeksli, pragmatik ve kâr-zarar ilişkisine dayalıydı. AK Parti ise ekonominin yanı sıra siyasî, kültürel ve sosyal ilişkileri güçlendirmeye çalışıyor; kazan-kazan stratejisine dayanıyor; barış ve denge politikası izliyor.

Yüksek lisans öğrencisi Ezgi Uzun, devlet dışı aktörlerden Türk düşünce kuruluşlarının Türkiye-Ermenistan normalleşme sürecinde oynadıkları rolleri ele aldı. Bağımsız uzmanların ve akademisyenlerin, düşünsel kaynaklar sunarak siyasî girişimcilik rolüyle politika yapımına müdahil olduklarını, atmosfer etkisi (geniş bir toplumsal etki) yaratarak kısa ve orta vadeli gündem ve mikro politikalar ürettiklerini anlattı. Örneğin USAK Azerbaycan'la üst düzey toplantı tertip ederken; TESEV olumsuz imajları yok etmek, GPOT Ermenistan basınındaki olumsuz algıyı kaldırmak için çalışmalar yapıyor. Diğer yandan bu kuruluşlar elçi görevi görüyor; Ermeni yöneticilerle şahsî ilişkiler kurup bilgi alıyor ve Türk hükümetine iletiyorlar. Ayrıca sivil toplumu ve özel sektörü organize ediyorlar.

4. Oturum: Yakınlaşma-Uzaklaşma Sarkacında Rusya ile İlişkiler

Yrd. Doç. Vügar İmanov, Ankara-Moskova ilişkilerinde yakınlaşma dönemlerini mercek altına alarak tarihsel bir karşılaştırma yaptı. İleri Napolyon'un Mısır'ı işgaline karşı Osmanlı'nın askerî yardım talebiyle, ikincisi Mehmet Ali Paşa'nın işgaline karşı Hünkar İskelesi Anlaşması'yla, üçüncüsü 1920'lerde yine bir askerî ittifakla gerçekleşen bu yakınlaşmaların ortak özellikleri, tehdide karşı askerî ittifak niteliğinde ve kısa süreli olmaları, öncesinde veya akabinde savaşların yaşanmasıydı. "Soğuk Barış" olarak da adlandırılan son yakınlaşma ise diğerlerinden farklı: Tarafların ticaret ve yatırımlarla ekonomik bağımlılığı arttı; turizm sayesinde insanî temaslar sıklaştı; iktidardaki yeni hükümetler siyasî diyalogu artırdı... İmanov, 1933'te Sovyet Heyeti'nin İstanbul'da karşılanma görüntülerini içeren bir belgesel gösterimiyle sunumunu tamamladı.

Yrd. Doç. Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, Ankara ile Moskova'nın Orta Asya politikalarını karşılaştırdı. Türkiye'nin Orta Asya'yla ilişkisi 1991'de romantik bir yakınlaşma süreciyle başlarken, Ruslar 18.-19. yüzyıldan itibaren bölgede hâkimiyet kurdu. Türkiye'nin bölgeyle ilişkisi daha ziyade kardeşlik vurgusuna, İpek Yolu'nun canlandırılmasına, piyasa ekonomisine geçişe, demiryoluna ve televizyon dizilerine dayanırken; Rusya hâlihazırda bölgede siyasî, ekonomik ve kültürel açıdan oldukça etkin. Mesela Türkiye'nin ticaret hacmi 4 milyar dolarırken, Rusya'nınki 17 milyar dolar. Ercilasun, Türkiye'nin imaj çalışmasıyla, demiryolu ağını geliştirerek, uçak biletlerini ucuzlatarak, okullar açarak, doğrudan günlük bilgi akışını sağlayarak böl-

Dördüncü oturumda Güljanat K. Ercilasun, Ankara ile Moskova'nın Orta Asya politikalarını; Ali F. Demir, Ankara'nın Güney Kafkasya politikalarını ele aldı. Vügar İmanov ise, Ankara-Moskova ilişkilerinde yakınlaşma dönemlerini mercek altına alarak tarihsel bir karşılaştırma yaptı.

geyle ilişkilerini geliştirebileceğini sözlerine ekledi.

Sempozyumun son konuşmacısı Doç. Dr. Ali Faik Demir, Ankara'nın Güney Kafkasya politikalarını ele aldı. Kafkasya'daki şehirlerin adlarını dahi telaffuz edemediğimiz, dinleri ve etnik kökenleri hatta Karabağ sorununu bile tam olarak bilmediğimiz gerçeğiyle söze başladı. Ermenistan konusunda uzun vadeli çözümler aranması gerektiğini ve ancak halklar anlaştığında sorunların tolere edilebileceğini söyledi. Türkiye-Kafkasya ilişkilerini dört dönem altında inceledikten sonra "Rusya Abhazya'nın bağımsızlığını desteklerken Çeçenlerinkini neden desteklemiyor?", "Kafkasya'da barış mümkün mü?", "Petrol şirketleri barış istiyor mu?", "Otoriter liderler barışı mı, korkuyu mu tercih eder?" gibi çarpıcı bazı sorular soran Demir, "Barışçı savaşlara ihtiyacımız var" diyerek son noktayı koydu.

Sempozyumun sonunda Muzaffer Şenel ve Mesut Özcan, Türk dış politikasındaki umut verici dönüşümün kalıcı olmasını temenni ederek oturumlarla ilgili genel bir değerlendirme yaptılar.

KAM SEMPOZYUM

Bilim ve Sanat Vakfı Küresel Araştırmalar Merkezi

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DÖNÜŞÜM: ORTADOĞU, BATI VE RUSYA İLE İLİŞKİLER

15 Mayıs 2010 Cumartesi

I. OTURUM 10.30-11.45

ORTADOĞU'DA İYİ NİYETLİ TARAFSIZLIKTAN ARABULUCULUĞA

Oturum Başkanı: **Fahrettin Altun**

Kemal İnat / Türkiye'nin İran Politikası

Ali Balcı / Türkiye- İsrail İlişkilerinin
Tarihsel Karşılaştırmalı Bir Analizi

Mesut Özcan / Mesafeden Müdahaleye:
Türkiye'nin Irak Politikası

II. OTURUM 12.00-13.15

BATI'YA RAĞMEN BATI İLE BİRLİKTE HAREKET ETMEK

Oturum Başkanı: **Muzaffer Şenel**

Ali Resul Usul / Türkiye-AB İlişkileri:
Karmaşık Siyasette Dönüşümler

Helin Sarı Ertem / Türk-Amerikan
İlişkilerinde Değişen Güvenlik
Algılamaları: Kuzey Irak ve
Türkiye'nin Kürt Sorunu

III. OTURUM 14.00-15.15

TARİHİ MİRAS VE YENİ AKTÖRLER BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Oturum Başkanı: **M. Akif Kayapınar**

Abdullah Enes Tüzgen / Soğuk Savaş Sonrası
Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Kopuş: Özal
ve AK Parti Dönemi

Ezgi Uzun / Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin
Normalleşmesi Sürecinde Yeni Bir Aktör: Türk
Düşünce Kuruluşları

IV. OTURUM 15.45-17.00

YAKINLAŞMA - UZAKLAŞMA SARKACINDA RUSYA İLE İLİŞKİLER

Oturum Başkanı: **Sevinç Alkan Özcan**

Vügar İmanov / Türk-Rus İlişkilerinde
Yakınlaşma Dönemleri: Süreklilik ve Değişim

Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun / Orta
Asya'da Türkiye ve Rusya

Ali Faik Demir / SSCB Sonrası Türk Dış
Politikasında Güney Kafkasya

Değerlendirme

Kıt'a **Yenişehirli Avnî**

Bu deyr-i harâbdan ki hayrân gittim
Giryân giryân gelip peşimân gittim
Dünyâda ne işledim ne yaptım bilmem
Mestâne gelip mest-i perîşân gittim.

MAM Tezgâhtakiler

Felsefe 8

Kant'ın Tanrı Anlayışı

Mehmet Güneç

20 Nisan 2010

Değerlendirme: Arif Bilir

Fatih Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden Dr. Mehmet Güneç, 2009 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde tamamladığı "Kant'ın Tanrı Anlayışı" başlıklı tezinin temel iddialarını dinleyicilerle paylaştı.

Modern dönemde felsefenin bir inşa, daha doğrusu, yeni bir özne inşasından hareket ettiğine işaret eden Güneç, bu insanın baş aktörünün Descartes olduğu kabul edilse de, Kant'ın Descartes tarafından açılan yolu daha da derinleştirdiğini ve rafine hâle getirdiğini ileri sürdü. Buna göre, Kant, Descartes'in bilme temelli teorik inşasına, eylemeyi, yani pratik alanı, ahlâkı da katarak tamamlamaktadır.

Güneç'e göre inşa edilen modern özne, herhangi bir hakikat arayışından öte bilimsel bilginin peşindedir ve Kant'ın ifadesiyle bu bilginin *sentetik a priori* olması gerekmektedir. Bilginin kriterinin sentetik a priori olması, onun evrenselliğini ve zorunluluğunu da garanti etmektedir. Kant, Descartes'ten farklı olarak bilgiyi sadece düşünmenin bir ürünü olarak görmemiş, buna duyumlamayı da eklemiştir. Duyumlamanın temelini oluşturan zaman ve mekân ise bilgilerimizin sınırını göstermekte ve bu şe-

MAM Yuvarlak Masa Toplantıları

DİVÂN TOPLANTILARI

Sivil Toplum, Hristiyanlık ve İslâm: Medeniyetler Çatışması ya da Çoklu Moderniteler? (MAM-KAM Ortak Etkinlik)	Robert W. Hefner 13 Mayıs 2010
İslâm'ın İstisnaiği Miti: Müslüman Toplumlarında Din ve Siyaset (KAM-MAM Ortak Etkinlik)	Mohammed Ayooob 24 Haziran 2010
Değişen Dünya Değişen Tasavvur: Kanada'da İslâm/Osmanlı Medeniyeti'nde Felsefe ve Bilim Tarihi Çalışmaları (MAM-TAM Ortak Etkinlik)	İhsan Fazlıoğlu 17 Temmuz 2010

TEZGÂHTAKİLER

Felsefe-9: Hidâyetü'l-Hikme Şerh Geleneği ve Mevlânâzâde'nin Hidâyet'ül-Hikme Şerhi	Abdullah Yormaz 28 Mayıs 2010
Felsefe-10: Türkiye'de Otantik Felsefe Yapabilmenin İmkânı ve Din Felsefesi	Recep Alpyağlı 15 Haziran 2010
Felsefe-11: Whitehead Felsefesinde İnsan	Yaylağül Ceran 13 Temmuz 2010
İslâmî İlimler-11: Osmanlı'da Ulemanın Bürokratikleşmesi (1300-1600)	Abdurrahman Atçıl 17 Temmuz 2010

İHTİSAS TOPLANTILARI

Kant Sonrası Metafizik Tartışmaları-5: Martin Heidegger	Kaan H. Ökten 12 Mayıs 2010
Kant Sonrası Metafizik Tartışmaları-6: Ludwig Wittgenstein	Ali Utku 28 Haziran 2010

Modern dönemde felsefenin bir inşa, daha doğrusu, yeni bir özne inşasından hareket ettiğine işaret eden Mehmet Günenç, bu inşanın baş aktörünün Descartes olduğu kabul edilse de, Kant'ın Descartes tarafından açılan yolu daha da derinleştirdiğini ve rafine hâle getirdiğini ileri sürdü.

kilde bilgiye/bilmeye dayalı bir gerçeklik algısı oluşmaktadır. Duyumlama gücünün dışında olan “şeyler” artık bilginin konusu olamamakta ve dolayısıyla gerçeklik sahasının dışına çıkmaktadır. Günenç'e göre, bu tür bir bilgi anlayışı Tanrı'yı dışarıda/kenarda bırakmaktadır. Her ne kadar Tanrı, Kant açısından teorik akılda bir ideal olarak bulunsa da, bu onun varolduğunu göstermemektedir. Klasik metafiziklerin de Kant'a göre en büyük yanılması, insan aklını döngüsellikten korumak için varolmak durumunda olan Tanrı'yı gerçek anlamda/bilfiil varolarak tasarımlarından kaynaklanmaktadır. Günenç'in de belirttiği üzere Kant, Tanrı'nın varlığını teorik akıl yerine pratik akıl açısından anlamlı bulmakta ve insanın ahlâkî eylemlerini temellendirmek için Tanrı'ya sisteminde bir yer vermektedir.

Descartes tarafından ortaya konan mekanik âlem anlayışının Kant tarafından daha sistematik ve felsefi hâle getirildiğine dikkat çeken Günenç, sunu-

munu, gerçek bir “varlık” olarak Tanrı'ya yer veremeyen bu anlayışa Kierkegaard tarafından yöneltilen eleştirilere dair tespitleriyle sona erdirdi.

Felsefe 9

Hidâyetü'l-Hikme Şerh Geleneği ve Mevlânâzâde'nin

Hidâyetü'l-Hikme Şerhi

Abdullah Yormaz

28 Mayıs 2010

Değerlendirme: M. Cüneyt Kaya

İslâm ilim geleneğinde şerh ve hâşiyelerin nasıl bir konuma sahip olduğu, bugün bizim için ne ifade ettiği ve hangi usul ve yöntemlerle tetkik edilebileceği gibi sorular son yıllarda gittikçe daha yüksek bir sesle dillendiriliyor. Medeniyet Araştırmaları Merkezi, bu soruları İslâm felsefesi geleneği açısından soran ve *Hidâyetü'l-hikme* şerh geleneği çerçevesinde cevaplar bulmaya çalışan tezi vesilesiyle Abdullah Yormaz'ı ağırladı.

İbn Sînâ sonrası İslâm felsefesi geleneğinin en etkili eserlerinin başında Esrüddîn Ebherî'nin *Hidâyetü'l-hikme*'si gelmektedir. İbn Sînâ felsefesini kısa ve özlü bir şekilde ele alan *Hidâyetü'l-hikme*, medreselerde ders kitabı olarak okutulması sebebiyle üzerine çokça şerh ve hâşiye kaleme alınmış bir eserdir. Yormaz'ın tespitlerine göre, eser üzerine 17

Abdullah Yormaz, İslâm ilim geleneğinde şerh ve hâşiyelerin nasıl bir konuma sahip olduğu, bugün bizim için ne ifade ettiği ve hangi usul ve yöntemlerle tetkik edilebileceği gibi sorulara *Hidâyetü'l-hikme* şerh geleneği çerçevesinde bulmaya çalıştığı cevapları aktardı.

şerh, 67 hâşiyeye ve yaklaşık 10 hâşiyetü'l-hâşiyeye yazılmıştır. *Hidâyetü'l-hikme*'nin telifinden yaklaşık bir yüzyıl sonra başlayan bu şerh faaliyeti, İslâm coğrafyasının neredeyse tamamını kapsayacak şekilde 20. yüzyıla kadar sürmüştür.

Hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Mevlânâzâde de, Yormaz'a göre, hicrî 8. yüzyılda yaşamış bir *Hidâyetü'l-hikme* şârihidir. Esere yazılan ilk şerhlerden birisi olan Mevlânâzâde şerhinin en önemli özelliklerinden birisi, Mübârekşâh'ın şerhini esas alarak ve bir anlamda onunla hesaplaşarak yazılmış olmasıdır. Mevlânâzâde şerhinin birçok yerinde Mübârekşâh'ı, Ebherî'nin görüşlerini doğru anlamamakla, getirdiği yeni tanımlar ve delillerle filozofların çizgisinin dışına çıkmakla eleştirmektedir.

Yormaz'a göre, pek çok üst düzey şerh gibi Mevlânâzâde'nin şerhi de sadece *Hidâyetü'l-hikme* metnini açıklayan bir eser olmayıp konuyla ilgili delile getirilen itirazlara cevap veren, Ebherî'nin delillendirmesini uygun bulmayıp yeni deliller ortaya koyan, şerh ettiği metne ekleme ve çıkarmalar yapan, yeni tanımlar getiren dinamik bir metindir. Dolayısıyla eserin bu özellikleri, şerh yazım türünün metni daha anlaşılır kılmasının yanında, metinle canlı bir ilişki içinde olan bir yöntem olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Mevlânâzâde'nin şerhi, *Hidâyetü'l-hikme*'nin de içinde bulunduğu felsefe külliyatının diğer metinleriyle de (özellikle İbn Sînâ'nın eserleri ile Râzî ve Tûsî'nin İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-tenbîhât*'ına yazdıkları şerhlerle) irtibat hâlinindedir ve şerh boyunca bu metinlere sık sık atıfta bulunulmaktadır.

Son olarak özellikle bir eser üzerine kaleme alınan şerh ve hâşiyelerin tespiti noktasında, kütüphane kayıtları ve bibliyografik eserlerdeki yanlışlıklar sebebiyle yaşanan zorluklara işaret eden Yormaz, 13. yüzyıl ve sonrası İslâm felsefe geleneğini anlayabilmek için kilit bir role sahip olan şerh ve hâşiyelerin hangi yöntemlerle incelenebileceği sorusuna henüz esaslı cevaplar üretilememiş olmasının, bu alan önündeki en büyük engel olduğunu belirterek sunumunu sonlandırdı.

Felsefe 10

Türkiye'de Otantik Felsefenin İmkânı ve Din Felsefesi

Recep Alpyağıl

15 Haziran 2010

Değerlendirme: Metin Demir

Bizde felsefe var mı? Neden bizden filozof çıkmıyor? Özgün bir felsefemiz var mı?... Modern dönem Türk düşüncesinin evladiyelik soruları...

Felsefe sahnesinde yerini almak isteyen Türk düşüncesinin sıkıntılı gelişimine, mezkur sorular bağlamında uygun çözümler bulma arayışına bir katkı olarak, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Recep Alpyağıl ile yakın bir tarihte İz Yayıncılık'tan çıkan *Türkiye'de Otantik Felsefenin*

Recep Alpyağıl'a göre *otantik olmak*, "kendi olmak", "taklit olmamak" ya da "sahte olmamak" gibi anlamlara gelmektedir. Ancak, "kendi olma" durumu bir özdeşlik durumu değil, aksine başkalıkla mümkün olan bir şeydir ki öteki ile dinamik bir diyalektik içerisinde varolma sürecidir.

İmkânı ve Din Felsefesi: Paul Ricoeur Örneği Üzerinden Bir Soruşturma adlı son kitabı üzerine konuştuk.

Alpyağıl, konuşmasıyla ilgili özellikle iki noktaya dikkat çekti: Öncelikle, otantiklik meselesini Batılı bir filozofu örnek göstererek tartışmasının başlı başına bir çelişki olsa da, buradaki amacının Türkiye'deki felsefi camianın kabul edebileceği Batılı bir düşünür üzerinden analogi ile sorunu açıklamak olduğunu belirtti. Ayrıca konuşma üslubunun burhanı değil, hatabî olacağını da bildirdi.

Sunumunu muhtelif alıntılarla zenginleştiren Alpyağıl, öncelikle kendi problematiklerini Tanpınar'dan yaptığı bir alıntı ile şu şekilde ortaya koydu:

Kim olursak olalım, nasıl yetişirsek yetişelim, hayat tecrübelerimizin mahiyeti ve genişliği ne olursa olsun, bizim ağızımızdan hâlâ okuduğumuz Frenk kitapları konuşmaktadır. Tıpkı bizden evvelkiler gibi...

Kendini her alanda yeniden tanımlamak isteyen cumhuriyet dönemi siyaseti, felsefe konusunda da bir sıfır noktası arama arayışı içerisine girmiş, "bizde bir felsefe geleneği yok" diyerek geçmişiyile bağını kesmiştir. Kökleriyle bağını kesen felsefe, kendini Batı felsefesine dayandırmış ve taklit olma derdine düşer olmuştur.

Alpyağıl'a göre *otantik olmak*, "kendi olmak", "taklit olmamak" ya da "sahte olmamak" gibi anlamlara gelmektedir. Buna rağmen, "kendi olma" durumu bir özdeşlik durumu değil, aksine başkalıkla mümkün olan bir şeydir. Alpyağıl, otantiklikten, yerelci-ulusalci anlamda bir kendi içine kapalı olma durumundan ziyade, öteki ile dinamik bir diyalektik içerisinde varolma sürecini anlamaktadır.

Türkiye'deki sorun, kendilikteki bu diyalektik ikiliği görememe, sadece Batı düşüncesini nazar-ı itibara alma meselesidir. Ülkemizde maalesef gelenekle sıhhatli bir ilişki kurulamamıştır; hatta âdeta bir hissizlik hâli söz konusudur. Oysa Alpyağıl'a göre, yaşanan hâlin bir yansıması olan felsefe ameliyesi, geleneğe dayanmadan sıhhatli bir şekilde ayakta duramaz. Burada kastedilen *gelenek* yalnızca, sabit, kendinde bir öz olan gelenek değil, kendi içinde devinen ve bugünün ufku ile kaynaşan "Gelen-ek"tir. Şimdinin devingenliğinin ve orijinalliğinin içersinden çıkabileceği zengin, velud bir geçmiştir kastedilen. Bu geçmiş, tarihin bir anında bir şekilde yaşanıp sadece bir zaviyeden kayda geçirilmiş tozlu, tedavülden kalkmış bir miras değil, bilakis şimdiki zamanın kılcal damarlarında akan, şimdinin her yanına hayat taşıyabilecek kadar akışkan ve farklı yönlerde dallanabilir bir geçmiştir. "Gelen-ek" deyinince, Alpyağıl bu tarz bir geçmişi anlamaktadır.

Alpyağıl'a göre, bu coğrafyada gelenekten bahsetmek dine referans yapmakla eşdeğer olacaktır ve otantikliğe gidecek yol eğer gelenekten geçen bir yol ise, bu yolun taşları ancak din felsefesi ile döşenmelidir. Bu noktada Batılı düşünürler örnek teşkil edebilirler. Bahse konu olan Paul Ricoeur, dini, felsefesinin içerisine taşımış, kitaplarında *Kitab-ı Mukaddes* üzerine düşünmüş ve teolojiye dair yazılar kaleme almıştır. Ayrıca bu yegâne örnek de değildir; Emmanuel Lévinas, Michel Henry, Gabriel Marcel, Gadamer hatta Habermas dâhil birçok mu-teber çağdaş filozof din felsefesine taalluk eden metinler kaleme almışlardır.

Kendilerine meftun olduğumuz Batılı düşünürler, Türkiye'deki gibi sorunları “ya/ya da” bağlamına sıkıştırmamakla, köprüler kurarak bu engelleri aşmaya çalışmaktadır.

Demek ki sahih bir felsefe yapmanın yolu, din felsefesi üzerinden gelenekle tekrar sıhhatli bir ilişki içerisine girmektir. Ricoeur'ün tarih yazımının felsefi temellerini sorguladığı *Zaman ve Anlatı* adlı kitabındaki “anlatı” kavramı üzerinde duran Alpyağıl'a göre, gelenekle ilişkiye girebilmek için, Türkiye'de felsefenin öyküsü yeniden yazılmalıdır. Bunun için de, ideolojik bir biçimde kurgulanmış tek yönlü bir anlatı yerine, anlatı zenginliği üretebilecek bir *keşf-i kadime* yönelmek gerekir. Ayrıca ona göre bu yeni anlatı, sadece eskisinin yerine ikame edilecek bir başka anlatı değil; yüzlerce farklı anlatının bir arada bulunduğu, “yorumların çatışması” neticesinde en güçlü anlatıların baki kalabileceği bir anlatılar pazarı olmalıdır.

Bu noktada Bernard Russell'ın *Batı Felsefesi Tarihi* ile Macit Gökberk'in *Felsefe Tarihi*'ni karşılaştıran Alpyağıl, eserinin adını özellikle “Batı Felsefesi” diye belirten Russell'ın İslâm Felsefesi'ne on iki sayfa dahi olsa yer verdiği hâlde, Gökberk'in “Felsefe Tarihi” gibi kapsayıcı bir başlık altında İslâm Felsefesi'nden hiç bahsetmemiş olmasını bir skandal olarak değerlendirdi. Yine, Ahmet Cevizci'nin yazdığı *17. Yüzyıl Felsefe Tarihi* gibi mukayyet olmayan bir başlık içerisinde Batı dışında hiçbir felsefi çalışmadan bahsetmemesini örnek gösterdi ve Osmanlı düşünürleriyle karşılaştırıldığında felsefi ehemmiyeti olmayan Hobbes gibi yeni dünyanın sömürgeci zihniyetinin teorisyeni mesabesindeki bir zatın

yanında, aynı dönemde yaşayan İsmail Hakkı Bursevî'den veya Niyazi Mısırlı'den bahsedilmemesinin bir kadirşinassızlık örneği olarak telakki edilmesi gerektiğini belirtti.

Osmanlı döneminin, Ali Suavi, Ahmet Vefik Paşa ve Ahmet Mithat Efendi gibi münevverlerinden yaptığı alıntılarla, o dönemin geleneğiyle yoğun bir ilişki içinde olan aydınının büyük bir özgüvene sahip olduğunu ifade eden Alpyağıl, Türkiye'de felsefe tarihinde önemli bir figür olan Macit Gökberk ile bunları karşılaştırarak, bu alının nasıl değiştiğini ortaya koymaya çalıştı.

Yaklaşık iki saat süren toplantı, bu tanıdık anlatının imkânı, bugüne aktarılabilirliği, somut örneklerin eksikliği gibi eleştiriler üzerinden devam ederek yeni sorulara ilham kaynağı oldu.

Felsefe 11

Whitehead Felsefesinde İnsan

Yaylağül Ceran

13 Temmuz 2010

Değerlendirme: Kübra şene l

2010 yılında Marmara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı'nda “Whitehead Felsefesinde İnsan” başlıklı doktora tezini tamamlayan Yaylağül Ceran, bu konuyu seçerken “modern öznenin yaşadığı problemler, Batı felsefesi geleneği içinde kala-

Yaylagül Ceran'ın sunumu bağlamında Whitehead'ın insanı, kutsalı anlayan, anlamlandırabilen ve bilfiil varlıklarla ilişkisinde içkin olan Tanrı ve bütün bilfiil varlıkları geçmiş, şimdi ve gelecek çerçevesinde akli iradesiyle dönüştürebilen bir canlıdır.

rak nasıl aşılabilir ya da yirmi ve yirmi birinci yüzyılda, 'modern özne' olarak tanımlanan insan Batı felsefe geleneğinde hangi sistem içinde ele alındığında sorunlar çözülebilecektir?" gibi sorulara verilen cevapların *varoluşçuluk*, bilim felsefeleri üzerinden temellendirilen *insan felsefesi* anlayışları ve Whitehead tarafından geliştirilen *süreç felsefesi* şeklinde üç grupta ele alınabileceğini ve araştırmasında geleneği aşan, kuşatıcı bir cevap sunduğu için süreç felsefesini seçtiğini ifade etti.

Ceran'a göre, "Whitehead felsefesinde insan' denildiğinde, zihinde canlanacak olan ve modern öznenin bunalımlarına çözüm üretecek bir felsefi antropoloji anlayışı var mıdır?" sorusuna Whitehead, klasik anlamda bir felsefi antropoloji değil ama varlık ve tanrı anlayışı bağlamında canlı, dinamik ve ilişkiler içinde tanımlanacak olan bir felsefi antropoloji sunmuştur. Başka bir ifadeyle, süreç felsefesinde insanın tanımı üzerinde sınırları belirlenmiş temel bir argüman olmasa da, Whitehead'ın çizmiş olduğu kozmoloji ve teoloji çerçevesinde, Batı felsefe geleneğinde yaşanan ontolojik bunalımlara geleneği aşan bir çözüm üretilmiştir.

İnsan felsefesi bağlamında dört temel problem üzerinden giderek bu sorunun çözümünü arayan Ceran, sözkonusu problemleri şöyle sıraladı: (i) İnsanın deneyimleri ve doğası iki ayrı alan olarak alınabilir mi, eğer alınırsa bu iki alan arasındaki ilişki nasıl temellendirilmelidir? Özellikle Descartes'la birlikte düşünen ve yer kaplayan insan anlayışına, insanı iki ayrı töz olarak değerlendirilen ikici yaklaşıma Whitehead nasıl bakmıştır, bunu bir problem olarak görmüş müdür? (ii) İyi, kötü ve günah ilişki-

si içerisinde insanı nasıl konumlandıracağız? (iii) Bilinç ve özgürlük ilişkisinde süreç içinde insan nedir? (iv) Feminist söylemler açısından cinsiyete dayanan insan anlayışı süreç felsefesinde var mıdır? Bu dört sorunun temellendirilmesi için Whitehead'ın kozmoloji, yani doğa anlayışının nasıl tanımlandığının bilinmesi gerekir. Çünkü Whitehead daha çok kozmoloji ve teoloji üzerinde durmuştur. Bu ikisi anlaşıldığında insanın bilfiil varlık olarak konumu ortaya çıkmaktadır.

Whitehead kozmolojisinin temel kavramları *süreç*, *bağlantı*, *bilfiil varlık*, *sonsuz nesne* ve *ontolojik ilkedir*. Ceran'ın özellikle üzerinde durduğu kavram ise *bilfiil varlık* yani *actual entity*dir. "Bilfiil varlık" bütün bir âlemin temelinde varolan, her şeyin kendisinden yapıldığı, elektronlardan Tanrı'ya kadar bütün bir sistemin içinde yer alan en temel yapı taşıdır. Whitehead ilişkisellik üzerinden sistemini kurduğu için, monadlardan kısmen farklı ve atomcu bir doğa anlayışına tam anlamıyla sahip değildir. Newton'un sonlu-sonsuz mekân, sonlu-sonsuz zaman ilişkisi içerisinde bütün atomik varlıkları, yani bilfiil varlıkları ilişkilendirerek tanımlayıp yeniden konumlandırmıştır. Acaba hem atomik hem bütünsel bir doğa anlayışına sahip bu kozmoloji içinde insanın varlığı nasıl ele alınmıştır? En genel anlamda insan, bütün bilfiil varlıkların ilişkisiyle evrenin tümünü içerebilen bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Âlemdaki her şey bilfiil varlıktan oluşmuştur. İnsan da bu bilfiil varlığın bir parçasıdır ve bilfiil varlıkların ilişkisinden meydana gelmiştir. Peki diğer varlıklardan insanı farklı kılan nedir? Süreç felsefesinde âlemde bütün bilfiil varlıklar, zihinsel ve fiziksel kutup olarak, birbirinden bağımsız ol-

mayan ve birbiriyle ilişki içinde olup birbirini tamamlayan iki yöne sahiptirler. Dolayısıyla, bu yaklaşımıyla Whitehead, Descartes'ın ikici varlık anlayışını aştığı gibi insan doğası açasından da tartışmaları birci bir yaklaşım bağlamına taşımıştır.

O halde Whitehead Batı felsefesinde farklı bir duruşa sahip midir? Özellikle Antik Yunan'dan başlayarak madde-form ilişkisiyle tanımlanan bir insan anlayışının bulunduğunu ifade eden Ceran, bir yanda "Tanrı imajındaki insan" anlayışıyla diğer yanda "Tanrının yarattığı fakat doğuştan ve tür olarak günahkar olan insan" anlayışının Batı felsefe geleneğindeki iki temel problem alanını oluşturduğunu belirtti. Buna ek olarak, geleneğe ana rengini veren Aydınlanma felsefesi, temel bakış açasını Kant'ın aydınlanma çağrısında somutlaşan "kendi aklının erginliğiyle ayakta durabilen insan anlayışı", akıl ve kutsal arasında bir kırılmayı belirginleştirmiştir. Ceran'a göre, Whitehead, Batı felsefe geleneğinin bu problemlerini insanın aklını kutsalla birleştirmesiyle aşılabileceğine inanır. Whitehead, Aydınlanma'nın rasyonel insan kurgusuna ek olarak ikna ve sevgiye dayalı, kutsal ile barışık bir insan anlayışı getiriyor. Ayrıca, insanın ancak kutsal olana yaklaşarak aklı iradesiyle problemleri aşabileceğini söyleyen Whitehead, insan doğasını ikici yapının ve indirgemeci yaklaşımın dışında değerlendirmiş oluyor.

Peki iyilik, kötülük, günah ilişkisinde insanı nasıl konumlandırabiliriz? Ceran, süreç felsefesinde Tanrı yaratıcı olarak tanınmadığı için Whitehead düşüncesinde kötülüğün yaratılmadığını, sadece iyiliğin yokluğunda ortaya çıktığını belirtti. İyilik ve kötülük ilişkisinde kötü, insanın kendisini gerçek-

leştirememesi durumu olarak değerlendirilmektedir. Whitehead'a göre, doğuştan insanda hem zihin fonksiyonları hem de ahlâki deneyimler olarak hiçbir şey hazır değerildir. Herşey deneyimle ve ilişkiler içinde ortaya çıkar. Burada Whitehead'ın kozmolojisine bakmak gerekir. Çünkü Whitehead, kozmolojisinde geçmiş, şimdi ve gelecek ilişkisinde bilfiil varlık olan insan, sürekli bir akış içerisinde. Geçmiş, şimdi ve gelecek içinde herşey bir anda var olup yok olmalarına benzer şekilde insanların eylemleri de bir anda var olup yok olmaktadır. Whitehead'in süreç felsefesinde *sonsuz nesne* olarak tanımlanan bu yok olma süreci, bütün bir oluş sürecini dinamik olarak özünde barındıran bir varlıktır. Burada sonsuz nesneyi önemli kılan nokta, bütün âlemi kendi içerisinde resmetmesi, olan ve olmakta olan herşeyi içerisinde taşıyan bir form olmasıdır. Her bilfiil varlığın geçmişte yaptığı herşey hem şimdisini hem de onun bir sonraki yapacaklarını belirlemektedir. Böylece insan sürekli iyi düşünmek ve iyi davranmakla varlığına dair anlamı, deneyimleri ve diğer bilfiil varlıklarla ilişkisinde inşa edebilecektir. Bu noktada, Whitehead felsefesinde insanın sürekli iyi olmaya davet edildiğini ifade eden Ceran, bütün varlığın ortaya çıktığı temel ilkenin "sevgi" kavramı olduğunu belirterek kötülüğün yaratılmadığını, insanın kendini gerçekleştirememesi durumunda ortaya çıktığını ve bu durumdan kurtuluşun bilinç uyanıklığını gerektirdiğini vurguladı. Günah meselesinin de en çok bu esnada gündeme getirildiğini ve eleştirildiğini iddia eden Ceran'ın ifade ettiği üzere Whitehead, Keltik Hristiyanlığı'nın devamı olan bir Hristiyanlık yorumu geliştirerek klasik kilise kurumunu ve dogmalarını eleştirmiştir.

Bu anlayışla hem Hz. İsa'nın peygamber ya da veli olarak kabul edilip Tanrı'nın yeryüzündeki simgesi ve kefarete olma durumu ortadan kaldırılmış hem de özgür iradesini kullanarak insana kendi deneyimleriyle iyi-kötü ve günah olanı inşa etme imkânı sunulmuştur. Dolayısıyla, sonuçta, ilk günah anlayışı sistemden çıkarılarak, insanın günahsız bir şekilde var kılındığı ve deneyimleriyle kendini gerçekleştirdiği vurgulanmıştır.

Whitehead felsefesi açısından özgürlük ve bilinç konularında ise Ceran şunları söyledi: İnsan ancak toplum, doğa ve Tanrı'yla olan ilişkisi ve deneyimleriyle kendi özgürlüğünü elde eder. Ona göre, doğuştan kimse özgür değildir. Dolayısıyla özgürlük, süreç içinde ve insanın aklî iradesiyle kendi varlığı üzerine düşünebilmesiyle ortaya çıkan bir "insan olma" durumu olarak tanımlanabilir. Bu nedenle Whitehead'in iyiyi, kutsalı, güzeli, özgürlüğü deneyimleyebilen bir varlık olarak insan üzerinde durduğundan söz edilebilir.

Ayrıca cinsiyet ayrımı, feminizm söylemi çerçevesinde konuyu değerlendiren Ceran, Whitehead felsefesinde bilfiil varlığın yapısı açısından ilişkiselliğin temel alınmasıyla, cinsiyet ayrımına dayalı insan anlayışının eleştirildiğini ve sistemin dışına itildiğini ifade etti. Kozmolojisi nedeniyle Whitehead'in bu yaklaşımının feminist felsefelerle açık bir kapı bıraktığı iddialarının ortaya atıldığını belirten Ceran, özellikle 1980'den sonra feminist söylemlerde, tanrı-insan ve doğa bağlantısında kendilerini gerçekleştirdikleri sürece kadın-erkek ayrımının farklı bir değerlendirmeye tâbi tutulamayacağını savundu.

Sonuç olarak, Ceran'ın sunumu bağlamında Whitehead'in insanı, etik ve estetik deneyimleri çerçevesinde varlığı biçimlendiren, deneyimleriyle Tanrı'ya yönelen, kutsalı anlayan, anlamlandırabilen ve bilfiil varlıklarla ilişkisinde içkin olan Tanrı ve bütün bilfiil varlıkları geçmiş, şimdi ve gelecek çerçevesinde aklî iradesiyle dönüştürebilen bir canlı olarak tanımladığını söyleyebiliriz. Ayrıca onun bu yaklaşımı çerçevesinde, Whitehead'in Batı felsefesi geleneği içinde farklı bir insan anlayışı ve teoloji okuması gerçekleştirdiği de iddia edilebilir. Oturum soru-cevap faslıının ardından nihayete erdi.

İslâmî İlimler 11 ***Osmanlı'da Ulemanın*** ***Bürokratikleşmesi (1300-1600)*** **Abdurrahman Atçıl**

17 Temmuz 2010

Değerlendirme: Halis Kaya

Medeniyet Araştırmaları Merkezi ile Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin ortaklaşa düzenlediği toplantıda Abdurrahman Atçıl, Chicago Üniversitesi'nde bitirmiş olduğu "The Formation of Ottoman Learning Class and Legal Scholarship 1300-1600" başlıklı doktora tezinin bir bölümünü "Osmanlı Ulemasının Bürokratikleşmesi 1300-1600" başlığı altında sundu.

Abdurrahman Atçıl, ulemanın tanımını ve ayrı bir sınıf olarak ortaya çıkışının tarihsel koşullarını ortaya koyduktan sonra siyasî meşruiyetin kaynağı olan din konusunda otorite konumundaki ulema sınıfının, otonom bir yapı olarak ortaya çıkışının en önemli muhatabının siyasî iktidar olduğunu vurguladı.

Atçıl, sunumunun giriş kısmında, ulemanın tanımını ve ayrı bir sınıf olarak ortaya çıkışının tarihsel koşullarını ortaya koydu. Daha sonra, siyasî meşruiyetin kaynağı olan din konusunda otorite konumundaki ulema sınıfının, otonom bir yapı olarak ortaya çıkışının en önemli muhatabının siyasî iktidar olduğunu vurgulayan Atçıl, Mihne Hadisesi'nin iki tarafın karşı karşıya geldiği ilk vakıa olduğunu belirtti.

Atçıl, sunumuna ulemanın otoritesini kuvvetlendiren gelişmelere değinerek devam etti. Medreselerin ortaya çıkışı, ulemanın otonomisini sağlayan vakıf imkânlarına kavuşması açısından önemli bir kurumsal gelişme iken; Moğol istilası da, siyasî meşruiyetin kaynağı olarak dinin yerine soyu getirmesiyle başlattığı şeriat-yasa tartışmasında, ulemanın tartışmanın şeriat tarafını temsil etmesi nedeniyle otoritesini ön plana çıkaran bir gelişme olmuştur.

Atçıl, çalışmasının merkezi kavramlarından "bürokratikleşme"yi "varolan pozisyonların hiyerarşik olarak bir düzene sokulması ve devlet hizmetinin geçici bir atama olarak değil, daha çok kariyer olarak algılanması" şeklinde tanımlıyor. Osmanlı'dan önce İslâm ülkelerinde olmayan bu yapı Memlûklular tarafından belli bir düzeyde hayata geçirilmeye çalışıldıysa da, Şam uleması gibi yerel ulemanın direnci nedeniyle başarılı olamamıştı.

Osmanlı coğrafyasındaki ulemeden, sadece Osmanlı'nın merkezinde bulunan ya da merkezle ilişki içerisinde kalarak her daim merkezi temsil eden ulemayı "Osmanlı Uleması" diye tanımlayan Atçıl, bunun dışında kalanlara örnek olarak da İbn Nuceym, Molla Fenârî, Seyyid Şerif Cürçânî ve Cemâleddîn Aksarâyî gibi âlimleri veriyor.

Atçıl'a göre, İstanbul'un fethi daha önce Timurlulara yenilen Osmanlı'nın kendisine bakışında çok köklü bir değişim meydana getirdi. İmparatorluk vizyonu ile siyasetine yön vermeye başlayan Fatih, devlette merkeziyetçi bir sistem inşa etmeye başladı. Ulema sınıfı da bürokratikleşerek bu sistemdeki yerini almış oldu. Merkeziyetçi yapıya geçişteki önemli adımlardan birisi de bazı vakıfların nesh yoluyla mîrî toprağa dönüştürülmesiydi. Alınan bu tür önlemlerle çeşitli güç odakları ve kaynakları kontrol altında tutuluyordu.

Merkeziyetçilik yönündeki en önemli adımlardan birinin de Fatih Kanunnamesi olduğunu belirten Atçıl, Kanunname'nin otantisesi tartışmalarına değinse de, kendisi açısından önemli olan kanunnamenin üçüncü bölümündeki devlet memurlarının hiyerarşisi ve atama kuralları üzerinde durdu. Memuriyet makamlarının ve atamaların kanuna bağlanması, sistemde bir öngörülebilirlik oluşturduğu için hem sistem içindeki hem de sistem dışındaki ulema da bir beklenti oluşturmuş ve bu da merkez etrafında bir bağlılık ve taliplik halkası meydana getirerek merkeze güç sağlamıştır.

İkinci Bayezid ve Yavuz döneminde adalet ve kanuna yapılan vurgunun artmış olmasına dikkat çeken Atçıl, bu sayede ulemanın daha otonom bir statüye kavuştuğunu ve sultanla ilişkilerin daha gayrişahsî/resmî bir mahiyet kazandığını ifade etti. Buna delil olarak da, bu dönemde yapılan atamaların kanuna uygun olarak yapılmış olmasını gösterdi. Ayrıca, bu dönemde İslâm topraklarındaki idarî istikrarsızlıklar ve Osmanlı'daki patronaj sistemi ulemanın Osmanlı'ya yönelmesine neden olmuştur.

Kanuni döneminde en dikkat çekici gelişmenin bürokratik yapının hem genişlemesi hem de gelişmesi olduğunu belirten Atçıl, bu gelişmeyle birlikte ulemanın tedris ve kaza alanlarındaki rollerinin daha da ön plana çıktığını belirtti. Bu genişlemede fethedilen Arap topraklarının da etkisi olmuştu. Kazâî faaliyetler daha önceleri bahse konu olan bölgeden seçilen ve merkezden onaylanan yerel ulema tarafından yürütülürken, artık merkezden gönderilen ulema bu faaliyetleri üstlenmeye başladı.

Bunun dışında, Kanuni döneminde ortaya çıkan yeni bürokratik tekniklerin doğurduğu yeni uzmanlıklara da değinen Atçıl, ulemanın bu dönemde bürokratik ve malî işlerin görüldüğü merkezlerden giderek uzaklaştırıldığını aktardı. Bu bürokratik merkezler kendi uzmanlarını şakird-kalfa sistemi aracılığıyla kendileri yetiştirmeye başladılar. Bunun bir sonucu olarak ilmiye kendi içinde daha fazla kurumsallaşmıştır.

Atçıl'a göre, "Osmanlı uleması" denen tip bütün unsurlarıyla (Osmanlı gibi giyinen, davranan, hissedilen) bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bunlar için kanuna ve geleneğe itaat çok önemliydi. Bürokrasi de en üst makamlara çıkmış olanların verebildiği ve terfi için gerekli olan "mülâzamet belgesi" uygulaması sayesinde merkez, kültürünü yayma ve ideal tiplerini yetiştirme mekanizması oluşturmuştu.

Sunumunun sonunda Atçıl, bahsedilen bürokratikleşmeyi neden Osmanlı'nın başarabildiği sorusuna; "zira Osmanlı mevcut bir medrese sisteminin olmadığı Hristiyan topraklarına doğru genişlemiş ve burada kendi sistemini inşa edebilme olanağı bulmuştur." cevabını vererek sunumunu noktaladı.

MAM ATÖLYE

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi

ZEYDİLİK ATÖLYESİ

15 Mayıs 2010 Cumartesi

Açış Oturumu (09:00-09:30)

Açış Konuşması: **Eyyüp Said Kaya**

I. OTURUM (09:30 -10:50)

Oturum Başkanı: **Mehmet Ali Büyükkara**

Eren Gündüz / "Zeyd b. Ali ve İslâm
İlimleri Tarihindeki Yeri"

Hasan Yaşaroğlu / "Taberistan Zeydiliği"

II. OTURUM (11:10-12:30)

Oturum Başkanı: **Ali Hakan Çavuşoğlu**

Yusuf Gökbalp / "Zeydiliğin Yemen'de
Yayılışı ve Kurumsallaşması"

Mehmet Ünal / "Zeydi Tefsirinin
Karakteristikleri"

III. OTURUM (13:30-14:50)

Oturum Başkanı: **Mustafa Sinanoğlu**

Mehmet Ümit / "Zeydiyye – Mutezile
Etkileşimi ve Kasım er-Ressî"

Resul Öztürk / "Kasım er-Ressî'nin
Sistematik Kelâma İlişkin Görüşleri"

IV. OTURUM (15:10-16:30)

Oturum Başkanı: **Sami Erdem**

Kadir Demirci / "Zeydiyye'nin Hadis
Anlayışı"

Fatih Yücel / "Zeydi Usûlünde Kaynak
Anlayışı"

Değerlendirme Oturumu (16:30-17:30)

Kıt'a

Yenişehirli Avnî

İdrâkimi muhtâc-ı misâl eyleme yâ Rab

Âyînemi rû-pûş eyleme yâ Rab

Çeşm ü dil-i nâ-şâduma yârâ-yı nazar ver

Mahrem-i temâşâ-yı cemâl eyleme yâ Rab

SAM Kırkambar Tez / Sohbet / Kitap

Onaltıncı Yüzyıla Ait Alegorik Bir Eser: Muhyî'nin Hüsn ü Dil'i

Berat Açı

21 Nisan 2010

Değerlendirme: Zeynep Gökğöz

Hâlihazırda İstanbul Şehir Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim görevlisi olan Berat Açı, 2010 yılı itibariyle Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamladığı doktora tezini bizlerle paylaştı.

Doktora döneminde aldığı bir ders neticesinde alegoriyle ilgilenmeye başladığını söyleyen Açı, bu konu hakkında çalışma isteği duymuş, tek bir eser üzerinden yapılan incelemenin daha sağlıklı olacağını düşünerek Muhyî'nin 16. yüzyıla ait *Hüsn ü Dil* adlı mensur eserini kendine konu olarak seçmiş ve Farsça olarak Fettâhî-i Nişâbü'rî tarafından yazılan eserle Osmanlı Türkçesi ile yazılan eserlerin (Lami'î, Ahî, Keşfi ve Vâlî tarafından yazılan eserlerin) karşılaştırmasıyla işe başlamış. Bunun için şahıs kadrosunun, olay ve durumların, anlatı için hayati öneme sahip *âb-ı hayât* tanımları ile mekân isimlerinin mukayesesine girişmiş, böylece hem eserin zaman içinde geçirdiği değişiklikleri, hem de birbirlerinden ne şekilde etkilendiklerini ortaya çıkarmış. Daha sonra Muhyî'nin hayatı ve üslubu üzerinde duran Açı, son bölümde araştırmasının asıl amacı olan alegorik incelemeye yönelmiş; "*alegori* nedir, hangi kavramlarla karıştırılmaktadır, Batı ve

SAM Yuvarlak Masa Toplantıları

KIRKAMBAR TEZ/SOHBET/KİTAP

Onaltıncı Yüzyıla Ait Alegorik Bir Eser: Muhyî'nin Hüsn ü Dil'i	Berat Açı 21 Nisan 2010
Namık Kemâl'in Edebiyat Eleştirisinde Modernlik ve Öznellik	Fatih Altuğ 5 Mayıs 2010
Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si	Reyhan Çorak 9 Haziran 2010
Metinler Arası Bağlamında İhsan Oktay Romanlarında Kutsal Metinlerin İzleri	Mehmet Sarı 16 Haziran 2010

ÖZEL ETKİNLİK

Belgesel Gösterimi: Bedr: Sinemada Bir Dolunay, Kani Karaca, Tuncel Kurtiz	Mehmet Eryılmaz 27 Mart 2010
--	---------------------------------

MİMARİ DÜŞÜNCELER

Türkiye Mimarlığı: Çağdaş Mimarimiz, Gelenek ve Tektonik Kültür: Betonarme Yapının Sınırları	Yusuf Civelek 30 Nisan 2010
Türkiye Mimarlığı: Türkiye'de Koruma Kavramının Gelişimi ve Ötantiklik	Ahmet Ersen 27 Mayıs 2010

OKUMA GRUPLARI

Sanat Okumaları

İslam Estetiğine Giriş (Oliver Leaman, Küre Yayınları, 2010)
Sunum: Ayşe T. Demirkaynak / 11 Mayıs 2010, 6 Temmuz 2010

Çocuk Edebiyatı Okuma Grubu

Melike Erdem Günyüz / Mart 2010- (İki haftada bir Salı)

ATÖLYELER

Hayal Perdesi Film Atölyesi I-II

Nisan

Dersu Uzala / Akira Kurosawa, Japonya-S.S.C.B 1975

İzsürücü / Andrey Tarkovsky, S.S.B.C 1979

Ah Güzel İstanbul / Atif Yılmaz, Türkiye 1966

Mayıs

Paris, Texas / Wim Wenders, Batı Almanya-Fransa-İngiltere 1984

Dekalog: Kadere Yan Bakmayacaksın / Krzysztof Kieslowski,
Polonya 1990

Kaybolan Güvercin Gerdanlığı / Nasır Hamir, Tunus-Fransa 1991

Kirazın Tadı / Abbas Kiyarüstemi, İran 1997

Haziran

Mayıs Sıkıntısı / Nuri Bilge Ceylan, Türkiye 1999

Eve Yolculuk / Yimou Zhang, Çin 1999

Düz Hikâye / David Lynch, Fransa-ABD, İngiltere 1999

Büyük Yolculuk / İsmail Faruki, Fas-Fransa 2001

Temmuz

Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak / Ahmet Uluçay, Türkiye 2004

Sarı Köpeğin Yuvası / Byambasuren Davaa, Almanya 2005

Yumurta / Semih Kaplanoğlu, Türkiye 2007

Kar / Aida Begić, Bosna-Hersek-Almanya-Fransa-İran 2008

Senaryo Atölyesi II

Gökhan Yorgancıgil / Mart 2010- (Her Cumartesi)

Kısa Film Atölyesi

Faysal Soysal / Temmuz 2009- (Her Cumartesi)

Türk Sineması Atölyesi

İhsan Kabil / Nisan 2010 (İki haftada bir Salı)

Nisan

Aysel, Bataklı Damın Kızı / Muhsin Ertuğrul, 1934

Mayıs

Halıcı Kız / Muhsin Ertuğrul, 1953

İstanbul'un Fethi / Aydın Arakon, 1950

Haziran

Kanun Namına / Ömer Lütfi Akad, Türkiye 1952

Düşman Volları Kesti / Osman F. Seden, 1959

Temmuz

Kırık Plak / Osman F. Seden, 1959

Üç Arkadaş / Memduh Ün, 1958

Ağustos

Gecelerin Ötesi / Metin Erksan, 1960

Doğu edebiyatında nasıl ortaya çıkmış ve gelişmiştir, Muhyî'nin eserinde alegorinin işleyişi ne şekilde olmuştur?" gibi sorulara cevap arayarak tezini biçimlendirmiş.

Akl'ın oğlu, Beden Şehri'nin padişahı Dil bir gün âb-ı hayâttan bahsedildiğini duyar. Onu aramak için şehrin gözeticisi Nazar'ı Doğu'ya gönderir. Bu yolculuk sırasında rastladıklarına âb-ı hayâtı soran Nazar bir gün Aşk'ın kızı Hüsn'ün Dil'e âşık olduğunu öğrenir. Dil de bu aşka karşılıksız kalmaz. Görünen anlamını bir aşk hikâyesi olarak özetleyebileceğimiz eserin diğer anlatısı *gönül ve güzellik* arasındaki ilişki üzerinden, yazarının tasavvufi anlamda *akıldan aşka* yol alan, kendi yaşadığı seyr-i sülûkunun bir özeti gibi. "Sanki"nin altını çizen Açıl bu yorumunun, tasavvufi anlamda "ne ifade ediyor olabilir" in bir denemesi olarak okunmasını ister. Bunun imkânını Muhyî'nin tasavvuf ehli oluşuna ve Gülşenî tarikatına mensubiyetine bağlar.

Eserden belki bir Divan edebiyatı alegorisi de çıkarılabilecekken tezin iki anlam katmanı üzerinden ilerlemesi tercih edilir. Yoksa daha başka katmanlar da mümkün olabilir. Mesela *Hüsn ü Aşk*'in barındırdığı yedi anlam katmanı bilinmesi gereken önemli bir örnek olarak karşımızda durmaktadır. Hatta *Hüsn ü Aşk*'a alegorinin alegorisi yakıştırması yapılır. Bu şekilde birden fazla anlatı metnin içinde parça parça değil de baştan sona devam eden bir nitelik arz ederek birlikte yürürler. Bunun için yazar hem her kelimesini önemle seçer hem de müphem bir dil tutturur. Çünkü alegorilerde "bir şey söylenir, başka bir şey kastedilir". Tanımını bu şekilde ortaya koyduğumuzda *alegori* ile yakın anlamlı, ka-

rıştırılması mümkün başka kavramlar hemen akla gelir: *mecâz*, *istiâre*, *temsil*, *metafor*, *teşbih*, *sembol* gibi. Hepsinde de bir anlam aktarımı sözkonusudur. Fakat bunlar *alegori* gibi birden çok anlam katmanına sahip olmayıp birer söz sanatıdır. Oysaki *alegori* bunları da içinde barındırabilen bir anlatım tekniği, bir türdür.

Zikredilen çok anlamlılık ve müphemiyetin dışında *alegorik* metinlerde rastlanan diğer temel özellikler ise şunlardır:

- Kişileştirme (Teşhis)
- İç çatışma (ki genelde erdem ve kötülük arasında cereyan eder)
- Arayış (Bu genelde bir yolculuk olur)
- Metinlerarasılık (Modern anlamda değil de yazarın aynı metnin bir diğer bölümüne ya da daha önceki metinlerine veya başka metinlere gönderme yapması şeklinde)
- Tenasüp (Batılı eserlerde olmayan bir özellik)
- Zaman dışılık (Gene müphem bırakma isteğinin devamı olarak)

Yukarıda sıralanan yapısal unsurlara dayalı bir *alegori* tartışmasını daha elverişli bulan Açıl, anlamın anlamının dahi muğlâklığına vurgu yaparak bu yönde inceleme yapmak yerine Williams'ın* işlemsel yöntemini sunar. Bunun için anlatıyı üç ana başlıkta inceler:

* Arnold Williams, "Medieval Allegory: An Operational Approach", *The Bulletin of the Midwest Modern Language Association* 1 (1969): 77.

Muhyî'nin 16. yüzyıla ait *Hüsn ü Dil* adlı mensur eserini inceleyen Berat Açıl, benzer eserlerin şahıs kadrosunu, olaylarını, anlatı için hayati öneme sahip *âb-ı hayât* tanımları ile mekân isimlerini mukayese ederek, hem eserlerin zaman içinde geçirdiği değişiklikleri hem de birbirlerinden ne şekilde etkilendiklerini ortaya çıkarmış.

1. Şahıslar Kadrosu: Canlandırma veya şekillendirme şeklinde ayrılır. *Hüsn ü Dil*'de yer alan şahısların çoğu canlandırmadır; çünkü bu şahısların çoğu birer kavramdan mülhemdir.
2. Bağlı eylemler serisi: Epizodik veya olay örgülü diye ayrılır. *Hüsn ü Dil* olay örgülü bir yapı sunar, çünkü neredeyse tüm olaylar *âb-ı hayât* arayışı çerçevesinde sunulur.
3. İşaret, emare ve yapılar serisi: İşaret daha çok şahıslara yönelikken, emare ise olaylarla ilgilidir. Ama bu eser için bu uygulama pek oturmaz. Çünkü işaret ve emare kullanımına pek fazla rastlanmaz.

Tezine eserin transkripsiyonlu metnini ve tıpkıbasımını da ilave eden Açıl'a sunumunun sonunda yöneltilen ilk soru niçin *alegorik* bir anlatıma ihtiyaç duyulduğu şeklindeydi. Dilin yetersizliği, tasavvuf sözkonusu olduğu için hâl dilinin gerektirdiği direkt anlatamazlık, hatta yazarın kendi müritleri için giz-

li anlamlar kullanmak isteği, belki siyasî baskı gibi nedenler neticesinde yazar bu yola başvurmuş olabilir denildi. Özellikle 16. yüzyılın bu tür anlatılarda bereketli olduğunu, bu yüzyılın özellikle bu bağlamda incelenmesi gerektiğini aktaran Açıl, dinleyenlerine yeni bir araştırma sahasının kapılarını aralayarak sunumunu nihayete erdirdi.

Namık Kemâl'in Edebiyat Eleştirisinde Modernlik ve Öznellik **Fatih Altuğ**

5 Mayıs 2010

Değerlendirme: Neslihan Demirci

Namık Kemâl'i nasıl bilirsiniz? İster edebî, ister siyasî kişiliğiyle, Türk edebiyatında Batılılaşma hikâyesinin izini sürerken uğramadan geçemeyeceğimiz duraklardan biridir. Tanzimat Devrinde Batı'ya açılan edebiyatçıların hedeflerinden biri, Divan şiirinin içine düştüğü boşluğu fırsat bilerek eskiye kapıyı bir daha açmamak üzere kapamaktı. Eski şiire ilk darbeyi vuran ise hürriyet, vatan, millet roman-tizmini başlatan Namık Kemâl'di (1840-1888).

Tanzimat Devrinin –genelde içerik açısından da olsa yenilikçiliğin– öncülerinden olan Namık Kemâl'in edebî kişiliği üzerine yapılan akademik çalışmalar tatmin edicilikten uzak ne yazık ki. Eserlerinin ciddi bir kısmının hâlâ Latin harfleriyle basılmadığını, yani günışığına çıkmadığını düşünürsek, Namık Kemâl'in eleştirilerine odaklanan bir çalış-

ma ilgiyi hak ediyor. Sanat Araştırmaları Merkezi'ne doktora teziyle konuk olan İstanbul Şehir Üniversitesi öğretim üyesi Fatih Altuğ bu türden saiklerle yola çıkmış.

Bugün Türkiye'nin renklerini oluşturan farklı görüşteki insanların sıkça başvurduğu karizmatik bir ismin üzerinde çalışmak iki sorumluluğu devralmak anlamına geliyor Altuğ'a göre: İlkın, Namık Kemâl ve kuşağına neleri borçlu olduğumuz; ikincisi, bu sancılı dönemin fikir adamlarından hangi zaafı devraldığımız sorularının cevabını aramak.

Altuğ'un, Namık Kemâl'in bugüne nasıl aktarıldığına dair tespiti şöyle: Yaşadığı devirde “öncü” konumundan dolayı fazlaca göklere çıkarılıyordu, bugün ise edebî değeri tartışmalı eserleri sebebiyle hak ettiğinden daha değersiz bir konuma itilmekte. Burada, kendisinin de tecrübe ettiği gibi, araştırmacıların içine düştüğü, bugünü eskiden daha iyi, daha doğru sanma yanılığısıyla hesaplaşma fırsatı da doğuyor.

Namık Kemâl'in eleştiri dili de edebî dilinden farklı değil; öznel, duygusal, öfke ve heyecan dolu. Gençlik yıllarından itibaren yazdğı, çok sayıdaki eleştiri metinlerinde savaş terminolojisini kullanıyor, eserleri acizlik veya iktidar kavramlarıyla değerlendiriyor. Bilhassa *sadme* yaşadığı devrin edebiyat deneyimini anlatırken Namık Kemâl'in başvurduğu karakteristik kavramlardan biri; vurma, çarpma, darbe gibi anlamlara geliyor. Batılı marifet güneşi bu topraklara ulaşırken bunun “sadme”sine maruz kalan en bariz alan edebiyattı. Her şey yerli yerindeyken bir darbeyle, sarsıntıyla yerle bir oldu; tam bir altüst olma hâli yaşandı. Bundan sonra hiç bir şey eskisi gibi olmayacaktı. Eski türler işlevini

Fatih Altuğ'un, Namık Kemâl'in bugüne nasıl aktarıldığına dair tespiti şöyle: Yaşadığı devirde "öncü" konumundan dolayı fazlaca göklere çıkarılıyordu, bugün ise edebî değeri tartışmalı eserleri sebebiyle hak ettiğinden daha değersiz bir konuma itilmekte.

kaybetti, yeni türler ithal edildi; bu ikisinin bir araya gelmesinden melez türler doğdu. Tanzimat'ın ilk nesline mensup her aydınının darbe sonrası takip edilecek yol haritasına yönelik önerdiği çözüm yolları dikkate değerdir. Altuğ, Namık Kemâl'in önerisini Fransız felsefeci Alain Badiou'nün özne kavramıyla ortaya koyduğu teze benzetiyor. Buna göre "özne olmanın imkânı, o toplumdaki sarsıntuların farkına varmak ve o olayların açtığı imkânlarla özdeşleşmek yoluyla gerçekleşir." Namık Kemâl de Batılı edebiyat anlayışının yol açtığı travma sonrasında doğan imkânlara sahiplenme çabasında bir özne olarak yeni bir edebiyat kurmaya çalışmaktadır. Türkçedeki *edebiyat* kavramını da, bugünkü bağlamıyla ilk kez kullanan Namık Kemâl'e borçluyuz. Kavram 17. yüzyıl metinlerinde farklı bir anlamda geçer; ama bütün türleri aynı şemsiye altında toplayan estetik bir kategori olarak kullanılması Batı'dan iki yüzyıl kadar sonraya denk düşüyor.

Batı etkisindeki edebiyatın ilk eleştiri metni olma özelliğini taşıyan, 1866'da *Tasvir-i Efkar*'da "Lisan-ı Osmaniyenin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhâzâtı Şâmilidir" başlığıyla yayınlanan makalesinde Namık Kemâl, edebiyatın fonksiyonlarını, iktidarla ilişkisini ele alırken kıyıcı bir dille "sadme öncesi" edebiyatımızı hiçleştiriyor. Eski, ileri-geri kavramları üzerinden eleştiriliyor, çocuksu olmakla suçlanıyor. Altuğ, Namık Kemâl'in eskiye dair bir boşluk üreterek kendi projesine yer açtığını söylüyor, şairin çözüm önerisi ise edebiyatın ıslahından yanadır. *Kritik* kavramını karşılamak için "tenkit" ve "muâheze" kelimelerini öneriyor, tercihini ikincisinden yana koyuyor. Buna göre *tenkit*, nesnelere arasında hakiki ve sahteyi ayırmaya yarar; *muâheze* ise bir şeyin kendi haki-

katinde bulunan batıl yönünü temizlemek, onu kendi hakikatine döndürmek anlamındadır.

Namık Kemâl'in bakışına göre edebiyat evrenseldi ve akıl-hakikat-tabiat esasına göre kurulmuştu; Hint'ten Yunan'a, oradan da Araplara geçerek evrenselliğini sürdürdü. Zamanla bu medeniyetler evrenselliklerini kaybettiler, Batı da bu değeri aldı ve kendinin kıldı. Diğer bir deyişle biz Batı'dan bünyemize yabancı bir unsuru değil, zaten bizim olanı geri alıyoruz. *İntibah*'ın mukaddimesinde *hakikat* ile *hikâyeyi* karşılaştırırken, hakikati çıplak bir genç kıza, hikâyeyi ise güzel giyinmiş koca karıya benzetiyor. İlki doğallığı sebebiyle çirkin gelirken, diğeri allanıp pullanmış bir çirkinliktir. Kadın-elbise-örtünme metaforlarına sıkça başvuran Namık Kemâl'in gözünden bakınca edebiyat eyleminin temelinde de yer alan budur aslında; çıplak gerçekten hoşlanılmaz, sahtenin göz boyayıcılığına aldanılır.

Fatih Altuğ, Namık Kemâl'in Fars edebiyatı ve Divan şiirinden, güzel giydirilmiş bir ceset metaforuyla veya pisliğin kaynağı olarak bahsetmesinin Julia Kristeva'nın "zillet" kelimesiyle karşılayabileceğimiz *abject* kavramıyla örtüştüğünü dile getiriyor. Kristeva'ya göre her insan yüce ve süflü değerlerle yaratılır ama özneye dönüşmesi, süflü tarafını yok saymasıyla mümkün olur. Tanzimat aydınının yeni bir edebiyat üretme sancısı bu çabıyla benzeşiyor.

Devrinin çoğu aydını gibi Namık Kemâl de bir ikilemin içindeydi. Sade yazmak isterken babasına yazdığı mektupta bile sanat yapmaktan kurtulamaktan yakınıyordu. Altuğ'un altını çizdiği gibi, haremli tartışmalarında şiddetle eleştirdikleri, kendinde barındırdığı eğilimleri bir yandan da. Beşir

Fuat gibi kendisinden daha radikal kalemler ortaya çıkınca, Namık Kemâl'i eski şiir ve Fars edebiyatına karşı daha insaflı, fikirlerinde daha itidalli bir komunda görüyoruz.

Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si Reyhan Çorak

9 Haziran 2010

Değerlendirme: Berra Kepekçi

Reyhan Çorak, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde tamamladığı “Münîrî'nin (öl.1521?) Manzum Siyer-i Nebî'si (İnceleme-Metin)” başlıklı doktora tezini sundu.

Yedi cilt ve otuz üç bin beyitten oluşan *Siyer-i Nebî* adlı eserin, iki hoca gözetiminde dört öğrenci arasında paylaşıldığını ifade eden Reyhan Çorak, 2. ve 3. ciltlerini çalıştığını ve bu nedenle tespitlerinin de sadece bu iki cildi kapsadığını belirtti.

Manzum Siyer-i Nebî'nin konusu Hz. Peygamber'in hayatı olduğu için tezin giriş bölümünde “siyer” kelimesinin mânâsı, bir ilim olarak “siyer”in doğuşu, klasik Türk edebiyatında bir tür olarak önemi ve yeri, manzum ve mensur siyerler, Türk edebiyatında Hz. Peygamber'i konu alan esma-i nebî, naat, mevlid, miraçnâme, hicretnâme, mucizât-ı Nebî, hilye gibi diğer türler hakkında bilgi verilmektedir. Bunlarla birlikte Türk edebiyatında yazılmış müstakil

16. yüzyıl başlarında yaşanan “mahallileşme cereyanı”ndan bahseden Reyhan Çorak, *Dîvân* şiirine Türkçeyi de ihmal etmeden atasözlerinin, deyimlerin, günlük hayata dair birtakım unsurların dâhil olmaya başladığını, Münîrî'nin de bu cereyanın içinde olduğunu ifade etti.

siyerler; *manzum siyerler* ve *mensur siyerler* şeklinde iki kısma ayrılarak incelenmektedir.

Çorak, tezinin birinci bölümünde şairin hayatı, doğduğu yer ve yıl, adı, mahlası, ailesi, mesleği, eserleri ve yaşadığı dönem ile ilgili araştırmalar yaptığını ifade ederek şu bilgileri verdi: Şair Amasyalı'dır, ölüm tarihi 1521?, yaşadığı dönem II. Bâyezid devridir ve o devirde Amasya'da II. Bâyezid'in oğlu Şehzade Ahmed bulunmaktadır. Münîrî, Şehzade Ahmed'in nedimlerindenidir. Tezkirelerde şairin adı Münîr, Münîrî, Münîrî İbrahim Çelebi ya da Mehmed Çelebi şeklinde geçmektedir. Münîrî'nin şairliğinden ziyade çok nazik, kibar ve zarafet sahibi bir devlet adamı olması ön plana çıkmaktadır. Şairliği ikinci planda olmasına rağmen siyeri otuz üç bin beyitten oluşmaktadır. *Dîvân* adlı eserinde Münîrî, Ali ve Ferah isminde iki çocuğundan, *Mihr-i Müşteri* adında uzunca mesnevîsinde de kendisinin sipahî olduğundan ve hat meşk ettiğinden bahseder. Ölü-

mü ile ilgili sadece Evliya Çelebi'nin *Seyâhatnâme*-si'nde Amasya'da öldüğüne dair bir kayıt bulunmaktadır. *Siyer-i Nebî*'den başka *Mihr-i Müşteri* adında mesnevîsi, Türkçe *Divânı*, Farsça *Divânı* ve *Tezkiretü'l-Vefâyî*, *Risâle*, *Münşeât Mecmûası* adlı üç küçük eseri tespit edilmektedir.

Amasya'yı da ele alan Çorak, o dönemde Amasya'nın şehzade sancağı olması nedeniyle Münîrî'nin medeniyet ve kültür açısından çok canlı bir şehirde yetiştiğini ve yaşadığını ortaya koydu.

16. yüzyıl başlarında yaşanan edebî bir gelişmeden bahisle Çorak, İran edebiyatı türünü olan Divân şii-rine Türkçeyi de ihmal etmeden atasözlerinin, deyimlerin, günlük hayata dair birtakım unsurların dâhil olmaya başladığını, buna da Fuat Köprülü'nün "mahallileşme cereyanı" dediğini ve Münîrî'nin de bu cereyanın içinde olduğunu ifade etti. Dolayısıyla *Siyer-i Nebî*, 15. ve 16. yüzyıl geçiş dönemi Türkçesi özelliklerini göstermektedir.

Tezin ikinci bölümünde eserin yazılış sebebinin, şekil şartlarının, dil-üslup özelliklerinin, edebî sanatlarla ilgili birtakım hususiyetlerinin incelendiği, siyer olması hasebiyle eserde âyet ve hadislerin mevcut olduğu, deyim, atasözleri, sosyal hayata ait birtakım özelliklerin ele alındığı ve sekiz bin beytin geniş özetleriyle tamamlandığı dile getirildi.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başında yazılmış ve istinsah hattıyla tek nüsha olan *Siyer-i Nebî*'nin mesnevî nazım şeklinde yazıldığı, kafiye sisteminde cinasın kullanıldığı ve tahkiye, nasihatnâme, sanatkârane ve mükâleme şeklindeki dört farklı üslupla kaleme alındığı örneklerle anlatıldı.

Tamamen teknik bir bölüm olan ve bibliyografya ile biten üçüncü bölümde Çorak, yazma nüshanın tanıtımını yaparak metnin transkripsiyonu esnasında nelere dikkat ettiğini, Arapça, Türkçe ve Farsça eklerin ve terkiplerin nasıl yazıldığını anlattı.

Reyhan Çorak, dördüncü bölümde metnin transkripsiyonlu hâlini verdiğini söyleyerek şu bilgileri paylaştı: Beyitlerin her birine numara konuldu. 15. yüzyıl sonu 16. yüzyıl başı arasındaki Türkçe dil özelliklerini gösteren arkaik kelimelerden birer seçim yaparak bir sözlük oluşturuldu. Kafiyesi cinas sistemi üzerine kurulan metinden bir tür "Cinas Sözlüğü" denemesi yapıldı. Münîrî'nin *Siyer-i Nebî*'si Türk edebiyatının bilinen en uzun manzum siyerdir.

Metinler Arası Bağlamında İhsan Oktay Romanlarında Kutsal Metinlerin İzleri

Mehmet Sarı

16 Haziran 2010

Değerlendirme: Elif Sezer

Mehmet Sarı, edebiyat eleştirisinin önemli tartışmalarından biri olan "kurmaca-kutsal metin" tartışmasını İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens-

titüsü'nde hazırladığı “Metinler Arası Bağlamında İhsan Oktay Romanlarında Kutsal Metinlerin İzleri” başlığını taşıyan tezinin etrafında ele alarak kurmaca metin ile kutsal metin arasındaki ilişkiye ve sınıra değindi.

Sunumuna, genel çerçevede post-modern romanın özelliklerini anlatarak başlayan; üstkurmacanın, yazarın okurla oynadığı alan ve Mihail Bakhtin'in kullandığı anlamda bir “çoğul söylem” alanı olduğunu ifade eden Sarı, başta Julia Kristeva olmak üzere birçok edebiyat eleştirmeninin metni, başka metinlerin kesişim alanı olarak belirlediğini söyledi. Sarı, böylece bunun bizi post-modern kurmacanın üstkurmaca, çoğul ses gibi özelliklerinin yanında “metinlerarasılık” özelliğine götürdüğünü belirtti.

Mehmet Sarı, bu noktada bir parantez açarak bizim geleneğimizde bir metinde diğer metinlerin kullanımına nasıl bakıldığına değindi. Sarı, Şeyh Galip'in meşhur “Çaldıysam mîri malı çaldım” deyişinden hareketle, Osmanlı-Türk edebiyatındaki *iktibas* (kutsal metinlerden ve hadislerden alıntı yapma), *telmih* (kutsal metinlerde geçen bir kıssayı hatırlatma), *nazire* (başka bir yazarın-şairin metnini üslup farkıyla yeniden yazma) gibi özellikleri ifade etti. Sarı, “Gökkubbe altında söylenmemiş hiçbir şey yoktur” sözüyle anlatılmaya çalışılan olgunun, modern hatta post-modern dönemde (1950'lerden sonra) “metinlerarasılık” adını aldığını söyledi.

Sunumun ikinci ve asıl bölümünde Mehmet Sarı, İhsan Oktay Anar'ın kutsal metinlerden (Kur'an, Tevrat, İncil) farklı metinlerarası yöntemlerle aldığı kıssaları “tarihsel üstkurmaca” diyebileceğimiz şe-

Post-modern romanın özelliklerinden bahseden Mehmet Sarı, İhsan Oktay Anar'ın kutsal metinlerden (Kur'an, Tevrat, İncil) farklı metinlerarası yöntemlerle aldığı kıssaları “tarihsel üstkurmaca” diyebileceğimiz şekilde romanlarına nasıl ustalıkla yerleştirdiğini anlattı.

kilde romanlarına nasıl ustalıkla yerleştirdiğini anlattı ve alıntılar yaparak bol bol örnek verdi. Mesela *Amat* kitabı baştan sona Nuh kıssası üzerine kurulmuştur. Kitapta geçen “sakar” güvertesi, *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçen cehennemden yedi katından birisidir ve kitapta ayete gönderme yapılmıştır. *Suskunlar* kitabının karakteri Zahir, birçok göndermeyle birlikte Hz. İsa'yı hatırlatır. Hz. İsa'nın meşhur “Tanrım! Tanrım! Beni neden terk ettin?” sözü Zahir'in ağzından “Ah be babalık niye çamura yattın?” şeklinde duyulur. Hz. İsa'nın son akşam yemeği Zahir'in son iftar yemeğine ilham olacaktır. Mehmet Sarı, roman okurken bu tür göndermeleri daha iyi anlamak için Yıldız Ecevit'in *Türk Romanında Post-modernist Açılımlar* kitabını önerdi.

Sorular bölümünde tartışma kutsal metne yapılan göndermelerin sınırı ne olmalıdır sorusu etrafında şekillendi. Kurmaca metinle kutsal metin hangi

noktaya kadar keşişebilir, bu tür bir metinlerarasılık kutsal metnin kutsallığına zarar verir mi, dinî değer ve imajların başka amaçlarla kullanılması sözkonusu mudur gibi tartışmalarla sunum sona erdi.

SAM Mimari Düşünceler

Türkiye Mimarlığı Çağdaş Mimarimiz, Gelenek ve Tektonik Kültür: Betonarme Yapının Sınırları

Yusuf Civelek

30 Nisan 2010

Değerlendirme: Kübra Turangil

Günümüzde birçoğumuz için apartman hayatı pek de cazip bir şey değil. Özellikle nüfusu yoğun kentlerde eskiden olduğu gibi müstakil tip konutlar daha yaşanılabilir bulunuyor artık, bir eskiye yöneliş sözkonusu. Eski evlerimiz çok güzel; yenileri çirkin, ama neden? Eskiden bugünkü teknolojiye göre daha basit şekilde inşa edilen yapılar günümüzdekilere nazaran neden daha göze hitap eder bulunuyor? Sunumunda bu ve benzeri birkaç soru ile yola çıkan Uludağ Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim görevlisi Dr. Yusuf Civelek günümüzde sınırları aşmanın daha kolay olduğu bir dünyada yaşadığımızı vurgu yapıyor. Özellikle mimarî

alanda bu durum *oran* kavramıyla ve dolayısıyla *estetikle* alakalı. Geçmişte fiziksel ve yapısal çevrenin özellikleri kanıksanmış hâldeyken günümüzde artık bizler için birer güzellik nesnesi olmaya başladılar. Civelek, oran meselesini çelikten de sonra ortaya çıkmış en son *tektonik kültür* olma özelliğine sahip betonarmeye ve betonarmeleşme sürecine bağlıyor.

Tarihsel sürece şöyle bir göz gezdirecek olursak; 19. yüzyıl ortalarında Alman mimarlık düşüncesinden kaynaklanan bir söylem *tektonik kültür*. Meâlen bir şeyleri bağlamak, üst üste koymak denilebilir kısaca. Genel olarak ikiye ayrılıyor: Birincisi yığma üzerine kurulan bir sistem; toprak, taş, kerpiç ve tuğla vs. İkincisiyse çatkıcılık üzerine, ahşap ve son dönemlerde de çelik kullanılıyor. Bu iki unsurun her toplumda oluşturduğu geleneksel tektonik kültür yapısına değinen Civelek, bizde görülen bağdadî duvarlar, ahşap evler, karma teknolojiler gibi unsurların her birinin yapıyı meydana getiren bilgi birikimi ve kültürle bağlantısına, kısacası bir coğrafyaya nasıl yerleşeceğinizle ilgili olduğuna vurgu yapıyor. Türkiye'nin bu konuda çok zengin olduğunu, doğusundan batısına farkı uygulamalar görmenin imkânını anlatan Civelek, tektonik kültür ile doğrudan kültürün birbiriyle alakalı olduğunu düşünüyor. Betonarme yapının kendi ilkelerini ortaya koymasından sonra yapısal çevreyi algılayış tarzımızın da değiştiğini söyleyen Civelek, Fransızca "güçlendirilmiş beton" anlamına gelen *betonarmenin* doğuş hikâyesini de şöyle anlatıyor: 19. yüzyılda yaşanan krizle yani Avrupa'da klasik düşüncenin çökmeyle başlamasıyla beraber devrin mimarları bun-

dan böyle yapıları hangi üslûpta inşa edeceğiz diye düşünür olmuş. O esnada çok farklı düşünceler ortaya konulmuş. Kimi neoklasizmden yana, kimisi neogotik, kimiye eklektikten yana olmuş ve akabinde materyalizm ortaya çıkmış. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Alman Karl Böttcher yaşadığı dönemde artık taşın kullanılabilirliğinin bittiği, taşla yapılabilecek bir şey kalmadığı ve gelecek dönemde yeni bir malzeme olmadan yeni bir mimarî üslûbun yakalanamayacağı tezini savunmuş. O dönemde Fransa ve İngiltere’de demir kullanılarak yapılmış önemli yapılar mevcut. Crystal Palace’ın 1851 yılında Joseph Paxton tarafından çelik ve metal malzeme kullanılarak Londra’da inşa edilmesi Avrupa’da büyük yankı uyandırıyor örneğın ve Böttcher de bu durumu mimarinin geleceğı olarak değerlendiriyor. Şüphesiz ki Böttcher bu konuda yanılmıyordu. 20. yüzyılda çelik önemli bir mimarî malzeme; bugün dahi pek çok gelişmiş ülke betonarmeden ziyade çeliğı tercih ediyor. Ancak ilginçtir ki modernizm akımını ortaya çıkaran unsur çelik değil de betonarme oluyor. İlerleyen dönemde Le Corbusier betonarmeyle ilgili beş ilke öne sürüyor: **(i)** Birincisi serbest plan yani kolonlardan bağımsız bir bölme sistemi düşünebilmenin rahatlığı. **(ii)** İkincisi serbest cephe, dış duvarların yapıyı taşıma işlevi olmadığına göre pencereleri istediğimiz şekilde konumlandırabilme serbestisi ve buna bağılı olarak **(iii)** üçüncü ilke yatay bant pencere ilkesi, cephe serbest konumda olduğuna göre pencereyi de bant şeklinde yapabilme kolaylığı sunuyor. **(iv)** Dördüncüsü yükseltilmiş zemindir; zira Corbusier’e göre tüm kötülükler yerden gelmektedir. Haşareler, rutubet ve sair etkenlerden dolayı ki o yıllar-

Türkiye’nin sıklıkla yüz yüze geldiğı deprem gerçeğinin bir getirisi olarak çeliğı yönelişin olduğunu dile getiren Yusuf Civelek, tektonik kültür düşüncesini Türk mimarları arasında ve Türk toplumu içerisinde yaygınlaştırma ve mimariyi bir de bu yönde algılamalarını sağlama gayretinin önemine değindi.

da, 1920-1930’larda modernistler için hijyen oldukça önemli bir konu. O hâlde zemini yerden yükselttiğimiz takdirde binanın alt kısmını da rahatlıkla kullanabiliriz. **(v)** Beşinci ve son ilke çatı bahçesi, pitoresk bir görüntü verdiği için yerde kaybedilen bahçeyi çatıda kullanabiliriz. Bu bir kırılma noktası çünkü artık geleneksel tektoniğı devam ettirmeye yönünde önemli bir ilk adım.

Avrupa’da süreç böyle işlerken Türkiye’deki betonarmeleşme sürecine bakacak olursak, 19. yüzyılın ikinci yarısında Türk konut tipinin yangınlara karşı dayanıksız olması ve hijyenik açıdan kullanışsızlığına vurgu yapıldığını görürüz. 1865 yılında İstanbul’da meydana gelen Hocaapaşa Yangını akabinde bütün bir mahalle kârgir olarak yeniden inşa ediliyor ve 1866 yılında o bölgede ahşap inşaat yapımı yasaklanıyor. Birinci Ulusal Mimarlık akımının önde gelen isimlerinden Mimar Kemaleddin Bey’in geleneksel tektonik kültürü modernize etme çaba-

sıyla 1922 yılında İstanbul’da inşa ettiği Harikzedegân (Tayyare) apartmanları ise ilk betonarme yapı örnekleridir. 1927 yılından itibaren tamamıyla modern mimariye geçişle beraber geleneksel tektonik kültür de Türkiye’de artık terkedilmiş oluyor. 1930’lu yılların modernizm anlayışıyla beraber Birinci Milli Mimari Dönemine ulaştığımızda Kemalleddin Bey ve Vedat Tek zamanında kullanılan kubeler ve kemerler dinî kültürü ifade eden formlar olarak kabul edilip cami mimarisi olarak ayrı tutuluyor. Bu noktada Sedat Hakkı Eldem’in “Türk evi” Türk modernleşme ideolojisinde çok önemli bir yer tutuyor ve Türk’e has, İslâm’la ilgisi olmayan, seküler yapılar olarak benimseniyor.

1940’lara gelindiğinde modernizmin özellikle Almanya’da baskı altına girmesiyle beraber Türk modernleşmesinde melezleşme ihtimali doğuyor ve bu yönde geçmişteki bağlarından tamamıyla koparılıp bir imge, bir estetik nesne olarak modernleştiriliyor, betonarmeleştiriliyor. Betonarmenin kolay evrilebilen yapısı, taklit gücü ve taşla, ahşapla uygulayabildiğiniz hemen her formu alabilme yeteneği sayesinde kolayca tercih edilen bir yapıya dönüşüyor. Betonarme dediğimiz öyle bir yapı elemanı ki ister temel yapı malzemelerini, ister sembolik biçimleri, isterseniz de tipolojik elemanların her birini betonarmeyeyle gerçekleştirebilmek mümkün ve bu noktada akla takılan soru şu: Bu denli basit, öğretilmesi ve inşa edilmesi kolay bir malzeme elimizde olmasa idi daha başka bir tektonik kültür geliştirip buna daha uyumlu bir çevre oluşturabilir miydik? Zira ahşabın, kârgirin hatta çeliğın bile ülkemizde ve gelişmekte olan birçok ülkede tam mânâsıyla gelişmeden kaldığı âşıkâr. Betonarmenin

bu imitative kolaycılığının diğer tektonik kültürlerin zararına işlediği söylenebilir. Geleneksel tektonik kültürde çok farklı ustalık alanları vardı ve insanlar o kültürün içerisinde usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişiyorlardı. Betonarmede ise böyle bir zanaat sözkonusu değil; çok kısa sürede öğrenebilinir bir sisteme sahip betonarme.

Konuşmasını bitirirken Türkiye’nin sıklıkla yüz yüze geldiği deprem gerçeğinin bir getirisi olarak çeliğe yönelişin sözkonusu olduğunu dile getiren Civelek, tektonik kültür düşüncesini Türk mimarları arasında ve Türk toplumu içerisinde yaygınlaştırmaya ve mimariyi bir de bu yönde algılamalarını sağlama gayretinin önemine değindi. Civelek, ancak o sayede şekillerin dışında başka bir perspektiften mimariyi görmenin mümkün olabileceğine dair inancını ifade ederek sunumunu nihayete erdirdi.

Türkiye Mimarlığı Türkiye’de Koruma Kavramının Gelişimi ve Otantiklik

Ahmet Ersen

27 Mayıs 2010

Değerlendirme: Fe y z a K ö s e

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümü hocalarından Prof. Dr. Ahmet Ersen, koruma ve restorasyonun ortaya çıkışını ve

bilimsel bir disiplin olarak gelişim sürecini, Türkiye’de tartışmalı bir alan olan koruma alanındaki tecrübeleri üzerinden değerlendirdi.

Ahmet Ersen konuşmasında öncelikle *otantiklik* kavramının ve bu kavramın mimarî korumada nasıl bir anlam taşıdığına üzerinde durdu. Ardından koruma düşüncesinin 19. yüzyıl Avrupa’sında nasıl ortaya çıkıp geliştiğini, hangi süreçlerle olgunlaşmış bilimsel koruma disiplinine ulaştığını ve Türkiye’de nasıl yer bulduğunu, tarihî çevre üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu 1869-1996 yılları arasındaki dönem aralığında değerlendirdi.

Günümüz koruma disiplininde temel anlayışın otantikliğini koruma olduğunu vurgulayan Ersen otantikliğin kelime anlamını gerçek, dürüst; sahte, ikinci üretim yahut replika olmayan şeklinde açıkladı. *Otantiklik* kavramının mimarî korumadaki uygulamalara yansımalarının 1960’lardan sonra başladığını ve 1990’larda belli bir noktaya geldiğini aktardı. Otantikliğin korunmasını, bir şeyin, taşıdığı değerin arkasındaki soyut kültürle birlikte, yani inançları ve felsefesiyle bütün olarak korunması şeklinde açıklayan Ersen, taşınır objelerde otantikliğin çok net olmasına karşın, mimaride daha belirsiz olduğunu vurguladı. Yapıların zaman içinde işlev değişikliğine uğrayabileceğini ve çeşitli tamirler geçirebileceğini, bu açıdan yapıların geçirdiği çeşitli evrelerin de tarihsel otantiklik kavramının bir parçası olarak orijinal kabul edildiğini açıkladı.

Konuşmasının ikinci bölümünde Ersen restorasyon düşüncesinin Avrupa’da ilk defa 19. yüzyılın ortalarında belirmeye başladığını, bu süreçte en önemli faktörün Sanayi Devrimi ve sonrasında geli-

Mimarî Düşünceler programının son konuğu Ahmet Ersen, koruma ve restorasyonun ortaya çıkışını ve bilimsel bir disiplin olarak gelişim sürecini, Türkiye’de tartışmalı bir alan olan koruma alanındaki tecrübeleri üzerinden değerlendirdi.

şen süreçler olduğunu açıkladı. Bu bağlamda, restorasyon düşüncesinin ortaya çıkışındaki diğer önemli faktörler şunlardır: Sanayi Devrimi ile yeni yapı malzemeleri ve yapı tiplerinin ortaya çıkışı; kentlerdeki nüfus artışıyla yeni konut tiplerinin yapılışı; motorlu taşıt trafiği ile yeni yolların açılması ve Fransız Devrimiyle burjuvazinin aristokrasiye düşmanlığı sebebiyle onu temsil eden anıt ve yapıları tahrip etmesi. Bundan önceki dönemlere ait yapılarındaki tamirlerin ve yeni eklerin dönemin mimarî üslupları ile yapıldığını söyleyen Ersen, 19. yüzyıla gelindiğinde üslupların çözülmesi, malzeme morfolojisindeki değişimler, yeni yapı tekniklerinin ortaya çıkışı ve modern mimariye geçişin erken sancuları gibi sebeplerin süregelen işleyişi değiştirdiği belirtti. Tüm bu faktörlerin o zamana kadar varolmayan koruma ve restorasyon düşüncesini ortaya çıkarttığını, Fransa’da Viollet le Duc isminin bu

alandaki yeni yaklaşımıyla öne çıktığını söyleyen Ersen, Viollet le Duc'ün aynı zamanda Fransız merkezî ulus-devletinin idaresi ve desteği altında yaptığı uygulamalarla bu alanda öncü olduğunu ifade etti. Duc'ün düşüncesine göre “restorasyon korumak ve onarmak değil yapıyı hiçbir zaman varolmadığı kadar bir bütünlük içinde sunmaktır” diyen Ersen'e göre bu düşünce Avrupa'da da etkili bir biçimde yayılır; fakat bu anlayış yapıları özgün hâllerinden farklılaştırır. Ersen, zaman içinde yapıları tahrif eden restorasyon anlayışına da tepkiler doğduğunu, bu alanda en önemli muhalif ismin modern koruma kuramının öncüsü olan İskoç kökenli John Ruskin olduğunu açıkladı. Fransa'da doğan bu restorasyon anlayışına ciddi eleştiriler getiren Ruskin, Ersen'in ifadelerine göre teknik olarak bir şey söylemese de ilkesel olarak ortaya koyduğu düşünceleriyle önemli oranda kabul görmüştür. Diğer taraftan 20. yüzyılda modern restorasyon kuramının doğduğu yerin İtalya olduğunu söyleyen Ersen'e göre, İtalya'nın ekonomik güçsüzlüğünden dolayı bu tartışmaları geriden takip etmesi, ona bu avantajı sağlamıştır. Bu iki zıt düşüncenin sentezi olan bilimsel restorasyonun ilkeleri 1930'larda İtalya'da ortaya konmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da yaşana tahribata karşı aydınlar, bilim adamları ve sanatçılar UNESCO altında toplanarak anıtların korunması için ICCROM kurarlar, 1964 Venedik Toplantısı ve Venedik Tüzüğü modern restorasyon kuramının temel ilkelerini tanımlar. Venedik Toplantısı'ndan sonra kurulan diğer bir sivil toplum örgütü olan ICOMOS “Dünya Kültür Mirası”ı kavramını ortaya çıkartır. Ersen, bu süreçleri koruma kuramının olgunlaşmasında önem-

li aşamalar olarak açıklarken, ayrıca “Dünya Kültür Mirası” kavramının insanlık tarihinin tanımlanması bakımından öne çıkan önemli anıtlar ve sitlerin özgün ve otantik bir şekilde korunması ilkesini kapsamaması açısından çok önemli olduğunu vurguladı.

Ersen, bizde koruma düşüncesinin ortaya çıkışı ve yerleşmesinde etkili olan yasal gelişmelerin kronolojisini de açıklayarak konuşmasına devam etti ve yasal süreçlere karşın tarihi çevrenin korunamaması, toplum içinde koruma bilinci ve duyarlılığının yetersizliği gibi meseleler üzerinde durdu. Bu durumu, 1923'ten sonraki dönemde cumhuriyetle birlikte siyasî, toplumsal ve kültürel değişimin çevreye bakışı da etkilemiştir. Ersen, bir yandan Osmanlı Devleti'nin yarattığı fiziksel çevre içinde yaşarken diğer taraftan onun kültürel mirasını reddederek inşa edilen yeni rejimin yarattığı yeni anlayışın tarihî çevrenin tahribatının altında yatan en temel sebep olduğunu açıkladı. Ahmet Ersen, son olarak artık küreselleşme ve uluslararası ilişkiler yoluyla Türkiye'nin de evrensel ortak kabullerin içinde yer aldığını, koruma ilkelerindeki gelişmeleri resmîyette dünya ile paralel kabul ettiğini söyledi. Bu kabulün tarihî çevrenin korunmasında yeterince etkili olamamasını da modernleşme ile toplumda meydana gelen zihinsel dönüşümle yaşanan kültürel kopuş karşısında koruma ve restorasyon ilkelerinin işlerlik kazanamamasına bağladı.

Kıt'a Yenişehirli Avnî

60 —

Akılın kemâl-i dânişi bî-hûşlukta
Nutkun me'âl-i hikmeti hâmûşlukta
Hayrettedir nicesi idrâk-i ârifin
Endişenin meziyeti medhûşlukta

TAM Tez / Makale Sunumları

Siyasal Şiddet, Korku ve Acı: Türkiye’de Kürtlüğün İnşası

Ramazan Aras

26 Nisan 2010

Değerlendirme: *Sen a T e k*

Ramazan Aras, Western Ontario Üniversitesi’nde tamamladığı “Political Violence, Fear and Pain: The Formation of Kurdishness in Turkey” başlıklı doktora tezinde, siyasal şiddet, korku ve acının Kürt toplumu tarafından nasıl tecrübe edildiğini incelemektedir. Tez, bu üç olgunun sadece bireysel tecrübeler olmadığını, şiddet, acı ve korku hikâyelerinin nesilden nesile aktarılması ile toplumsal hafızanın şekillenip bireysellikten kolektifliğe geçildiğini, bu durumun da Kürtlük bilincini ortaya çıkardığını savunmaktadır.

Çalışmaya kaynaklık eden hayat hikâyeleri Aras’ın memleketi olan Mardin Dargeçit’ten başlayarak, Batman, İstanbul, Fransa ve Almanya’ya kadar uzanmaktadır. Burada, “çok alanlı araştırma tekniği” kullanılarak yaşanmışlıkların, Kürt bölgesinde yaşayanlar üzerindeki etkileri kadar, farklı merkezlerde, kadınlık ve erkeklik bağlamında farklı insanlar, farklı yaş grupları ve ideolojik görüşlere sahip kişiler üzerindeki etkileri mercek altına alınmaktadır. Tezin kurgusu aşamasında ise Kürt olarak küçük yaşlarda kendi deneyimlediği şiddet hikâyesinden yola çıktığını belirten Aras, meselenin Kürtlüğün ve Türklüğün ötesinde bir şiddet sorunu olduğunu tespit ederek, ulus-devletlerin hâkim olduğu

TAM Yuvarlak Masa Toplantıları

TEZ/MAKALE SUNUMLARI

Elias Riggs (1810-1901) ve Osmanlı’da Amerikan Misyonerlik Faaliyetleri	Mehmet Ali Doğan 24 Mayıs 2010
Hülâsatü’l-Efkâr Gazetesi Merceğinden Osmanlı’da Sosyo-Ekonomik Durum	Mustafa Öztürk 21 Haziran 2010
Türkiye’de Üniversite: Dârülfünûn ve Edebiyat Fakültesi (1900-1923)	Mustafa Selçuk 19 Temmuz 2010
Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Irak’ında “Şiiliğin Yükselişi”	Faruk Yashçimen 2 Ağustos 2010

TAM SOHBET

Yerel Tarihçilerle Buluşuyoruz-4: Bir Ömür Bursa Tarihi	Raif Kaplanoğlu 31 Mayıs 2010
Bir Osmanlı Taşrası Diğereine Bakıyor: Beyrut Basımında Balkan Krizi, 1876-1908	A. Rahim Abu-Husayn 2 Haziran 2010
Değişen Dünya Değişen Tasavvur: Kanada’da İslâm-Osmanlı Medeniyeti’nde Felsefe ve Bilim Tarihi Çalışmaları	İhsan Fazlıoğlu 17 Temmuz 2010
Taşranın İmparatorluğu: Osmanlı Dünyasına Merkezden Bakmamak	Ali Yayıoğlu 9 Ağustos 2010

TAM SEMPOZYUM

Sözlü Tarih Atölyesi İhtisas Sempozyumu: Gelenler, Gidenler, Kalanlar...	8 Mayıs 2010
--	--------------

modern dönemde şiddetin nasıl algılandığı, devlet şiddetinin nasıl ortaya çıktığını sorgular.

Aras, şiddetin farklı versiyonları bulunduğunu, devlet tarafından uygulanan şiddetin yanısıra, PKK'nın ya da korucuların uyguladığı şiddetin de bölge halkı üzerinde ciddi bir etkisi olduğunu kabul etmekle beraber hâlen çatışmanın devam ettiği bir bölgede alan çalışması yapmanın riskleri ve uygulanan şiddet formlarının farklı yapılaraya sahip olması nedeniyle doktora tezinde sadece devlet tarafından uygulanan şiddete yer vermektedir. Tezin ana çerçevesi içerisinde, öncelikle devletin korkuyu kullanma biçimleri ve Kürtlerin devlet şiddetini nasıl algıladığı ortaya koyuluyor. Ardından, acının hem erkeklik bağlamında hem de kadınlık bağlamında Kürtler tarafından nasıl tecrübe edildiği meselesine hayat hikâyeleri, şarkılar ve ağıtlar üzerinden cevap aranıyor. Sonraki aşamada ise, tecrübe edilen yaşanmışlıkların Kürtler tarafından hangi kanallarla ifade edildiği meselesi üzerinde duruluyor.

Tezde ifade edilen önemli bir husus; devletin, ilk aşamada, uygulayacağı şiddeti meşrulaştırmak için kendini "korkan" olarak sunması. İkinci aşamada ise devlet, kendisini "korkutan" bir özne olarak kurup, öldürme, aşağılama, gözaltında kayıp, işkence, derin ve hayalet devlet, gözlemlene, sürekli kontrol altında tutma, ajanlaştırma ve fişleme stratejilerini kullanıyor. Aras'a göre devlet, 1923 öncesi varolan uzlaşma dönemi sonrası, II. Meclis sürecinde Kürtleri kontrol etmek ve asimile etmek için "bölünme korkusu"nu bilinçli olarak oluşturmuştur.

Bununla birlikte çalışmada, devletin uyguladığı şiddet ve terör travmasının Kürtlerin toplumsal ha-

Ramazan Aras, Kürt toplumu tarafından tecrübe edilen siyasal şiddet, korku ve acının sadece bireysel tecrübeler olmadığını, şiddet, acı ve korku hikâyelerinin nesilden nesile aktarılması ile toplumsal hafızanın şekillenip bireysellikten kolektifiğe geçildiğini, bu durumun da Kürtlük bilincini ortaya çıkardığını savunmaktadır.

fızasını şekillendirmesine, sadece bu dönemde değil meselenin tarihsel arka planında da sıkça rastlandığına dikkat çekiliyor. Otuz sene boyunca yaşanan şiddet olaylarının hukuk zemininde karşılık bulamaması, şiddete maruz kalanların, suçluların bedel ödediklerini görememeleri, yaşadıkları acı hikâyelerini anlatacak muhatap bulamamaları travmaların derinleşmesine neden olmaktadır. Aras'ın ifadesine göre, travma üzerine çalışan antropologların önemli tezi, paylaşılacak travmanın derinleşerek kuşaktan kuşağa aktarıldığı, bunun sonucunda ortaya intikam duygusunun çıktığı, nefret ve ötekileştirilmiş olma duygusunun bunlara eşlik ettiğidir. Kürt meselesinin belli aralıklarla tekrar tekrar gündeme gelmesinin en temel nedenlerinden biri de budur. Bu zamana kadar zulmedenlerin cezalandırılmamaları ötekileştirilme sürecini katlayan bir etmen olmuştur. Dolayısıyla, meselenin çözümü için Türkler, Kürtler ve devleti yöneten mekanizmalar yüzleşmeye açık olmalıdır.

Elias Riggs (1810-1901) ve Osmanlı'da Amerikan Misyoner Faaliyetleri

Mehmet Ali Doğan

24 Mayıs 2010

Değerlendirme: *Tubanur Saraçoğlu*

Misyonerlik faaliyetlerinin hızlı bir şekilde arttığı 19. yüzyıl dünyasında, Osmanlı topraklarında, Avrupa ve Amerika menşeli birçok misyoner grup okul, hastane, kilise, matbaa açmak suretiyle faaliyet göstermiştir. “American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) and ‘Nominal Christians’: Elias Riggs (1810-1901) and American Missionary Activities in the Ottoman Empire” başlıklı doktora tezi bu konuya odaklanan tezlerden biri. Mehmet Ali Doğan’ın Utah Üniversitesi’nde tamamladığı tez, Osmanlı’da Amerika merkezli, özellikle Protestan misyonerlerin faaliyetlerini 1810’da ABD’de kurulan American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) adlı teşkilat ve Elias Riggs (1810-1901) adlı misyonerin hayatı özelinde incelemektedir.

Tezde ön planda tutulan meseleler, Amerikalı misyonerlerin ABD dışındaki faaliyetlerinin nasıl başladığı, Elias Riggs’in faaliyetlerinin Osmanlı toplumdaki grupları nasıl etkilediği, Riggs’i önemli kılan hususların neler olduğu, materyal basımı ve dağıtımının ABD’li misyonerler için önemidir. Çalışma sırasında yurt içinden ve yurt dışından birçok arşiv belgesi kullanılmıştır. Elias Riggs’in günlüğü

ile kendisi hakkında torunu tarafından yazılan bir biyografi de tezin önemli kaynaklarından.

Tezde, birçok olayı tetikleyen önemli meselelerden biri olan sekülerizm gibi akımlar sonrasında insanların dine yönelmesi ile ortaya çıkan dinin ikinci yeniden inşası hareketine dikkat çekilmektedir. Binlerce insanın bir araya gelerek ibadetler yapıp vaazlar dinlediği, bir müddet sonra ise bu cemaatlerin örgütlenerek yeni dinî hareketleri doğurduğu gözlenmektedir. Dinin ikinci yeniden inşasında önemli bir başka gelişme ise misyoner örgütlerin kurulmasıdır. ABD’de kurulan, ilahiyat eğitimi veren okullar ilk misyonerlerin yetiştiği önemli merkezler hâline gelir. ABD’nin coğrafi açıdan genişlemesi, göçler ve buna bağlı olarak gelişen nüfus hareketi kiliselerin hayırsever cemaatleri kurmasına neden olur. ABCFM teşkilatı da ABD’de ve diğer toplumlarda İncil’i yaymayı kendisine vazife edinen misyoner bir örgüt olarak ortaya çıkar. ABD dışına misyoner yollayan ilk örgüt olan ABCFM, Yahudileri, Doğu Hristiyanlarını ve Müslümanları hedef alarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Elias Riggs de bu örgütün bir mensubu olarak 69 sene Osmanlı’da misyonerlik yapmıştır.

Doğan’ın tespitlerine göre Elias Riggs, misyon okullarında öğretmenlik, misyon dergilerinde editörlük gibi vazifeler ifa eder. Dinî broşür ile Ermeni ve Yunan alfabesinde kitap basımı yapar. 69 sene gibi uzun bir süre misyonerlik yapması onu önemli kılan hususların başındadır. Yirmiye aşkın dili vazaz verecek ve çeviriler yapacak düzeyde konuşup yazabilmektedir. Dil bildiği için Yunan bölgesine gönderilmiş, Atina ve Argos’ta bulunmuştur. Daha

Mehmet Ali Doğan'ın tespitlerine göre yirmiye aşkın dili vaaz verecek, çeviriler yapacak düzeyde konuşup yazabilen ve 69 sene gibi uzun bir süre misyonerlik yapan Elias Riggs, misyon okullarında öğretmenlik, misyon dergilerinde editörlük gibi vazifeler ifa eder.

sonra İzmir'e gönderilir. Osmanlı sınırları içindeki bütün dillerde İncil basan, Malta'dan İzmir'e nakledilen misyon matbaasında 20 dil bilmesi dolayısıyla editör olarak çalışır. 1852'de matbaa İzmir'den İstanbul'a nakledilince Riggs de İstanbul'a gelir. Aile üyeleri arasından da birçok misyoner yetişmiş, Riggs ailesi uzun yıllar misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuştur.

Elias Riggs'in de içinde yer aldığı ve tezin konusunu teşkil eden ABCFM teşkilatı ilk misyonerlerini 1820'de ABD dışına gönderir. Teşkilat ulaştığı yerlerde okullar, kolejler açar. Her misyonun bir merkezi vardır ve bu merkezler de İstanbul'a bağlıdır. Misyon istasyonları olarak adlandırılan bu merkezlerde en az bir Amerikan misyonerin bulunduğu kaydedilmektedir. Bir okul, bir kitapçı, bazen de bir hastanenin misyon merkezinde yer aldığı görülür. Bu istasyonlarda yetişen kişiler ise daha küçük bölgelerdeki şubelerde faaliyet göstermektedirler. ABCFM, Doğu Hristiyanları, özellikle Ermeniler arasındaki faaliyetleri güçlü olan bir örgüt. 1870 yılından sonra Ermeniler ve bazı Rumlar için Anadolu'nun birçok bölgesinde kolejler açılmıştır. İlden ile öğrenci portföyünün değiştiği gözlenen okullarda eğitim öğretim dilinin de gelen öğrencilere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. 1824'te ilk olarak Beyrut'ta açılan okullardan amaç, halka ulaşmak ve misyoner yetiştirmektir.

Doğan, Osmanlı İmparatorluğu'nun misyonerlik faaliyetlerini hiçbir zaman yasaklamadığı fakat denetimden geçirdiğine işaret ederek özellikle Müslümanlara ve Hristiyanlar dışındaki gayrimüslimlere yönelik faaliyetlerin takibine dikkat edildiğini ve

bu onların zaman zaman yasaklandığını belirtir. Abdülhamid döneminde eğitim faaliyetlerinin başlaması misyoner okullarıyla birebir irtibatlıdır. Bir Hristiyan mezhepten diğerine geçiş problem değildir; fakat bu gruplar dışında faaliyet gösterenlere birtakım sınırlamalar getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok istasyon faaliyeti askıya alınmış, Cumhuriyet'in ilk yıllarında misyonerlik faaliyetleri yasaklanmıştır. Daha önce misyoner okulları olarak bilinen kolejler ise, 1930'dan sonra hayırsever kişiler tarafından açılan, Batı tarzı eğitim veren yabancı okullar statüsündeki kurumlar olarak Türkiye'de varlıklarını devam ettirmektedir.

Hülâsatü'l-Efkâr Gazetesi Merceğinden Osmanlı'da Sosyo-Ekonomik Durum Mustafa Öztürk

21 Haziran 2010

Değerlendirme: Osman Safa Bursalı

Mustafa Öztürk ile 19. yüzyılın son çeyreğinde *Hülâsatü'l-Efkâr* gazetesi bağlamında Osmanlı'nın günlük yaşamındaki sosyal ve ekonomik gelişmeler üzerine tartıştık. "*Hülâsatü'l-Efkâr* Gazetesi ve 1873-1875 Arası Osmanlı Devleti'nin Ekonomik ve Sosyal Durumu" başlıklı yüksek lisans tezini Marmara Üniversitesi'nde tamamlayan Öztürk tezinde, gazeteye yansıdığı kadarıyla sözkonusu yıllar dâhi-

linde günlük hayatta ne gibi sosyal ve ekonomik gelişmeler yaşandığını tespit ve analiz ediyor.

Tarihin farklı alt-dallarında araştırmalar yapanlar; özellikle sosyal ve ekonomik tarih üzerine çalışanlar için en temel araştırma kaynaklarından olan gazetelerin önemine binâen, tezde öncelikle Osmanlı basın tarihine yer veriliyor. Öztürk'e göre, Tanzimat dönemini konu edinen çalışmalarda, bilhassa 1860 sonrası sayıları artan gazetelerin etkisini göz ardı etmemek gerekir. Bu düşünceden hareketle Öztürk, dönemin gazetelerinden, 22 Haziran 1873'te yayına başlayan, *Hülâsatü'l-Efkâr* gazetesini mercek altına alıyor tezinde.

Bazen gün içinde iki kez bazen de cumartesi günleri yayımlanmak suretiyle haftada altı kez çıktığı tespit edilen gazete ilk 67 sayısından sonra Matbuat İdaresi tarafından kapatılıyor, ancak kısa bir süre sonra tekrar yayınına devam ediyor. Gazetenin yayın hayatına veda ettiği tarih ise 22 Temmuz 1874. 135. sayısıyla kapanan gazetenin niçin kapatıldığına dair ayrıntılı bir bilgi yoktur. Ayrıca, gazetenin sahibi olarak görünen Antuan Efendi'nin kimliğine ilişkin gerek arşivde gerekse ikincil literatürde yapılan inceleme sonucunda da henüz bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yazı işleri müdürü olarak zikredilen Lütü Efendi dışında gazeteyi çıkaran veya haberleri yazan başka bir isme çoğu zaman rastlanmamaktadır. Ancak isim yerine bazen haberi yazan kişinin hangi sosyal pozisyonda bulunduğunu gösteren ipucu sayılacak bazı ibarelerin kullanıldığı görülmektedir. Dönemin diğer birçok gazetesinde genişçe yer verilen siyasî yahut fikrî tartışmalar gazetede daha az yer almakta, çoğunlukla günlük hayatı ilgi-

Tarihin farklı alt-dallarında araştırmalar yapanlar; özellikle sosyal ve ekonomik tarih üzerine çalışanlar için en temel araştırma kaynaklarından olan gazetelerin önemine binâen Osmanlı basın tarihine yer veren Öztürk'e göre, Tanzimat dönemini konu edinen çalışmalarda, gazetelerin etkisini göz ardı etmemek gerekir.

lendiren haberler bulunmaktadır. Gazete, misyonu itibariyle "tarik-i terakki"ye hizmet etmeye yönelik bir yayın yaptığını deklare etmektedir. Öztürk'e göre bu doğrultuda, günlük hayatta yaşanan problemler gündeme getirilerek yöneticilerin gereken düzenlemeleri yapmaları, şartları iyileştirmeleri hedefleniyor.

Gazete genelde dört sayfa olarak çıkmıştır. İlk sayfada sarayla ilgili haberlere, devlet görevlilerinin yükselmelerine, önemli toplantılara yer verilmiştir. İkinci sayfa sosyal olaylara tahsis edilmişken, üç ve dördüncü sayfalarda reklamlar bulunmaktadır. Gazetenin ilk sayılarında dış haberler de mevcuttur. Öztürk çalışması bağlamında sosyal ve ekonomik haberler ile ulaşım ilişkin haberleri tarayarak, ikincil literatür eşliğinde analiz etmektedir. Ulaşım ile ilgili haberlerde demiryolları, İstanbul'daki şehir içi kara ve deniz ulaşımıyla ilgili sorunları

yansıtan haberler öne çıkmaktadır. Burada halkın bu konudaki sıkıntılarında ve meydana gelen kazalardan bahsedilmektedir.

Öztürk, sosyal içerikli haberlerde öncelikle, eğitim konusundaki düzenlemelere yer veriyor. Ayrıca edebî tartışmalar, tercüme faaliyetleri gazete haberlerinden izlenebilmektedir. Yine bu dönemde gerçekleştirilen okul ve hastane inşaatları, sağlık hizmetleri konusunda karantina uygulamaları sıkça haberlere konu olmaktadır. Kadınların sosyal statüleri üzerine de bazı haberler göze çarpmaktadır. Ekonomik alanda ise, özellikle kıtlık ve buna bağlı mağduriyetlerin, mağdurlara yapılan yardımların yansısı Osmanlı Devleti'ndeki genel malî sıkıntının günlük ekonomik hayata olan yansımaları haberlerden takip edilebilmektedir. Zira Osmanlı Devleti bu yıllarda artık borçlarını ödeyemeyeceğini (moratorium) alacaklılarına ilan etmiştir. Ancak ekonomik açıdan böylesine dar bir durumda dahi yapılabilen yatırımlar gazetenin sayfalarında yer almaktadır.

Gazete hakkında daha önce yapılan bazı değerlendirmeleri de eleştiren Öztürk'e göre, gazetenin kamuoyu oluşturmayı hedefleyen bir yayın takip ettiğini; ancak bunu başaramadığını iddia edenler detaylı bir analiz yapmadan bu sonuca ulaşmışlardır. Öte taraftan gazete salt ekonomik ve sosyal açılardan değil, siyasî, hukukî vb. açılardan da araştırma-ya konu edilebilir.

Türkiye'de Üniversite: Dârülfünûn ve Edebiyat Fakültesi (1900-1923)

Mustafa Selçuk

19 Temmuz 2010

Değerlendirme: Cumhuriyet Ersin Adıgüzel

Mustafa Selçuk'un İstanbul Üniversitesi'nde tamamladığı "İstanbul Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi (1900-1923)" başlıklı doktora tezi çerçevesinde İstanbul Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi özelinde Türkiye'de üniversite mevzusu üzerine konuştuk. Tez, 23 yıllık süreçte (1900-1923) geçirdiği aşamalar, akademik kadroları, ders programları, öğrencileri ve bilimsel faaliyetleri bağlamında Türkiye'de ilk Dârülfünûn kurma teşebbüslerinden itibaren üniversitenin şubeleri arasında yer alan Edebiyat Fakültesi'nin Türk kültür ve eğitim hayatına katkılarını incelemektedir.

Genelde Türkiye'de üniversite özelde Dârülfünûn çalışmanın kaynakları üzerinde duran Selçuk'un başlıca kaynakları, Maârif-i Umûmiye Nezâreti ve bu nezarete bağlı olan Tedrisât-ı Âliye Dairesi kayıtları, Meclis-i Müderrisîn zabıtları, İradeler ve Dârülfünûn talebe rehberleridir. Bu kaynaklardan Tedrisât-ı Âliye kayıtları, bir hocanın göreve başlama tarihinden, verdiği dilekçelere kadar tüm evrakları ihtiva ettiğinden; Meclis-i Müderrisîn zabıtları fakülte hakkında alınan kararları gösterdiğinden; talebe rehberleri ise öğrenci hakkında oldukça zengin malzeme sunduğundan konu ile ilgili başlıca kaynakları teşkil etmektedir.

Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'nin eğitim-öğretim faaliyetleri, teşkilat yapısı gibi konulara değinen Mustafa Selçuk'a göre ilk kurulduğu dönemlerde fakültenin pek de istikrarlı görünmeyen bir manzara çizmesi, esasında sağlıklı işleyen bir ortaöğretim sisteminin bulunmayışından kaynaklanmaktadır.

Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'nin eğitim-öğretim faaliyetleri, hocaları ve mezun olan öğrencileri üzerinde duran tez, fakültenin teşkilat yapısına ve çeşitli aralıklarla idarî işleyişindeki değişikliklere de yer vermektedir. Diğer taraftan ilk kurulduğu dönemlerde Dârülfünûn'un pek de istikrarlı görünmeyen bir manzara çizdiğini ortaya koymakta ve bu durumun esasında sağlıklı işleyen bir ortaöğretim sisteminin bulunmayışından kaynaklandığını tespit etmektedir. Sonraki yıllarda, özellikle savaş yılları ve mütareke döneminde mezun sayısında önceki yıllara göre bariz düşüşler görülmüştür, hatta 1917 ve 1918'de Edebiyat Fakültesi hiç mezun verememiştir. Fakülte mezunları ise genellikle çeşitli devlet kademelerinde görev almaktaydı.

Daha önce üç yıl okunarak mezun olunan Edebiyat Fakültesi'nde eğitim 1902'de iki yıla indirilmiştir. Açık bir kayıt yoksa da ders programlarında yapılan değişiklik ve düzenlemeler 1908-1909'dan iti-

baren eğitimin üç yıla çıkarıldığına dair ipuçları vermektedir. 1910'lu yılların sonuna doğru M. Fuad Köprülü, Ziya Gökalp, M. Ali Aynî, İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi hocalar kadroya alınmıştır. Ayrıca bu dönemde bazı Alman hocalar da istihdam edilmişse de, hepsi iki yıl kadar sonra ülkelerine dönmüştür. Fakültenin eğitim ve işleyişinde Alman etkisi görülmektedir. Alman yüksek öğretim sisteminde uygulanan konferans sistemi, serbest defter, tatbikat şeklinde uygulamalar Edebiyat Fakültesi'nde de uygulanmıştır. Edebiyat Fakültesi 1915'te Felsefe, Edebiyat ve Tarih-Coğrafya olarak üç bölüme ayrılmıştır. İnâs Dârülfünûnu 1915'te açılmış ve 1919'da kapatılmış; 1919'dan 1922'ye kadar sabahtan öğlene kadar erkekler, öğleden sonra ise kızlar öğrenim görmüştür.

Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Irak'ında "Şiiliğin Yükselişi" **Faruk Yashçimen**

2 Ağustos 2010

Değerlendirme: M. Talha Çiçek

Münih-Ludwig Maximilian Üniversitesi'nde doktora öğrencisi olan Faruk Yashçimen, Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladığı "Sunnism Versus Shi'ism? Rise of The Shi'i Politics and of The Ottoman Apprehension in Late Nineteenth Century Iraq" başlıklı yüksek lisans tezinde Irak bölgesinde "Şiiliğin yükselişi" söyleminin neye tekabül

ettiğinin yanısıra Irak'ta yaşayan Şiilerin aynı bölgede yaşayan Sünniler ve Osmanlı idarecileri ile olan karmaşık ilişkiler ağının izini sürüyor.

İlk olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, gelenek-selleştiği varsayılan Osmanlı İmparatorluğu'nun Irak politikasını ele alan Yashçimen, bu politikanın 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bilhassa son çeyreğinde, yaşanan değişimi anlamak ve anlamlandırmak açısından oldukça önemli olduğuna işaret etmektedir. Yashçimen'in ifade ettiği üzere bu konuda, böyle bir geleneksel politika olduğuna dair devlet vesikalarında açıkça belirtilmiş bir fikre rastlanmamaktadır.

İkinci olarak, Irak'taki Şiilerin durumu hakkında literatürdeki bazı temel kabulleri tartışmaya açan Yashçimen, bu bağlamda bir taraftan Şiilerin Irak'la olan bağlantısını diğer taraftan da Şii yayılması söyleminin nasıl anlaşılması gerektiğine dair İngiliz ve Osmanlı arşivlerinde yaptığı araştırmalar neticesinde vardığı sonuçları dinleyicilerle paylaştı.

Yitzhak Nakash, Meir Litvak, Gökhan Çetinsaya gibi Irak Şiiliği üzerine çalışmış akademisyenlerin tezlerini de değerlendiren konuşmacı, bu yazarların Osmanlı merkezileşmesinin Bedevi-Şii kabileler üzerindeki tesirine ve Irak'ta Şii yayılmasına dair vardıkları sonuçların, kendi çalışması penceresinden bakıldığında kısmen doğru olabileceğini ifade etti.

Akabinde, Osmanlıların varlığından şüphe etmedikleri Şii yayılması karşısında aldıkları tedbirlerin neler olduğunu anlatan Yashçimen, buna müteakip belgeler ve mevcut bilgiler elverdiği ölçüde Irak'ta Şiiler ile Sünniler arasındaki toplumsal ilişkilere de-

Irak'taki Şiilerin durumu hakkında literatürdeki bazı temel kabulleri tartışmaya açan Faruk Yashçimen, bu bağlamda Şiilerin Irak'la olan bağlantısının ve Şii yayılması söyleminin nasıl anlaşılması gerektiğine dair İngiliz ve Osmanlı arşivlerinde yaptığı araştırmalar neticesinde vardığı sonuçları aktardı.

ğindi. Son olarak, Osmanlı devletinin Şiilere karşı kullandığı resmî söylem ile fiilî muamelesi arasında ayrım yapılması gerektiği sonucuna ulaşan Yashçimen'e göre, Osmanlıların Şiileri "potansiyel olarak sadakatsiz" gördükleri, hatta Şiilerin kendilerine karşı düşman olduklarını düşündükleri doğrudur. Lâkin bu türden kanaatler genellikle Osmanlı tebaası olmayan Şiiler için geçerlidir.

Şii sorununun varlığını zaman içinde değişen Osmanlı bürokratik zihniyetine borçlu olduğu gerçeği göz ardı edilmemekle birlikte Şii sorunu üzerinden kurulan bütün bu söylemin "hayalî bir kurgu" olduğunu iddia etmek de mümkün değildir. Bu konuda dikkate değer en temel husus, "rakamlarını bilmesek de Şiilik yayılmış olmalı ama asıl önemlisi Şiiliğin artan tesiri ve zaten sayıca fazla olan Şiilerin siyaseten bir anlam ifade etmeye başlamasıdır".

TAM Sohbet

Yerel Tarihçilerle Buluşuyoruz 4 Bir Ömür Bursa Tarihi Raif Kaplanoğlu

31 Mayıs 2010

Değerlendirme: Mustafa Öztürk

Son dönemde yaptığı çalışmalarla Bursa şehir tarihi alanında dikkate değer ürünler ortaya koyan Raif Kaplanoğlu ile yaptığımız sohbet, gerek tarih ilmiyle uğraşanlara gerekse de farklı disiplinlerde çalışanlara önemli bir bakış açısı sundu. Kaplanoğlu bir şehrin tarihini yazmak için yerel bilincin ne kadar önemli olduğuna değindi. Çünkü yerel bilinç, hem siyasî iradeyi etkilemede hem de şehrin doğal zenginliklerini korumada en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilincin sağlanmasında ise yerel tarihçilerin rolü önemlidir. Kaplanoğlu, son dönemde Bursa'da tarihî eserlere belediyelerin gösterdiği ilgiyi yerel bilince bağlamakta ve şehrin bu anlamda önemli bir örnek teşkil ettiğini söylemektedir.

Raif Kaplanoğlu 1958 Bursa Orhangazi doğumlu. İlk ve orta öğrenimini Orhangazi'de, yüksek okulu Bursa Eğitim Enstitüsü'nde tamamladıktan sonra İstanbul'da 1979-1985 yılları arasında çeşitli liselerde tarih öğretmenliği yapar. Ayrıca İstanbul Üniversitesi'nde Tarih Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlar. Bir dönem genel tarih üzerine çalışmalar

Raif Kaplanoğlu, hem siyasî iradeyi etkilemede hem de şehrin doğal zenginliklerini korumada en önemli unsur olarak karşımıza çıkan yerel bilinci ve bu bilincin inşasında yerel tarihçilerin rolünü Bursa örneği üzerinden değerlendirdi.

yaptıktan sonra şehir tarihine yönelir ve çabasını Bursa üzerine yoğunlaştırır.

Bursa Araştırmaları Vakfı ve Avrasya Etnografya Vakfı'nın kurucularından Kaplanoğlu, bu vakıflar sayesinde irtibat kurduğu akademisyenlerle ortak çalışmalar da yürütüyor. Özellikle Bursa Araştırmaları Vakfı, büyük hedeflerle yola çıkmış. Bursa'nın en zenginlerini kurucu üye olarak bünyesinde barındıran vakıf, Bursa tarihi üzerine çok önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Örneğin vakıf tarafından bir kent müzesi kurulmuştur. Müze, Türkiye'de kurulan ilk kent müzesi olma özelliğini taşımaktadır. Kaplanoğlu'na göre şehir algısının ortaya çıkması, tarihî ve kültürel mirası bünyesinde barındıran kent müzeleriyle olacaktır.

Kaplanoğlu, 1994 yılında en önemli çalışmalarından biri olarak değerlendirdiği Osmanlı'nın kuruluşuna dair araştırmalarını, Halil İnalıc hocayla bir-

likte yürütmeye başlar. 6 yıl süren faaliyette tarihî bilgilerle topoğrafik verileri bir araya getirerek, Aşıkpaşazâde'nin eserinde zikredilen yerleşim yerlerini tespit eder. Ayrıca arkeolojik kazılar da yaparak, kuruluş döneminin toprak altında kalmış eserlerini gün yüzüne çıkartmaya çalışmaktadır. Bu çalışmalar Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları tarafından 2000 yılında *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* adıyla ve Halil İnalçık'ın giriş yazısıyla yayınlanmıştır.

Bursa'nın dününü gün yüzüne çıkartıp bugününü yeniden inşa etme adına şehrin kültür envanterini yapan ve bu minvalde *Bursa Yer Adları Ansiklopedi'sini*, *Bursa Anıtlar Ansiklopedisi'ni*, *Bursalı Şair Yazarlar ve Ünlüler Ansiklopedisi'ni* yayınlayan Kaplanoğlu, ayrıca Bursa ekseninde Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mübadeleye dair araştırmalarını *Bursa'da Mübadele (1923-1930 Yunanistan Göçmenleri)* adıyla kitaplaştırmıştır.

Konuşmasında şehir tarihi çalışmaları için önemli kaynak türlerine de yer veren Kaplanoğlu, Bursa örneği üzerinden diğer şehir tarihi çalışmaları için yol gösterici bilgileri bizlerle paylaştı. Kendi araştırmalarında özellikle salnâmeler çok önemli bir yer tutuyor. Kaplanoğlu'na göre maliye ile ilgili çalışmalarda, bütçeleri ihtiva etmesinden dolayı vilayet zabıtları dikkate değer veriler sunmaktadır. Şehir tarihi için önemli bir diğer kaynak ise temettuat defterleridir. Bununla birlikte bir şehrin tarihine daha iyi nüfuz edebilmenin yolu sözlü tarih çalışmalarından geçmektedir.

Bir Osmanlı Taşrası Diğerine Bakıyor: Beyrut Basınında Balkan Krizi, 1876-1908

Abdul Rahim Abu-Husayn

2 Haziran 2010

Değerlendirme: Z. Tuba Kor

Osmanlı tarihi denince aklımıza payitahtın merkezi İstanbul gelir hep. Osmanlı tarihçileri çoğunlukla ya merkeze odaklanır ya da merkezden taşraya veya taşradan merkeze bakar. Bu açıdan Beyrut Amerikan Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji Bölümü Başkanı Prof. Abdul Rahim Abu-Husayn'ın, Balkanlarda yaşanan krizlerin Beyrut basınına nasıl yansdığına dair konuşması farklı bir perspektif sundu bize; çok az bilinen bir konuya, bir Osmanlı taşrasının diğerine bakışına ve dolaylı olarak Beyrut/Lübnanlıların emperyal merkezi algılamasına ışık tuttu. Abu-Husayn, Osmanlı ve Arap-İslâm tarihi alanında, özellikle de Bilâd-i Şam bölgesi konusunda uzman akademisyenlerden.

Bu çalışması için Abu-Husayn, 1870'lerde yayın hayatına başlayan şu dört basın organını seçerek iki meşrutiyet arası dönemdeki (1876-1908) yayınlarını incelemiştir: Katolik Cizvitlerce kurulan ve Fransa'ya yakın duran dinî eğilimli *el-Beşir* gazetesi; Beyrut'un önde gelenlerinden Şeyh Abdülkadir el-Kabbanî öncülüğünde yerel Sünnî bir grup tarafından kurulan dinî eğilimli *Semerâtu'l-Fünûn* gazete-

Abdul Rahim Abu-Husayn'a göre Beyrut basınının Balkanlardaki krize yönelik değerlendirmeleri ideolojik arkaplanları ve bölgeye ilişkin bilgileri sebebiyle farklı olsa da; Beyrut basını özünde ayrılıkçı değil, Osmanlıcıdır.

si; Lübnan'ın en önemli entelektüellerinden Butros el-Bustanî tarafından kurulan seküler çizgideki siyasî dergi *el-Cinân*; *el-Cinân* ile aynı entelektüel gelenekten gelen Halil Serkis'in kurduğu ve 1976 Lübnan İç Savaşı'na kadar yayın hayatına devam eden seküler çizgideki *Lisânu'l-Hâl* gazetesi.

Abu-Husayn Balkanlardaki krizler hakkında Beyrut basınında, ideolojik arkaplanları ve bölgeye ilişkin bilgilerine paralel olarak farklı değerlendirmelerin sözkonusu olduğunu belirtti. Buna göre, dinî eğilimli *Semerâtu'l-Fünûn* ile *el-Beşîr*, sadece dış basında çıkan haber ve yorumların tercümesiyle yetinirken; seküler çizgideki *el-Cinân* ile *Lisânu'l-Hâl* ise sosyal ve siyasî meseleleri derinlemesine inceliyor, Osmanlı'nın Balkan krizlerini ele alış biçimini değerlendirip çözüm tekliflerinde bulunuyordu. Bu nedenle Abu-Husayn'ın konuşmasının odağında sık sık alıntılar yaptığı *el-Cinân* ve *Lisânu'l-Hâl* vardı.

Peki, Balkan meselesi nasıl yansıdı Beyrut basınına? Bustanî ve Serkis, sahibi oldukları dergi ve gazetelerdeki yazılarında genel olarak Balkanlara karşı eleştirel yorumlarıyla dikkat çektiler. Buradaki ayaklanmalar Osmanlı'nın siyasî, iktisadî ve askerî gücünü kırdığı için imparatorluğun diğer bölgelerindeki problemlerden dolayı da Balkan halklarını suçladılar. Hatta onlara göre Balkan halklarının çoğu devlete ihanet ediyordu, doğu eyaletleri ise sadıktı.

Başlangıçta Balkanlardaki kronik sorunları Osmanlı'nın modernleşme probleminin bir sonucu olarak görüp çatışmaların önlenmesi ve bölgenin sisteme entegre edilebilmesi için sık sık sosyal ve idarî reform çağrısında bulundular. Özellikle *el-*

Cinân, hem Balkanlardaki hem de Suriye bölgesindeki problemlerin çözümü ve farklı mezheplerin entegrasyonu için Osmanlıcılığı ve 1856 Islahat Fermanı'ndaki "bütün dinlerin eşitliği prensibi"ni uygun bir zemin olarak savundu. Ancak Osmanlı'nın isyanları başarıyla bastırmasına rağmen Avrupalıların müdahalesiyle topraklarını isyancılara vermek zorunda kalması karşısında Bustanî, reformların yetmediği, uluslararası konjonktürün de uygun olması gerektiği sonucuna vardı. Serkis de Osmanlı'nın yaşadığı problemlerden ve reform çabalarının başarısızlığa uğramasından dolayı Balkan Hristiyanlarını suçladı; yaşananların, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki dinî bir çatışma değil, bazı Hristiyan milletlerin devlet içinde kendi kadim geleneklerini canlandırma çabasının bir sonucu olduğuna dikkat çekti. Avrupalıların Balkanlarda Osmanlı'nın iç işlerine müdahalesinden duydukları rahatsızlıkları da sık sık dile getirdiler.

Öte yandan Balkanlarda savaş ihtimalinin arttığını hisseden Beyrut basını meselelerin barışçıl ve diplomatik yollarla çözülmesi için çağrılar yaptı. Serkis bir makalesinde (1908), gerektiği takdirde sadece Suriye Hristiyanlarının değil, Kuzey ve Güney Amerika'daki binlerce Lübnanlı göçmenin de gelip Osmanlı ordusu saflarında savaşmaya hazır olduğunu yazdı. Yine 1908'de Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı üzerine başlatılan Avusturya mallarına boykot çağrısına *el-Beşir* dındaki basın tam destek verdi.

Abu-Husayn bu dönemde Beyrut basınının ayrılıkçı değil Osmanlıcı olduğunu özellikle vurguladı. Ona göre bunun en iyi göstergesi, Balkanlarda yaşanan krizleri ele alış tarzları. Çünkü "Eğer Hristiyan Beyrut basını milliyetçi karakterde veya Osmanlıcılığa mesafeli olsaydı, en azından Balkan krizlerindeki duruşu farklı olur, Balkanlardaki milliyetçi hareketlere ve Hristiyan kardeşlerine sempati duyarlardı". Özellikle Bustanî ve Serkis'in Balkanlardaki krizler hakkındaki yazılarından hareketle (ki bu entelektüel gelenek İstanbul'a tam bağlıydı) Abu-Husayn, artık günümüz tarihçilerinin "Osmanlı Hristiyanları, Müslümanlara göre daha az Osmanlıcı ve daha fazla milliyetçiydi; Batılı ideallerle çok daha açık ve Batı medeniyetinin büyümesine daha fazla kapılmıştı" şeklindeki farazyelerini gözden geçirme zamanının geldiğini vurgulayarak konuşmasını tamamladı.

Değişen Dünya Değişen Tasavvur: Kanada'da İslâm-Osmanlı Medeniyeti'nde Felsefe ve Bilim Tarihi Çalışmaları

İhsan Fazlıoğlu

17 Temmuz 2010

Değerlendirme: Cahid Şenel

İlginin doğasını amaç belirler!

İki yıldır Kanada McGill Üniversitesi'nde çalışmalarını sürdüren İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi İhsan Fazlıoğlu, Türkiye ziyareti sırasında kalabalık bir dinleyici kitlesiyle sohbet etti. Genel olarak Batı'da özelden ise Kanada'da felsefe ve bilim tarihi araştırmaları hakkında bireysel deneyimleri çerçevesinde şahsi kanaatlerini dinleyicilerle paylaştı. Fazlıoğlu özetle şunları aktardı:

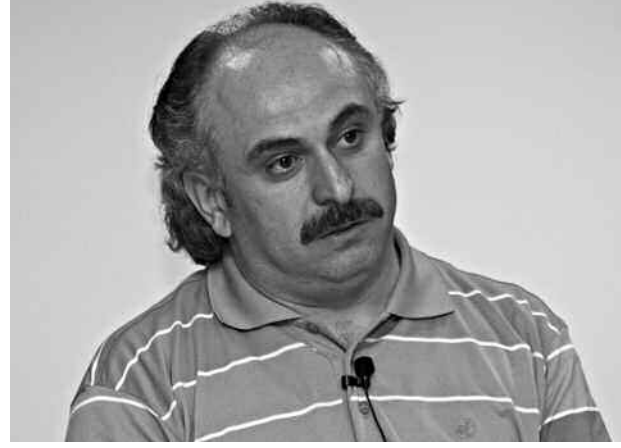
Birinin bir başkasını merakı, tanıma isteği ve bu yöndeki çabasının altında yatan nedir ve bu bağlamda oryantalistler nerede durmaktadır? İlk oryantalist çalışmalar denilince Fransız hariciyesinin bir görevlisi olan Guillaume Postel'in adını anmak gerekir. Postel ve ardıllarının amacı o dönemde "güçlü olanı tanımak" ve bu güçlü organizasyonun temellerini araştırmaktı. İlk Doğu-Batı ilişkisi (her ne kadar Doğu-Batı kavramsallaştırması sorunluyorsa da) güçlüyü tanımak üzerinden kurulur. Osmanlı'nın Batı karşısında ateşli gücü yitirdiği ikinci aşamada Batı'nın tavrı "yönetme ve kontrol etmeye" evrilmiştir; buna Napolyon'un Mısır üzerine yaptır-

Genel olarak Batı'da özelden ise Kanada'da felsefe ve bilim tarihi araştırmaları hakkında bireysel deneyimleri çerçevesinde şahsî kanaatlerini dinleyicilerle paylaşan İhsan Fazlıoğlu'nun işaret ettiği üzere ilginin doğasını amaç belirlemektedir.

dığı çalışmalar örnek olarak verilebilir. İlginin amaç belirlemektedir. Amaç değiştiğinde ilginin doğası da değişmektedir ve bu da eserlere yansımaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında “ilgi, ortaya çıkan yeni durumu kontrol etmek” üzerinden işliyor. 1800'lerin sonunda başlamakla birlikte Birinci Dünya Savaşı sonrası Doğu'daki araştırmacılar da “Batılı tarzda” Doğu araştırmalarına yöneliyorlar. Fakat birçoğunun maksadı “Batı Dünyasının, İslâm medeniyet perspektifini değiştirme amaçlı” yeni bir perspektif geliştirmek. İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı'ya göç eden Doğu kökenli ailelerin çocuklarının bu araştırmalara (oryantalist çalışmalara) dâhil olması da bir başka önemli faktördür.

Buradan itibaren üç tür araştırmacı profili gözlemlenmektedir:

1. Batılı oryantalistler.
2. Batı metodolojisini kullanan Doğulu araştırmacılar.
3. Batı'da doğup büyümüş ve kendi kültürlerinden uzak yetişen araştırmacılar. Bu kategoridekiler ya kendilerini tamamen Batı ya da medeniyet mensubiyeti bakımından kendisini Doğu içinde görüp Batı'nın kendi içinden yaptıkları çalışmalara dâhil oluyorlar. Bu ikinci gruptakiler zamanla objektif bir yaklaşım geliştirmişlerdir; buna pek çok örnek vermek mümkündür. Özellikle 1950'lerden (1957) sonra Doğu kökenli araştırmacılar edkilenerik Edward Kennedy “saf entelektüel kaygıyla” araştırmalarda bulunmuş, Batılı

anlamda objektif çalışma tarzıyla iş görmüş, elden geldiğince dine bir faktör olarak dikkat etmiş ve bir ekol de oluşturmuştur. Dimitri Gutas ise İslâm düşünce geleneğinin inşasında, entelektüel çalışmalarda dinin bir faktör olarak alınmasına karşı dikkatlidir.

11 Eylül sonrası Batı Dünyasındaki İslâm medeniyetine yönelik araştırmalar bir tür “medeniyet sorgulaması”na dönüşmüştür ve bu medeniyet sorgulamasında iki tür algıya rastlamak mümkündür:

1. Fransız merkezli bir grup araştırmacının “İslâm medeniyeti rasyonel bir perspektif geliştirmiş midir, bu rasyonalite bugüne taşınmış mıdır ve bugün ortaya çıkan gelişmeler bu rasyonalitenin neresine düşer?” soruları etrafında verdikleri cevaplardaki temel tezleri İslâm medeniyetinin bu tarz bir rasyonileteyi geliştirmedeği yönündedir. 19. yüzyıl oryantlizmi, İslâm medeniyetini Antik mirası alıp olduğu gibi Batı'ya aktaran bir “postacı” olarak görmüştür.
2. İkinci yaklaşım ise İslâm medeniyetinin her açıdan özgün bir yere sahip olduğunu ileri süren bir grup araştırmacının fikrine dayanır. Felsefede Dimitri Gutas, Bilim Tarihinde Columbia Üniversitesi'nden George Saliba ve Ahmed Dallal ile Jamil Ragep'in ismi anılabilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bir başka yaklaşım tarzı da Batı kökenli bilim tarihçilerinin İslâm medeniyetinde üç etnik yapıyı öne çıkarmalarıdır: Arap, Türk ve Fars. Son zamanlarda ise Berberî ve Kürt etnisitesi de ön plana çıkarılıyor.

Yine Batı'da özellikle Farmlar ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Fârisilerin Aryan ırkına mensup olmalarının bunda etkin olduğu düşünülebilir; ayrıca "Fars Akı" ve "Fars Medeniyeti" terkipleri Batılılar açısından kulağa hoş gelen ifade şekilleridir. Arap kültürü ise "daha köşeli" ifadelerle ve daha sert bir şekilde dile getiriliyor. Türkler ise İslâm'ın organik bir üyesi gibi ele alınmıyor. Türkler ya dışarıdan gelen, Arap ve Fars kültürünü bozan yabancı bir güç olarak görülüyor ya da sanki Müslüman değilmiş gibi bir anlayışla ele alınıyor.

Batı'da İslâm felsefe-bilim araştırmaları çoğunlukla Ortadoğu Araştırma Merkezlerinde (Middle East Studies) yapılıyor ve bu da başka problemleri barındırıyor. Buradaki çalışmalar genelde iki temayü-lü içeriyor:

1. İslâm felsefe-bilim birikimini Yunan'a indirgeme çabası içinde bulunanlar.
2. Batı felsefe-bilim birikimini İslâm'a indirgeme çabası içindekiler.

Neden bu çalışmalar Bilim Tarihi ve Felsefe Bölümü içerisinde yapılmıyor? Batı'daki İslâm felsefe-bilim geleneğine yönelik çalışmalar artık Felsefe ve Bilim Tarihi bölümlerine kaydırılmalı ve o disiplin içindeki yeri belirginleştirilmelidir. Ortadoğu Araştırma Merkezlerinde yapılan çalışmalar problematik olmaktan çok tarihî, tasvirî, biyografik ve monografik çalışmanın sınırlarını aşamıyor. Ayrıca, felsefe ve bilim tarihi bölümlerinden mezun olanlar İslâm felsefe bilim geleneğinden habersiz olarak mezun oluyorlar. Bu durum akademik çalışmalara da ister istemez yansıyor.

Şu sıralarda Kanada ölçeğinde neler incelendiği sorulacak olursa: Yapılan çalışmalarda Amerikan zihniyetinin baskın karakter hâline gelmesiyle esas amaç "sosyal fonksiyonu ve pratik değeri" olan çalışmaların öncelenmesidir. Şu sıralar İslâm Dünyasındaki İslâmî cemaatler, bu cemaatlerin ekonomik ilişkileri, kadın hareketleri, sosyal hayat, marjinal gruplar, azınlıklar ve mahallî idarelerdeki sosyal hayat üzerine yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Özellikle etnisite problemi olan bölgelerden gelen doktora öğrencileri geldikleri bölge ve etnik problemler üzerine çalışmaları için yönlendirilmektedir. Doktora müracaatlarında kavramsal çalışmalar dikkat çekmemekle birlikte herhangi bir marjinal cemaatin ekonomik altyapısına yönelik bir teklif hemen kabul görebiliyor.

Taşranın İmparatorluğu: Osmanlı Dünyasına Merkezden Bakmamak Ali Yayıcıoğlu

9 Ağustos 2010

Değerlendirme: F. Samime İnceoğlu

Fairfield Üniversitesi'nde, Ortadoğu tarihi, Osmanlı ve global etkileşimler üzerine dersler veren, Harvard Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladığı doktora çalışmasını *The Provincial Challenge: Regionalism, Crisis and Integration in the Late Ottoman Empire, 1792-1812* başlığı ile yayına hazırlayan Ali

Osmanlı taşrasında doğan, yetişen, daha sonra yolları İstanbul'a düşen Osmanlı şair ve düşünürlerinin İstanbul'daki ilmî çevreler ile ilişkilerini değerlendiren Ali Yayıcıoğlu, her birinin hayat hikâyesi üzerinden merkez-taşra arasındaki ilişkinin farklı veçhelerini ortaya koyuyor.

Yayıcıoğlu ile 18. yüzyıl Osmanlı'sında, Osmanlı merkezî otoritesi ile periferisinde kalan taşra elitleri arasındaki güç ilişkileri üzerine konuştuk.

Konuşmasına öncelikle Kânî, Şeyh Galip, Erzurumlu İsmail Hakkı, Mütercim Âsım gibi Osmanlı taşrasında doğan, yetişen, daha sonra yolları İstanbul'a düşen Osmanlı şair ve düşünürlerinin İstanbul tecrübeleri ve İstanbul'daki ilmî çevreler ile ilişkilerini değerlendirerek başlayan Yayıcıoğlu, burada her birinin hayat hikâyesi üzerinden merkez-taşra arasındaki ilişkinin farklı veçhelerini ortaya koyuyor. Tokatlı şair Ebu Bekir Kânî Efendi İstanbul'da aradığını bulamamış, Rusçuk ağası, ayanı, daha sonra da Eflak voyvodası tarafından himaye edilmiş bir şairdir. Şeyh Galib önce Konya'ya gitmiş, Babası Mustafa Reşid Efendinin baskısı üzerine İstanbul'a dönmüş, Galata Mevlevihanesi'ne atanmıştır. Erzurumlu İsmail Hakkı İstanbul'da ona gösterilen büyük itibara karşın Tillo'ya dönmüştür. Mütercim Âsım, Gaziantep'ten çıkmış ve vakanüvis olmuştur. Alemdar Mustafa Paşa Rusçuk'tan çıkmış, veziriazam olmuştur.

Bu minvalde Yayıcıoğlu'nun dikkat çektiği bir başka husus gerçekte 18. yüzyılın hem doğululaşma hem de batılılaşma yüzyılı olduğudur. İshak Paşa Sarayı İranlı bir Ermeni tarafından yapılmıştır mesela. Çapanoğullarının Barok camisini yapan İstanbullu Rum mimarlardır... Aslında o dönemin edebiyatçıları da, astronomları da, mutasarrıfları da, Hint'i, İran'ı ve Türkistan'ı ilgiyle izlemektedir. Edebiyatta Sebki-i Hindi akımı ortaya çıkmıştır. Bir yandan Batı bir yandan Doğu...

Bu noktada merceği taşradan İstanbul'a gelenlere değil, taşrada kalanlara çeviren Yayıcıoğlu, Osmanlı taşrasının şairlere, mutasavvıflara, mühendislere, bahçıvanlara, haydutlara, bankerlere, müteşebbislere sunduğu farklı olanakların üzerinde duruyor: Taşra, İstanbul'da, Viyana'da, Paris'te tutunamayanlar için yeni merkezler sunmaktadır. Buradaki önemli ayan ağaları, aileler taşranın yeni egemenleridir. Tepedelenli Ali Paşa'nın Venedikli mimarı, Fransız bahçıvanı, Rusyalı mühendisleri vardır. Türkçesi zayıf olan Arnavutça ve Rumca bilen Tepedelenli, torunlarına Türkçe öğretmek üzere İstanbul'dan iki âlim getirtmiştir. Yanya bu figürler için önemli bir merkeze dönüşmüştür. 18. yüzyıl Rum aydınlanmasının önemli figürleri, İstanbul'daki Fenerli Rum aileler, Rum aydınlanmasından hoşlanmadıkları için Tepedelenli'nin etrafında küçük bir Rum akademiyası kurmuşlardır. Eflak, Petersburg ve İstanbul'da ofisi bulunan Eflaklı Manuk Bey, Rusçuk-

lu İsmail Ağa'nın ve Alemdar Mustafa Paşa'nın uluslararası bankeridir. Osman Pazvantoglu Belgrad yeniçerileri için bir sığınma olmuştur...

Ortaya çıkan bu fotoğraf bize neyi göstermektedir? Tüm bunlar 18. yüzyıl Osmanlı dünyasında güç ilişkilerinin Osmanlı taşrası lehine dönüşümünün ipuçları mıdır? Çapanoğulları Yozgat'ı kurduktan sonra Tokat ve Kayseri'de Ermeni tüccar konaklar yapmışlar, büyük ticaret ağları kurmuşlardır. 18. yüzyıl taşrasında İstanbul'a ya da İstanbul'un taşradaki geleneksel merkezlerine alternatif yeni merkezler mi oluşmaktadır? Bu merkezler İstanbul'u devre dışı bırakarak kendi aralarında ve dünyadaki farklı bölgeler ile yeni ilişkiler mi kurmaktadır?

Yaycıoğlu'na göre, 18. yüzyılda taşra, Osmanlı Devleti'nin zenginliğinin üretildiği yerdir. Yerel bilginin kaynakları ve üretimi de taşra elitinin kontrolindedir. Kurulan bu yeni merkezler, taşradaki diğer aileler, dinî liderlikler, eşkiyalar ve İstanbul ile irtibatlı belli ailelerin kontrolü altındadır. Merkezin taşra üzerindeki dolaysız kontrolü oldukça azalmıştır. Taşra kendi liderlerini, yerel seçkinlerini üretmiştir. Bu liderlikler kendi bölgelerindeki yerel halk, dinî liderlikler, halk ozanları, şairlerle kurdukları ilişkilerle birlikte bir tür regionalizm, bir bölgeselleşmeye doğru evrilmeye başlamışlardır. Yozgathılık Çapanoğullarından, Yanyalılık Tepedelenli Ali Paşa'dan ayrılmaz. Yerellik ile yerel seçkinler iç içe bir yapı arzeder. Mesela Çukurova'nın hikâyesi, Çapanoğulları ile Kozanoğulları arasındaki mücadeleden hikâyesidir. Padişahın yeri yoktur orada. Bölgesel liderliklerin oluşturduğu bir imparatorluk göze çarpar, bu dönemde.

Öte taraftan taşradaki ekonomik, askerî, entelektüel yapıları kontrol eden bu liderlikler, vezirlik, valilik, mütesellimlik, muhassıllık gibi görevler üstlenerek Osmanlı Devleti'nin kurumsal yapısı içinde kalmışlar, bir yandan da o yapıyı dönüştürmüşlerdir. Çapanoğlu ve Karaosmanoğlu gibi Osmanlı kurumsal yapısının kendilerine sunduğu statüleri, pozisyonları reddedip, ancak bu şartlar altında imparatorluk ile uzlaşanlar da olmuştur. Zira imparatorluğun taşrada varolabilmesi ancak bu yerel seçkinlerle yaptığı işbirliğine bağlıdır. Başka türlü varolması mümkün değildir. Çapanoğullarının büyük Kızılbaş dedeleri ile yakınlığı üzerinden devlet bu büyük dedelere ve yörüklere ulaşmaktadır mesela. Ama bu durum aynı zamanda taşra elitlerini Osmanlılaştırmıştır. Netice itibariyle taşra İstanbulsuz, İstanbul taşrasız yapamaz. Burada ayrıca bu liderliklerin dünya ile ilişkisi, bir kozmopolitizm de sözkonusudur. Bunların büyük çoğunluğu, Adriyatik'e, Rusya'ya, İran'a yelken açmışlardır.

Son olarak, bu dönüşümü taşranın imparatorlukla ilişkisi açısından; bir yerel-merkez çatışması, bir rekabet, adem-i merkezileşme, dağılmanın erken aşaması, merkezin gücünün azalmasından kaynaklanan bir kaos ve gerileme olarak değerlendiren farklı yaklaşımları tartışan Yaycıoğlu'na göre, bu ilişkiyi çatışma olarak kurgulamak zordur. Yönetimin her alanında merkezî otoritenin, gücünü taşra eliti ile paylaştığı 18. yüzyılın bu düzeninde imparatorluğun, taşrası ile öncekinden farklı bir entegrasyon sürecine girdiği açıktır. Bu süreçte "imparatorluk taşralaşırken, taşra Osmanlılaşmıştır".

TAM Sempozyum

Sözlü Tarih İhtisas Sempozyumu: Gelenler, Gidenler, Kalanlar

8 Mayıs 2010

Değerlendirme: Kazım Baycar

“Gelenler, Gidenler, Kalanlar...” başlıklı Sözlü Tarih İhtisas Sempozyumu Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin yaklaşık dört senedir sürdürdüğü Sözlü Tarih Atölyesi'nde yapılan çalışmaların bir ürünü. Sözlü Tarih Atölyesi'nin katılımcılarınca hazırlanan tebliğlerin sunulduğu bu programla, daha sonra yapılması ön görülen daha yüksek niteliğe ve niceliğe sahip çalışmaların bir ilk adımını oluşturmayı hedefledik.

Bir tarih araştırma metodu olarak karşımıza çıkan “sözlü tarih” bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de akademinin yeni çalışma sahalarından biridir. Tarih disiplininin klasik temel kaynağını oluşturan yazılı belgelere ve metinlere mukabil belli bir yaşın üzerindeki kişilerin yaşamlarında tanıklık ettikleri olayları alternatif bir kaynak olarak sunmaktadır. Sözkonusu bu yeni kaynaklardan hareketle sözlü tarih, klasik tarihçilikte kendilerine yer bulamamış kesimlerin seslerini tarihte duyurabilme iddiasıyla ortaya çıkmıştır.

Öte yandan sözlü tarih sadece yazılı kaynaklarda ulaşılamayacak nitelikli bilgileri ulaşılabilir kılmakla kalmamış aynı zamanda tarihsel bilginin niteliğinde de radikal bir değişim önermiştir. Bu yeni yöntemi kullanan tarihçilik, artık geçmişte ne oldu

“Gelenler, Gidenler, Kalanlar...” başlıklı sempozyumda, Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde üç dönemdir yürütülen sözlü tarih yöntemine ve pratiğine yönelik çalışmaların son döneminde her bir katılımcının doğrudan sözlü tarih görüşmeleri gerçekleştirerek elde ettiği kayıtlar Türkiye tarihi bağlamında analiz edildi.

sorusundan öte, geçmişte olan ya da olduğu düşünülen, varsayılan olayların bireylerin dünyalarında nasıl anlamlandırıldığı, farklı toplumsal kesimlerce nasıl algılandığı ile ilgilenmektedir. Bu bağlamda sözlü tarihçilik tek bir bilgiye değil, farklı kişilerce farklı şekilde algılanan bilgi çeşitliliğine dikkat çekiyor.

Yüzyıllar öncesine dayanan köklü bir sözlü kültüre sahip Türkiye sözlü tarih çalışmaları açısından son derece ciddi bir potansiyel taşımaktadır. Ancak dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi sözlü tarihçilik, akademik çalışmalarda etkin bir yere henüz sahip değildir. Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde üç dönemdir yürütülen sözlü tarih yöntemine ve pratiğine yönelik çalışmalar bu açıdan daha da anlamlıdır. Atölyenin son döneminde her bir katılımcı doğrudan çalışma sahalarına inip sözlü tarih görüşmeleri gerçekleştirerek

elde ettiği kayıtları Türkiye tarihi bağlamında analiz etti. Atölye katılımcılarınca yapılan görüşmelerin genel içeriğine bakıldığında göç meselesinin yoğun bir şekilde işlendiği görüldüğü için, önceden planlanmamakla birlikte, çalışmaların göç meselesi etrafında kurgulanması ve “Gelenler, Gidenler, Kalanlar...” başlığıyla sunulmasına karar verdik. Sözlü tarih atölyesi olarak böylesi bir sempozyumla daha sonra yapılacak daha nitelikli çalışmaların ilk adımını oluşturmayı hedefledik.

Sempozyum başlığındaki her bir kelimenin bir oturma karşılık geldiği sempozyumun ilk oturumu çeşitli zamanlarda Anadolu topraklarına yerleşmek için göç eden insanların hayat hikâyelerinden oluşmaktadır. Oturumun ilk konuşmacısı Elif Konar “Buhara’dan Sibirya’ya Sibirya’dan Konya’ya Uzanan Yol” başlığını taşıyan tebliğinde Naci İdil Beyin çoğunluğu siyasî ve kültürel kaygıların neticesinde ortaya çıkan göç serüvenini kendi formasyonuna paralel olarak edebî bir üslupla ele alıyor. Daha sonra söz alan Selma Yılmaz, Makedonya’dan Türkiye’ye göç eden ve geldiği yeni vatanında gerek siyasî, gerek iktisadî anlamda başarı sağlayan Eyüp Uçak Beyin hayat hikâyesini aktarmakta, Eyüp Beyin yaşamını kendi dilinden iktibasla “Biz göçmen değil, muhaciriz” sözüyle özetlemektedir. Üçüncü tebliğin sahibi Zeynep Akgün de benzer biçimde, anlattığı Balkan muhacereti tecrübesini bu defa bir kadının, Cemile Hanımın dünya penceresinden tasvir ediyor. Oturumda son olarak söz alan Rahime Demir ise Kartal ilçesi kapsamında gerçekleştirdiği geniş çaplı sözlü tarih projesinin bir örneğini “Kartal’da Küçük Bir Evin Sessiz Sakini: Zümrüt Düzgöz” özelinde sunuyor.

Sempozyumun ikinci oturumunda Türkiye’de mu- kim ve sıradan vatandaş olarak tanımlanabilecek dört kişinin hayat hikâyeleri üzerinden yaşanan dönemin analizi yapılmaya çalışılmıştır. Oturumun ilk konuşmacısı Meryem Babacan, İstanbullu Garbis Horasancıyan’ın bir Ermeni olarak Türkiye’deki yaşam tecrübesini konu edinmektedir. İkinci olarak söz alan Süleyman Kınlı, Tavaslı bir köy kadınının anlam dünyasında ölüm temasının cezalandırıcı ve disipline edici rolüne değinirken, üçüncü konuşmacı Bilal Emre Biral da sözlü tarih kaynaklarından hareketle millî mücadelenin Kütahya-Emet mahallî direnişine odaklanıyor. Oturumun son konuşmacısı Ayşe Celep, Türkiye’nin zorlu yılları olan 1960’ları, İstanbul doğumlu Kastamonu asıllı bir berberin aynasından hikâye ediyor.

Sempozyumun son oturumu Türkiye’den çeşitli nedenlerle yurtdışına giden kişilerin hayat tecrübelerini ele alıyor. Zeynep Bayrak, Sümeyye Doğan ve Osman Çetin, Türkiye’den Almanya’ya çalışmak amacıyla yapılan göç sürecini üç ayrı kişinin perspektifinden inceleyerek *entegrasyon*, *yabacılışma*, *asimilasyon* gibi bugünün de temel meseleleri olan konuları bu farklı perspektiflerden değerlendirdiler. Cumhuriyet döneminin önemli mütedeyyin kadın figürlerinden biri sayılabilecek Hümeysra Ökten’in bir doktor ve dindar bir Müslüman olarak yaşamında tanık olduğu sıra dışı durumlar ve vazgeçemediği Hac yolculukları ise oturumun ve sempozyumun son konuşmacıları Emel Öncel ve Fatma Yıldırım tarafından aktarıldı.

TAM SEMPOZYUM

Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi

SÖZLÜ TARİH İHTİSAS SEMPOZYUMU: GELENLER, GİDENLER, KALANLAR

8 Mayıs 2010 Cumartesi

Sinevizyon Gösterimi 10:30
Asırlık Bir Ömür: Hasan Işık

AÇILIŞ OTURUMU 10:50

Neden Sözlü Tarih?
Konuşmacılar
Mustafa Özel

Kazım Baycar / Önce Söz Vardı: Tarihsel
Araştırma Yöntemi Olarak Sözlü Tarih

BİRİNCİ OTURUM 11:15

ANADOLU'NUN YENİ SAKINLERİ

Oturum Başkanı: **Abdulhamit Kırmızı**

Elif Konar / Buhara'dan Sibirya'ya, Sibirya'dan
Konya'ya Uzanan Yol: Naci İdil

Selma Yılmaz / "Biz göçmen değil muhaciriz":
Eyüp Uçak'ın Başarı Öyküsü

Zeynep Akgün / "Ne dinimize karışan oldu ne
de bayramımıza": Yunanistan Göçmeni Cemile
Hanım'ın Anlattıkları

Rahime Demir / Kartal'da Küçük Bir Evin
Sessiz Sakini: Zümrüt Düzgöz

İKİNCİ OTURUM 14:00

BİR ZAMANLAR TÜRKİYE'DE

Oturum Başkanı: **Şevket Kamil Akar**

Meryem Babacan / Gidenlerin Ardından:
Garbis Horasancıyan'ın Anlattıkları

Süleyman Kınlı / "Gitti, gara yerin gara toprak
oldu": Tavash Naile Nine'nin Dünyasında Ölüm

Bilal Emre Biral / Sözlü Tanıklıklar Üzerinden
Milli Mücadele'de Kütahya-Emet Mahalli
Direnişi

Ayşe Celeb / Bir Berberin Aynasından 1960'lara
Kadar Türkiye

ÜÇÜNCÜ OTURUM 16:00

EVDEN UZAKLARDAKİ YAŞAMLAR

Oturum Başkanı: **Suat Mertoğlu**

Zeynep Bayrak / "Bir evimiz olsun diye gittik":
Terzi Naciye Hanım'ın Ağzından Almanya'ya
Göç'ün Öyküsü

Sümeyye Doğan / Aşkale'den Alamanya'ya
Rıfkı Bey'in Hayatı

Osman Çetin / Dedemin Anlattıkları:
Kafkasya'dan Sakarya'ya, Sakarya'dan
Avusturya'ya

Emel Öncel / Cumhuriyet Döneminde Bir
"tabibe-i hazıka-yı mütedeyyine": Hümeyra
Öktem

Fatma Yıldırım / Hac Yolunda Tıbbiyeli Bir
İstanbul Hanımefendisi: Hümeyra Öktem

Değerlendirme

Princeton Postası

Serhat Aslaner

14 Şubat 2010. 9 ay 10 günlük Amerika seferinin ilk günü. Sabah 10.30 civarlarında kalkan uçağımız 14.30 gibi New York J. F. Kennedy Havalimanı'na iniş yaptı. Vaka doğu vilayetlerimizin erken iftar açması vesilesi ile ne idüğünü anladığımız meridyen farkından kaynaklanan saat farklılığı, ziyadesiyle tecrübe ediyoruz. 11 saat süren yolculuk meğer 4 saat sürmüş, ömrüm 7 saat uzamış gibi... Güneşli bir hava ve fakat aynı zamanda keskin bir ayaz. Bir türlü öteleyemediğim -harareten mütevellid- çay içme arzusu, altındaki dört tekerin dördünün de bir işe yaramadığı bavulum ve elimdeki kaba yol tarifi ile New Jer-

sey/Princeton'a revan oluyorum. Yol, iz bilmezliğimi hesaba katarsak benimkisi "revan olmak"tan ziyade "Ya nasip" deyip yola dűşmek. Gelgelelim her ne kadar yol, iz bilmesem de karamsar değilim. Darda kaldığım zamanlarda, ellerinde adresleri dahi olmaksızın Avrupalara giden Jön Tűrkler ve bāhusus Amerika'yı teşrif eden Ubeydullah Efendi hatırıma geliyor ve ferahlıyorum. Haddizātında fakir de onlarla hemdem olmaya gayret etmiyor muyum?! Al işte bana fırsat... Havalimanından dışarıya adım atar atmaz şöyle bir durup etrafa bakıyorum. "Ulan Amerika ya ben seni fethedeceğim ya sen beni" makamında değilim ama herhalde bu durup bakmada Yeşilçam filmlerindeki Haydarpaşa sahnelerinin de etkisi olsa gerek. Aman efendim, limuzinlerin biri geliyor biri gidiyor... Demek filmlerde görűdűmüz kadar varmış diye geçiriyorum içimden, ama daha Penn Station'a giderken bu ilk izlenim yerle bir oluyor. New York'un en sünepe hāl ve mahallerini bu yolculuk esnasında gördüm. Sonra; yola çıkmadan önce bir bir önümden geçen Amerikan arabaları yavaş yavaş yerlerini Asya arabalarına bırakıyor: Honda, Toyota, Nissan zibil gibi. İlk şaşkınlığım. Demek ki adamlar kast-ı mahsusla kendi arabalarını kullanıyorlar filmlerde. Vatandaşın tercihleri bambaşka. İmdi; bu yazının maksadı Amerika, Amerikalılar yahut New York hakkında malumat vermek olmayıp Princeton ve daha ziyade Princeton Üniversitesi izlenimlerini aktarmak olduğundan sair yerlere dair fazla kelam etmeyeceğim. Mamafih bir parça görmüşlüğüme nazaran New York hakkında diyeceğim ki: Azizim, bu New York dediğimiz eyalet ile ortalama bir Tűrk'ün zihnindeki New York imajı arasından epeyce fark vardır herhalde. Bizim New York'umuz Manhattan'dan müteşekkil bir dünya. Velakin, Manhattan New York'un mühim bir cüzü olmakla beraber sadece bir cüzü. Siz ne düşünürsünüz Manhattan hakkında bilmem ama; burası yetmiş iki milletin bir arada olduğu, kalabalık, geniş ama pis kaldırımlı, berbat trafikli, homelessten geçilmeyen bir metropol. Bir de metrosu var ki, herhalde, diyor insan, inşasından beri temizlenmemiş. Havasız, fena bir pis koku ve elbette fareler. İnsan bu hālî gördükten sonra Ninja Kaplumbađalar'ın ve terbiyecileri olan farenin metroda yaşamalarına şaşırmıyor. Bir de hakkını yememek için başta Central Park olmak üzere muhtelif parklarını zikretmek gerekir. Her ne kadar bu muhtelif parklar yüksek binalar arasında kaybolsalar da... Keşke mümkün olsaydı da Evliya Çelebi'den okuma imkânımız olsaydı New York'u diye geçirmiş durmuşumdur içimden. Belki öbür tarafta dinleriz... Şimdilik Selim Karlıtekin'i bekleyeceğiz... Her ne ise; New York Penn Sta-tion'dan bineceğim New Jersey treninden Princeton Junction durağında inecek ve oradan da

146 senedir hizmette olan Dinky'ye binerek Princeton'a varacağım. Princeton'a varmadan önce şunu da belirtmek isterim ki bu memleketin trenlerinde de iş yok. Ne hızlı trenleri pek hızlı ne de normal trenleri bizim TCDD'den hızlı. Bir hayal kırıklığı daha. Demek ki diyorum, bu adamlar Keynes'ten sonra bir arpa yol alamamışlar ya da dünya ile ilgilenmekten kendilerine vakit ayıramamışlar. Geçelim...

Akşam 6:30 gibi nihayet Princeton'dayım. Çay faslı ve hemen ardından kısa bir Princeton turundan sonra sabah ola hayrola deyip uykuya geçiyoruz. Efendim, okuduğum yazdığım benim olsun, ben şimdi size kalelim yettiğince izlenimlerimi aktarayım.

30.000 civarında bir nüfusa ve ortalamanın üzerinde bir gelir düzeyine sahip küçük bir kasaba olan Princeton, New Jersey'nin de refah seviyesi en yüksek kasabası aynı zamanda. New Jersey'nin başkenti Trenton'a 15 dakika New York'a ise 1 saat mesafede (trenle) yer alan Princeton aslında Anadolulu'da örneklerine fazlasıyla rastlayacağımız türden tek cadde- li bir şehir. Bizde umumiyetle "Cumhuriyet" tesmiye kılınan caddelerin buradaki muadili Nassau Setreet. Caddenin bir yanı meskûn mahaller ve mağazalar diğer yanı ise bilimsel mekânlar. Mekânlar diyorum; zira Princeton'daki kayda değer tek akademik merkez Princeton Üniversitesi değil. Ayrıca; çalışmalarını tamamen araştırmalara hasreden ve alanlarında birer otorite mesabesinde pek çok Nobel ödüllü hocayı da bünyesinde barındırmış olan/barındıran Institute for Advanced Study de burada yer alıyor. Üniversite ile kurumsal olarak herhangi bir bağı bulunmamakla beraber Institute for Advanced Study'deki hocaların bir kısmı dün de bugün de Üniversite'de ders vermeye devam ediyor. Yeri gelmişken Albert Einstein'ın kadrosunun da esas itibari ile Institute for Advanced Study'de olduğunu, bununla beraber Princeton Üniversitesi'nde de dersler verdiğini bir örnek olarak belirtelim. Mevzu dâhilere intikal etmişken, *Akıll Oyunları* ile popülaritesi epeyce artan John Nash'in de Princeton'da yaşadığını dedikodu mahiyetinde bir bilgi olarak paylaşayım. Bu üniversitenin en kayda değer mekânı benim açımdan hiç şüphesiz Firestone Library. Üniversite bünyesinde irili ufaklı 12 kütüphanenin (buradaki ufaklı sıfatını pek ciddiye almayın zira bir kaç istisnayı dışta tutarsak her birinin İSAM'dan daha fazla kitap ihtiva ettiğini söyleyebilirim) en büyüğü. Diğer kütüphaneler belirli bir disipline hasredilmiş yahut yoğunlaşmışken Firestone ana kütüphane olarak hizmet veriyor ve hâliyle pek çok disiplinden kaynaklar ihtiva ediyor. Türkiye standartlarının fazlasıyla üzerinde olan bu kütüphane –kendi istatistiklerine göre– 6 milyondan fazla matbu kitap üzere 13 milyon civarında

matbu/gayrımatbu kitap/yazma/belgeye sahip ve bu rakama ilaveten her ay yaklaşık 10.000 yeni eseri bünyesine katıyor. Buna bir de kütüphane üyelerinin Yale, Brown, Columbia, Pennsylvania, Cornell ve Dartmouth üniversitelerinin kütüphanelerinden kitap getirebilme imkanını da ekleyince Türkiye ile aradaki mesafe çok daha fazla açılıyor. Firestone'un kayda değer bir başka özelliği ise, açık raf sistemi ile işleyen bir kütüphane olması. İnsanın bu kadar çok kaynağa bu kadar kolay erişebiliyor olması İSAM'ın banilerine duahane olan benim için aynı zamanda bir teessür, teessüf ve sövğu sebebi de. "Niçin böyle bir kütüphanemiz yok?" ya da "bizde de böyle kütüphaneler olsa herhalde dünyaya kök söktürürdük" meâlinde beyhude temenniler gelip gidiyor. Herhalde mesele, bizde kütüphane olmamasından ziyade iddia olmaması. Öyle ya başka türlü Milli Kütüphane'deki rezaleti yahut diğer kütüphanelerdeki fukaralığı nasıl izah edebiliriz... Firestone'a dair bahsetmem gereken bir diğer husus kitapların güvenlik sistemi ile alakalı. Bu kütüphanede ki-

tapların kayıt dışı bir şekilde dışarıya çıkarılmalarını önlemeye yönelik her hangi bir uyarı ve güvenlik sistemi bulunmuyor. Güvenlik adına yapılan tek şey kütüphane çıkışında görevlilerin çantanıza şöyle bir bakmasından ibaret. Pekala pek çok şekilde bahaya gelmez kitapları dışarıya çıkarabilmek mümkün. Bu durumu, "Amerika'da ya da Princeton'da insanlar o kadar dürüsttür ki ..." şeklinde başlayan cümle veya cümleler ile izah etmek isteyenler olabilir mi bilemem ama fikrimce bunun "miskinlik"ten öte bir açıklaması olmasa gerek. Kaldı ki, resmen doğrulanmış olmasa da bazı zevatın hususî kütüphanelerini neredeyse buradan çıkardıkları binlerce kitapla oluşturduklarına dair hikâyeler ağızdan ağıza, kulaktan kulağa dolaşa gelmekte. Son olarak; Osmanlıca-Türkçe, Arapça, Farsça ve İbrani-çe ağırlıklı olmak üzere 230.000 ciltlik Near Eastern koleksiyonunun da bu binada olduğunu belirterek bu bahsi kapatayım.

Dinî Hayat

Princeton gayrimüslim dünyadaki kampüsler içerisinde en büyük üçüncü kiliseye sahip. Pek tabii, kilisenin büyük olması üniversite mensuplarının çok da dindar oldukları anlamına gelmiyor. Şu ana kadar lebalep dolu olduğuna şahit olmadığım gibi neredeyse dolmuş mesabesini de görmüşlüğüm yok. Kiliseye âbidlerden ziyade yerli turistler rağbet gösteriyor. Bir de düğünler için sıklıkla kullanılıyor. Bununla beraber; Amerikalı ve çekik gözlüler başta olmak üzere yetmiş iki milletten* ve muhtelif dinlerden öğrencilere sahip

* Bu yetmiş iki millet içerisinde Türkleri yaklaşık 50 kişilik bir öğrenci grubu temsil ediyor. Yaklaşık 30 civarında olan lisansüstü öğrencileri ağırlıklı olarak Bilkent ve Boğaziçi Üniversitesi mezunlarından oluşuyor. Uzun zamandır (1960 sonrası istatistiklerine intizaren) her sene Türkiye'den 5 lisans öğrencisi kabul eden Princeton'da 20'ye yakın da Türk lisans öğrencisi bulunuyor. Galatasaray, Koç, Sabancı liselerinin son yıllarda öğrenci göndermeye başlamaları dışta tutarsak bu vadiye Robert Kolej ve Üsküdar Amerikan Koleji mezunlarının önemli bir yer işgal ettiklerini belirtelim. Türk öğrenciler aynı bir yazıya mevzu teşkil edecek mahiyette olduğu için burada ele alınmadılar. Şimdilik istatistikî mahiyetteki bu bilgiler ve lisansüstü öğrencilerinin düşünce dünyalarının ve birbirleri ile irtibatlarının zayıflığını vurgulamakla yetinelim.

olan Princeton'da dinî hayat bu kiliseden ibaret değil. Kilisenin hemen çaprazında bulunan Murray-Dodge Hall aynı zamanda dinî ofis olarak hizmet veriyor. Bu çerçevede Müslüman öğrencilerin dinî ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan Muslim Student Association ve onun başkanı, cemaatin imamı, nikâh da dâhil olmak üzere bütün dinî işlerden sorumlu olan ve aynı zamanda Princeton Üniversitesi personeli/memuru olan Suhaib N. Sultan'ın ofisi bu binada yer alıyor. Binanın en üst katında Müslüman öğrencilerin vakit namazlarını kılabilmeleri için abdesthane ve küçük bir mescid bulunuyor. Cuma namazları ise daha kalabalık olduğu için -kadınlarla beraber 40 kişi civarında- binanın giriş katında bulunan salonlardan birisinde ifa ediliyor. Hâkeza, Ramazan ayı boyunca da gâh üniversitenin gâh sair Müslümanların maddi yardımları ya da öğrenciler tarafından hazırlanan yemeklerle donatılan iftar sofraları da bu salondaydı. Türkiye'de olduğu gibi en kalabalık cemaate sahip olan namaz olduğu için üniversite bayram namazları için daha geniş bir salon tahsis ediliyor. Ramazanı burada geçirmiş olmam münasebeti ile şunu da ilave etmek içerisinde en lezzetlilerinin başında kesinlikle Türk mutfağı geliyor. Müttekip sınırlar ise Osmanlı'nın taht-ı hâkimiyetinden ya da rahle-i tedsirinden geçmiş ülkelerde.

Princeton Üniversitesi, College of New Jersey adıyla 1746 yılında New Jersey - Elizabeth'te kurulmuş ilk kez. 1756 yılında ise Princeton'a taşınarak faaliyetlerine Nassau Hall'da devam etmiş. Princeton'ın başkentlik yaptığı 4 ay boyunca Meclis fonksiyonu da gören Nassau Hall şu anda kısmen müze olarak hayatini sürdürüyor. Nassau Hall Princeton Üniversitesi kampüsünde yer alan en eski bina olma özelliğini de taşımakla beraber kampüs içerisindeki diğer binalar da onu aratmayacak denli eski ya da eski gibi. Son derece modern çizgiler taşıyan birkaç binayı dışta bırakacak olursak kampüs tarihî bir hüviyete ve mimarî haysiyete sahip izlenimini ziyadesi ile veriyor. Buna, -aslında bunu New Jersey'nin ya da diğer adı ile Garden State'in tamamı için söyleyebiliriz; zira bu bölge yerleşim mekânı olmadan önce yağmur ormanları ile kaplı imiş- pek çoğu binalar kadar ya da binalardan daha yaşlı duran devasa ağaçları da eklersek tablo biraz daha net hâle gele-

cektir. Zannederim kampüsün, birbirinin mütemmim cüzü olarak görebileceğimiz mimarî ve doğal hususiyetleri Princeton öğrencilerinin kimlik algılarını ve üniversiteye aidiyet duygularını müspet yönde etkiliyor. Bugüne kadar Türkiye dışındaki akademik geleneklerle karşılaşmamış ve hatta devlet üniversitesinden dışarıya adım atmamış birisi buradaki ünibenin en çok etkileyen, düşündürülen ve yer yer şarttan meselelerden birisi buradaki üniversite ve öğrenci ilişkisinin yahut da biraz önce bahsettiğim aidiyet duygusunun kuvvetti oldu diyebilirim. Zira devletten çok az yardım alan yahut da almayan bu özel/vakıf üniversitesinin temel gelir kaynağını mezunlarının yaptığı bağışlar teşkil ediyor. Mevzunun ehemmiyetini vurgulamak için birkaç rakam vermeme gerekirse: Princeton Üniversitesi'nin bağış havuzunda 12,6 milyar dolar bulunuyor (Bu rakamın kriz sonrasındaki tutarı da belirtmem gerekiyor). Üniversitenin 1995-2000 yılları arasında mezunları bünyesinde yürüttüğü bir kampanyada topladığı 1,14 milyarlık bağış ya da kampüs içerisindeki pek çok taşınmazda (taş, bank, bina, sıra, masa vs.) görebileceğiniz ve sözkonusu taşınmazın bağış olduğunu gösteren mezun isimlerinin çokluğu, hem bağışın üniversite açısından taşıdığı önemi hem de -artık mezun olmuş- öğrencilerin üniversiteleri ile kurdukları bağlarının kavilîğini göstermesi açısından kayda değer. Diğer taraftan üniversitenin de -özellikle lisans- öğrencileri ile ziyadesiyle ilgilendiğini belirtmek gerekiyor. Bu tavrın Princeton'a has olmadığını hatırdan çıkarmamak kaydı ile Princeton Üniversitesi'nin öğrencilerine en fazla fon ayıran üniversitelerden birisi olduğunun da altını çizelim. Örneğin; 5000 civarı lisans ve 2500 civarı lisansüstü öğrencisi olan Princeton Üniversitesi'nin 2002-2003 dönemi içerisinde öğrencilerine yaptığı yardım 13,25 milyon dolar. Bizde emsaline rastlanmayan bu nevi üniversite-öğrenci ilişkisinin tebârüz ettiği faaliyetlerden birisi ise mezuniyet töreninin hemen ardından düzenlenen ve üç gün süren mezunlar buluşması. Bizde liselerin mezunlar dernekleri tarafından düzenlenen ve -birkaç üniversiteyi istisna olarak kabul edersek- üniversite düzeyinde esamesi okunmayan pıllav günlerine muadil olan bu etkinlikteki (ücretli olmasına rağmen) katılım yoğunluğu ve neredeyse yürümeye mecali olmayacak kadar ihtiyar mezunların dahi turuncu-siyah (Princeton Üniversitesi'nin bu renkleri kullanıyor) elbiseleri ile iştirak etmeleri herhalde yukarıda altını çizmeye çalıştığım aidiyet duygusunun en bariz göstergelerinden birisi.

Ne kadar uzak bize...

Mabadi var...

Nûr olmayınca renkler görünmez!

Nûr, ışık olmayan yerde kırmızı, yeşil, sarı; bu üç rengi ne vakit, nasıl görebilirsin? Fakat senin aklın fikrin renklere takıldı kaldı; renklere kayboldu da, bu renkler nûru görmene perde oldu. Gece gelip de renkleri örtünce, renkler görünmez olunca, rengi görmenin ışığa, nûra bağlı olduğunu anlarsın. Gönül âleminin hâli de böyledir; nûr olmayınca iç âlemin renklerini de göremezsin.

Dış âlemin renkleri güneşin ve süha yıldızının ışığıyla; iç âlemin renkleri ise Allah'ın yücelik nûrlarının aksi ile belli olur. Aslında göztün nûru da, gönüllerin nûrundan meydana geldiği için gönül nûrunun aksidir. Gönül nûrunun nûru, Allah'ın nûrudur. Allah'ın nûru ise, hem akıl hem de duygu nûrundan pâktır, tamamıyla ayrıdır.

Gece nûr olmadığı için renkleri göremedin, şu hâlde nûrun zıddı ile şunu anlادın ki: Önce nûr görünür, sonra renk... Bunu da -şüphesiz ki- nûrun zıddı olan karanlıkla anlarsın! Şu hâlde sen nûru, nûrun zıddı ile bilirsin. Çünkü zıd meydana çıkarak zıddı gösterir.

Varlık âleminde, Allah nûrunun zıddı yoktur ki zıd ile meydan çıkıp görünsün!